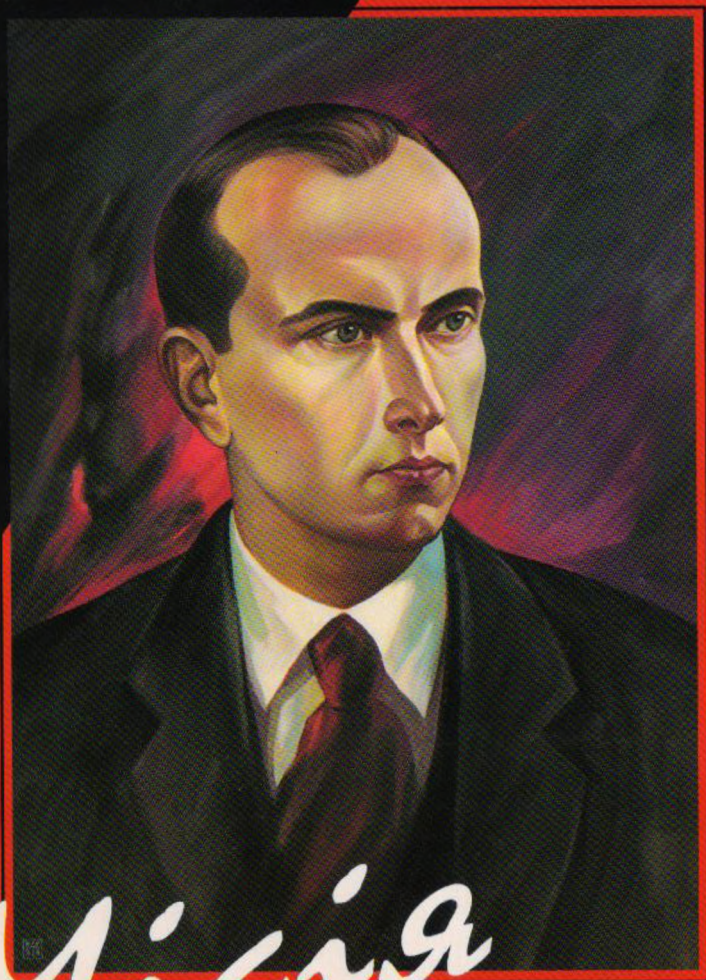

Ярослав Сватко

Місія

БАНДЕРИ

ББК 63.3 (4УКР3)

УДК 94 (477.8)

Сватко Я.

C24

Місія Бандери. Видання друге, доповнене і виправлене – Львів: Галицька видавнича спілка – 2003. – 64 с.: іл
ISBN 966-7893-29-4

У книзі описано життя і діяльність Степана Бандери – лідера та ідейного натхненника революційної ОУН, ім'я якого стало символом боротьби за незалежність України в середині ХХ століття. Наведені неопубліковані в інших виданнях спогади про Степана Бандеру керівника розвідки ОУН Степана Мудрика-„Мечника”. У книзі використані матеріали польських, німецьких та радянських архівів, спогади учасників підпілля ОУН та працівників радянських спецслужб.

Передмова Головного Командира Української Повстанської Армії 1950-54 рр., члена Проводу ОУН 1940-1954 рр. Василя Кука („Юрка Леміша”).

Рецензенти:

керівник Львівського відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського Національної Академії Наук України, завідувач кафедри сходознавства Львівського національного університету ім. І. Франка доктор історичних наук, професор **Ярослав Дашкевич**;
завідувач відділу новітньої історії Інституту Українознавства ім. Івана Крип'якевича, доктор історичних наук, професор **Юрій Слипка**;
доктор історичних наук, професор кафедри історичного краєзнавства Національного університету ім. Івана Франка у Львові **Віктор Голубко**.

ISBN 966-7893-29-4

© Галицька видавнича спілка, 2003

© Ярослав Сватко, 2003

© Передмова, Василь Кук, 2002

© Обкладинка, Олена Петрович, 2002

Портрет Степана Бандери, обкладинка)

© Художник Іван Крислач

Фото (Стрий Угринів, 1999, обкладинка)

© Богдан Салагай

Науково-популярне видання

Ярослав Сватко

Місія Бандери

Літературний редактор – Анжела Приставська

Технічний редактор – Ярослав Сватко

Обкладинка – Олена Петрович

Здано на складання 23.02.2003. Підписано до друку 02.03.2003.

Формат 60x84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура Free Set Cyr.

Офсетний друк. Умовн. друк. арк. 3,72. Умовн. фарб. відб. 4,20

Наклад 1250. Замовлення № 10

ТзОВ „Галицька Видавнича Спілка”, 79005 Львів, вул. Туган-Барановського, 24

Надруковано з готових діапозитивів у ТзОВ „Квадродрук”

79031 Львів, вул. Стрийська, 202

Степан Бандера —Провідник

Головний Командир УПА 1950-54 рр.,
член Проводу ОУН 1940-1954 рр.
Василь Кук (Юрко Леміш).

Степан Бандера – видатна постать історії України ХХ сторіччя. Його ім'я увійшло до історії українського народу як невмирущий, світлий Символ України в боротьбі за Українську Самостійну Соборну Державу (УССД). Під час Другої світової війни німецькі окупанти України його ім'ям називали національно-визвольну боротьбу українського народу, — „Бандерівський рух” („Бандерабевегунг”), — і наказували своїй поліції знищувати „бандерівців” як кримінальних злочинців. Так само чинили й російсько-советські поневолювачі, які

всіх учасників визвольної боротьби, що боролися за визволення своїх народів називали „бандерівцями”. Для російських імперських тоталітаристів та їхніх шовіністичних сателітів „Бандерівці” стали уособленням найнебезпечніших і найлютіших ворогів. У минулому такими ворогами Російської імперії були „Мазепинці”, „Гайдамаки”, „Петлюрівці”. Ще й нині советсько-російські вороги української державності всіх національно свідомих патріотів України обзивають „бандерівцями”, а українську мову – бандерівською. Сьогодні славне ім'я Бандери відоме не лише в Україні, а й на всьому просторі колишнього Союзу ССР та у багатьох країнах світу. Бандера — провідник найбільшої і найсильнішої у 30-50-х роках Революційної Організації Українських Націоналістів (ОУН р), організатор і керівник визвольної боротьби проти всіх поневолювачів України і особливо проти німецьких та російських.

Я мав щастя боротися за волю українського народу пліч-о-пліч зі Степаном Бандерою, і враження від зустрічей з Провідником у мене залишились на все життя. Степан Бандера – людина високих моральних якостей, непересічних інтелектуальних здібностей і колосального енергетичного потенціалу. Потреба дії, чину була чи не найголовнішою прикметою його характеру. Ці риси його вдачі проявились у нього вже в юнацькі роки. Найперше у Пласті, згодом у нелегальному молодіжному націоналістичному русі. У 20-річному віці він стає членом ОУН, а вже в червні 1933 року, коли йому було 24 роки, Голова Проводу ОУН полковник Євген Коновалець призначає його Провідником Крайової Екзекутиви ОУН на Західно-Українських Землях.

На становищі Провідника КЕ ОУН Бандера був тоді лише один рік, з червня 1933 р. до його арешту у червні 1934 р. Але саме в тому часі ОУН виявила максимум активності, виконала низку бойових актів (чинів) та провела цілу серію всенародних масових акцій (заходів). Назву найголовніші з них: „культ могил” – це створення символічних високих земляних могил Борцям за Волю України й походить до них; „шкільна акція” — масовий рух за відкриття українських шкіл, боротьба проти полонізації української молоді в школах; „антимонopolьна кампанія” — бойкот державних монополічних виробів, алкогольних і тютюнових; протестаційна акція проти голодомору в Україні й убивство за це високо-поставленого московського чиновника у радянському консульстві у Львові членом ОУН Миколою Лемиком; рух за націоналістичне виховання молоді, протести

проти полонізації шляхом католицьких походів УМХ (Українська Молодь Христові) спільно з представниками польської влади; бойові акти проти провокаторів та поліцейських донощиків; підготовка бойових груп для боротьби з поліцією на випадок чергової пацифікації („умиротворення”, знищування) українських сіл та громадських установ, і врешті, найголовніше: убивство 15 червня 1934 р. польського міністра внутрішніх справ Перацького у столиці Польщі Варшаві за терористичні акції проти українського населення.

Діяльність ОУН за керівництва Бандери стала така динамічна, захоплююча, що поривала молодь до самочинних дій, націоналізм ставав модним, популярним. З цього приводу польська преса писала: „Таємнича ОУН нині сильніша за всі українські партії разом взяті. Вона панує над молоддю, вона творить загальну опінію, вона працює зі страшним темпом, щоб втягнути маси в крутіж революції”. („Bunt Młodych” 20 грудня 1933 р. друк. за: Петро Мірчук. „Нарис історії ОУН”, Мюнхен – Лондон – Нью-Йорк, 1968. -639 с.372).

Активність ОУН була для всіх очевидна, але хто нею керував, було невідомо. І лише дуже вузьке коло втаємничених знало тоді про керівну діяльність в ОУН Бандери. Сам він, завжди дуже скромний студент агрономії, намагався нічим себе не виділяти в студентському середовищі, був просто „Сірим”. Цей його псевдонім дуже добре підходив до тодішньої конспіративної поведінки Бандери. Таким „сірим” і навіть дещо комічно жартівливим часто можна було його бачити у Львові в студентській ідальні Академічного дому на вул. Супінського, 21.

Приблизно в тому часі відбулось і моє з ним заочне знайомство. Академічний дім був тоді своєрідною твердинею українського молодіжного націоналістичного руху. Тут, на третьому поверсі („Камчатка”) я часто зустрічався з членами К.Е. референтами: І. Малюцю, Д. Мироном, Я. Стецьком, Я. Старухом та іншими. Бачив я тут в ідальні і Степана Бандеру, але з причин конспірації особистих зустрічей у нас тоді ще не було. У 1933 р. я студіював право на Люблінському університеті й організував там студентські осередки ОУН. Водночас керував ще й ОУН в Золочівському повіті. Докладну інформацію про мою націоналістичну діяльність Бандера мав від організаційного референта Івана Малюци, зокрема про мої поїздки до Кракова для зустрічі з М. Климишиним та з Я. Карпинцем, для доставки до Львова націоналістичної літератури та вибухових матеріалів, а також про мої організаційні поїздки на Волинь до Робітницького. Від Малюци й отримав Бандера адресу мого помешкання у м. Любліні, яке я винаймав спільно зі студентом Яковом Чорнієм у поліцейського прокурора міста. Бандера дав цю адресу виконавцеві замаху на Перацького бойовику Григорію Мацейкові для використання, коли буде в цьому необхідність. Після виконаного замаху Мацейко з Варшави заїхав до Любліна й деякий час жив у цьому помешканні, коли його повсюдно розшукувала поліція.

У 1934 р. польська поліція арештувала Степана Бандеру й на судових процесах у Варшаві та у Львові в 1936 р. його засуджено до смертної кари зі заміною на довічне ув'язнення. Мене також у 1934 р. арештовано й засуджено на два роки тюрми за саботажні акції у Золочівському повіті. Зустрівся я з Бандерою пізно восени 1939 року в Кракові, вже після розпаду польської держави й окупації її території Росією та Німеччиною.

Бандера, хоч і фізично виснажений після п'ятирічного тюремного ув'язнення, з великим зацікавленням знайомився з діяльністю Організації

протягом його вимушеної „відпустки“. У його запитаннях та у всій розмові відчувалося, що він знову вважає себе провідником КЕ ОУН і вправі давати поради й вказівки провідним членам ОУН, хоч ніде цього свого провідництва не підкреслював і формально визнавав існуючий організаційний порядок.

Я тоді, осінь 1939 – зима 1940, з доручення КЕ ОУН відповідав за зв'язки з Україною, приймав звіти про діяльність у тих членів ОУН, які приходили на Захід, організовував їх побут, перевишкіл та керував висилкою кур'єрів через кордон. Для цього в мене був відповідний штат кваліфікованих вишкільників, кур'єрів, які добре знали умови підпільного життя в Україні. Мешкав я тоді в Кракові на вул. Зелений в одній із кімнат, (було їх п'ять) в канцелярії полк. Романа Сушка, разом з його секретарем, колишнім старшиною Легіону полк. Р. Сушка поручником Осипом Карачевським – „Свободою“, людиною незвичайно чесною, працьовитою та здібним військовим вишкільником. У тому ж часі тут мешкав також М. Лебедь з дружиною Дарією Гнатківською. Частими гістьми в нас були Бандера, керівні члени ОУН з України, а також дівчата – Ольга Базильків, Зеня Левицька, Ярослава Опарівська, Оленка Недзьведська та інші. Тут і познайомився Степан Бандера зі своєю майбутньою дружиною Ярославою Опарівською.

У розмовах зі мною Бандера дуже докладно розпитував про мою підпільну діяльність у Підгаєччині в передвоєнні роки, про організацію роботи підпільної друкарні, видані листівки, організацію вишкільників тощо. Цікавився також справою процесу мого брата Іларія та долею моєї родини. Коли довідався, що двох моїх братів Іларія та Ілька стратили поляки, а ще двох, Филимона та Івася, у 1940 р. советський суд засудив на 8 років тюрми, то написав моїй мамі коротенького листа з висловом співчуття і просив при нагоді цей лист їй передати. Після II Великого Збору ОУН у квітні 1941 р. я став членом Проводу ОУН і очолив організаційну референтуру. Тоді наші зустрічі стали частішими. Інколи наради Проводу проходили в помешканні С. Бандери. Жив він зі своєю дружиною Ярославою Опарівською і братом Василем у дуже скромних двох кімнатах.

У тому часі польський Краків став своєрідним центром українського культурного й політичного життя. Тут зібралось багато громадських та політичних діячів із України, яким загрожували більшовицькі репресії. Було тут також багато політичних в'язнів, членів ОУН, що повиходили з польських тюрем. На українських землях, що увійшли до складу Губернаторства незабаром була створена доволі чисельна ОУН, яка стала базою для діяльності ОУН в Україні. Очолювали ОУН у Губернаторстві Д. Мирон, Р. Шухевич та Я. Рак.

Після короткого відпочинку С. Бандера знову з головою поринув у революційну працю. Колишній „Сірий“ перетворився у грізного „Бийлихо“ (псевдонім Бандери з 1940 року). Цей дворічний період його діяльності (вересень 1939 - вересень 1941) насичений вагомими, історично важливими подіями. Найважливіші з них: утворення у лютому 1940 року Революційного Проводу ОУН (РП ОУН), підготовка повстання в Україні й організація Українського Війська, проголошення у Львові 30 червня Акту про відновлення Української Держави й створення Державного Правління, скерування у центральні, східні та південні області України Похідних груп членів ОУН та їх прихильників для організаційно-пропагандивної і суспільно-громадської праці. Вороже становище Німеччини до проголошеної Української Держави й арешт Провідника ОУН Степана

Бандери, Голови Державного Правління Ярослава Стецька та багатьох керівних членів ОУН у вересні 1941 року викликали антинімецьку повстанську боротьбу, що тривала до їх вигнання з території України у жовтні 1944 року. У вересні 1944 року німецька влада звільнила Бандеру у Стецька з ув'язнення. У житті Бандери настав новий етап його революційної, політичної, публіцистичної, теоретичної та громадської діяльності. Про усе це є доволі багата література, що появлялась на Заході та в Україні. Головні його твори зібрані у книжці „Перспективи Української Революції” (Степан Бандера. „Перспективи Української Революції”. — Мюнхен, 1978 р. — 640 стор.)

Даючи оцінку революційній діяльності Степана Бандери з перспективи нинішнього часу, безсумнівним є, що ОУН за його керівництва стала могутньою політичною і бойовою революційною силою. Влітку 1941 року Крайовий Провідник „Легенда” звітував Бандері, що, за неповними даними, лише в 7-ми західних областях, діє 3300 організаційних станиць (осередків), у яких є 20 000 членів. У наступному році ця цифра зросла щонайменше вдвічі.

Бандера не лише хотів бути Провідником. Він таки справді ним був. Він організовував, він навчав, він творив і таки створив велику революційну національно-визвольну Організацію, яка витримала 15-річну боротьбу проти поневолювачів України (1939-1954 рр.). Провідницькі амбіції Бандери добре ілюструють його слова, взяті з листа до полк. Андрія Мельника від 10 серпня 1940 р.. Він пише: „Знаю два роди амбіції: велику і малу. Мала задовольняється малими успіхами, зовнішнім поважанням, формальною рацією і т. п. Для великої амбіції усі ці речі не мають жодного значення, вона знаходить задоволення не в дрібних особистих тріумфах, але у великій перемозі того, що стає змістом життя людини. І я маю таку амбіцію”. Бандера твердо вірив, що він несе „велику відповідальність очистити ОУН від шкідників” та „відповідальність за формування політичної дії нинішнього дня, за продовжування дальшого шляху революції на історичному закруті” (Там же).

Ще сильніше й чіткіше про своє становище Провідника Бандера ствердив 3 липня 1941 р. у розмові-допиті з представником німецької влади державним підсекретарем Кундтом, який вимагав відкликати Акт про державну незалежність України, проголошений у Львові 30 червня. На недвозначні погрози Кундта Бандера заявив: „Ми вступили в бій, що розгортається зараз, щоб боротися за незалежну і вільну Україну... Я дав розпорядження негайно організувати в окупованих німецькими військами районних адміністрацію та уряд країни... Я віддав наказ, будучи головою ОУН, тобто як провідник українських націоналістів, а оскільки ця Організація знаходиться у проводі українського народу, я говорю тут від імені ОУН, як Провідник українського народу... Даючи усі розпорядження, я не спирався на жодний наказ, на жодну згоду німецьких чинників, а лише на мандат, що його я отримав від українців” (Володимир Косик. „Україна під час Другої світової війни. 1939-1945”. Київ-Париж-Торонто, 1992 р. — с. 578-579).

Відчуття у собі Провідника, сильна віра в своє призначення звучать не лише в його листі та в публіцистичних статтях, вони в усій його діяльності, у всіх його вчинках. Ця віра в себе давала Бандері ту колосальну енергію, яка відчувалася у всій його діяльності. Він вірив у визволення України і цією вірою запаливав своїх друзів. І ця віра творила чудеса. У цьому, я думаю, його заслуга, його велич і його слава!

Київ, 1 січня 2002 року.

Степан Бандера народився 1 січня 1909 року в селі Старому Угринові, Калуського повіту, в родині священика, пароха цього села. Його батько, Андрій Бандера, походив зі Стрия, з сім'ї міщан-рільників Михайла Бандери і Розалії, з дому Билецької. Мати Степана, Мирослава Бандера, була донькою священика Володимира Глодзінського (до речі, попереднього пароха цього села) і Катерини, з дому Кушлик. Степан був другою дитиною в сім'ї. Старшою від нього була Марта, молодшими – Олександр, Володимира, Василь, Оксана, Богдан і Мирослава, яка померла немовлям.

Родичі з батькового боку займались рільництвом і в політичному житті Галичини не вирізнялись. А от з материнієї сторони було немало свідомих борців за права українців. Вуйко Павло Глодзінський був одним із засновників „Маслосоюзу“ і „Сільського Господаря“; вуйко Ярослав Весоловський – послом до Віденського парламенту.

Попри всю небуденність того явища, яким став Степан Бандера в українській історії, становлення його особистості відбувалося закономірно, і той самий шлях усвідомлення свого місця в житті нації пройшли сотні тисяч молодих людей, народжених перед Першою світовою війною. Це з них творилось підпілля ОУН, похідні групи на Східну Україну, це вони створювали загони УПА. В сенсі готовності до самопожертви в ім'я інтересів нації родина Степана Бандери була такою ж, як і десятки тисяч інших українських родин, які віддали життя багатьох своїх членів задля добра України. Чим вирізнявся Степан Бандера серед десятків тисяч своїх однолітків, так це волею, самодисципліною і не по літах розумінням суті суспільних процесів. Саме ці якості дозволили студентові Політехніки стати лідером підпільної визвольної організації в Галичині, завдяки їм Бандера опрацював і впровадив власний план діяльності Крайової Екзекутиви ОУН, реалізація якого призвела до небаченого підйому визвольної боротьби. Однак лише цих якостей, щоб стати не просто лідером, а символом боротьби за волю свого народу недостатньо. Своє виняткове місце в українській історії Степан Бандера має не лише завдяки вродженому талантові політика, а насамперед тому, що як політичний лідер він свідомо зрікся всіх матеріальних благ, які могло б дати таке лідерство, а всю свою енергію, кожну хвилину свого недовгого життя на волі використав для боротьби за волю власного народу.

Поява покоління Бандери була історичною закономірністю. На формування його свідомості значною мірою вплинули Визвольні Змагання початку ХХ століття. Сам факт того, що українці збройно взялися до здобуття власної держави зняв багато стереотипів суспільної свідомості, насамперед культивованій усіма окупантами

забобон, що українці не здатні до організації власного державного життя і внаслідок цієї неповноцінності мусять жити в державах, створених іншими націями. По-друге, біль за війну, програму батьками, викликав у цієї молоді бажання відплати і перемоги, як самоутвердження власного і своєї нації.

Для Степана Бандери поняття поразки батьків у визвольній війні мало дуже конкретний вимір. Після проголошення ЗУНР отець Андрій Бандера лишив парафію і зайнявся творенням української держави на своєму малому відтинку фронту. Він належав до організаторів української державної влади в Калуському повіті, формував з селян українські військові відділи. Був парламентарієм ЗУНР, капеланом УГА. Під час наступу Галлера сім'я переїхала в Ягольницю Біля Чорткова, до брата матері о. Антоновича (пароха Ягольниці). Тим часом батько Степана з УГА відступив на Велику Україну, пережив усі поневіряння, що припали на долю Січових Стрільців, і повернувся до Галичини влітку 1920 р. Мати з дітьми вже від вересня 1919 р. знову була в Старому Угринові. А батько, перш ніж повернутися туди на стан пароха, мусив переховуватись. Було чого. Окупаційні частини проводили по селах грабежі, розстрілюючи українських патріотів без всякого суду. Духовний сан не міг бути захистом — без суду було розстріляно оо. Остапа Нижанківського, Захарію Підляшецького, Заторського, Лопатинського, Галібея, Сухаровського та інших.

На той час Степан вже мав 10 років, і час було думати про гімназію. До гімназії треба було мати початкову підготовку, тим часом до народної школи в своєму селі Степан від 1914 р. не ходив. Вчителя покликали на війну, а поза тим війна взагалі не сприяла організації навчального процесу. Освіту отримував удома, разом із сестрами та братами, користуючись несистематичною допомогою домашньої вчительки. З батьківської хати ближче до Калуша, але Степан восени 1919 р. їде до діда в Стрий. Тут, після складення іспиту вступає до української гімназії. Від 1919 р. до 1927 р. пройшов усі 8 класів, виявляючи добрі успіхи в науці, і 1927 року здав матуральний іспит.

Весною 1922 р. від туберкульозу горла померла мати Степана. Ситуація отця Андрія Бандери стала критичною — на момент смерті дружини синові Богданові було три роки, а крім нього треба було вивести в люди ще шістьох дітей. О. Бандера клопотав про переведення його на парафію, яка була біл ближче до батьків. Проте до Волі Задеревецької станіславський єпископ перевів його лише в 1933 р.

Степан міг вчитися тільки завдяки матеріальній допомозі діда з бабою. В ту ж гімназію пішли й інші брати й сестри. На канікулах вони працювали на батьковому господарстві, під час навчання — у діда. З 4-го класу (14 років) Степан заробляв на власні видатки лекціями іншим учням.

На той час серед української молоді популярною організацією був „Пласт“, і життєвий шлях Степана не міг пройти повз неї. В „Пласт“ малий Бандера намагався вступити, щойно з'явившись у Стрию, проте через ревматизм два роки його не приймають. У 1922 р. проводить два місяці стаціонарного лікування водної пухлини в коліні. Нарешті, у третьому класі він стає пластуном. Від 1922 р. Степан належить до 5-го пластового куреня ім. князя Ярослава Осьмомисла, а після матури — до 2-го куреня старших пластунів „Загін Червона Калина“.

У 1923 році Степан зайнявся таємною діяльністю. Гуртки, заборонені владою, в українських гімназіях стали буденним явищем. Очевидно, це було викликане можливостями працювати на користь свого народу в умовах окупаційної влади. Але не тільки. За часів Австро-Угорщини в Галичині встигла сформуватись стійка традиція парламентської політичної діяльності. Порушувати цей звичай діти могли лише маючи перед собою приклад старших.

Після поразки у війнах Січові Стрільці не склали зброї, а продовжували бороть-

бу, хто за інерцією, а хто з переконання. Це стосується і галичан, які воювали на боці Центральної Ради та Директорії, і вояків УГА. В липні 1920 року в Празі відбувається останнє засідання Стрілецької Ради, на якому ухвалено її розпустити, а діяльність розпочати у нових організаційних формах. Через два місяці у Відні створюється Українська Військова Організація (УВО). Безумовним лідером УВО був Євген Коновалець. В процесі створення УВО в Краї проводились великі таємні зібрання старшин Січових Стрільців. Задумувалась УВО як позапартійна підпільна українська армія. 25 листопада 1921 р. чотар УГА Степан Федак під час демонстративного візиту маршала Й. Пілсудського до Львова здійснює на нього замах, щоправда, невдалий. Крім створення мобілізаційного плану на випадок повстання українців, УВО займалося вишколами командного складу майбутнього українського війська, поширенням агітаційних матеріалів, покликаних підняти рівень націо-нальної свідомості українців (зрозуміло, заборонених окупаційною владою).

Отож, особливо дивуватись, що від четвертого гімназійного класу Степан належав до підпільної організації середньошкільників не доводиться. В автобіографії він сам визнає, що шкільна організація мала ідейний зв'язок з військовими. Хоча з діяльністю УВО Степан познайомився завдяки родинним зв'язкам, співпрацювати з нею він почав через підпілля середньошкільників. Завдяки особистій активності Бандера стає членом провідної ланки підпілля Стрийської гімназії. У вищих гімназійних класах він починає виконувати деякі завдання: кольпортація (розповсюдження літератури), служба зв'язку. Звичайно УВО доручала гімназістам підбір молодих кадрів, залучення до роботи старших людей для допоміжних дій: наприклад, збір коштів на утримання українського таємного університету, поширення підпільних і заборонених польським урядом українських закордонних видань, пропаганда фронту національної солідарності – бойкоту польських товариств, перших виборів тощо.

Після закінчення гімназії в 1927 р. Бандера намагається виїхати на навчання в Чехо-Словаччину, в Українську Господарську Академію в Подєбрадах. Паспорту для виїзду за кордон Степан не одержав і залишився того року в батьковому господарстві. Але поклик душі веде його туди, де є громадська потреба. Випускник гімназії займається культурно-просвітницькою роботою на селі, в „Просвіті”, в аматорському театральному гуртку, в хорі. Засновує осередок спортивного товариства „Луг”, належить до засновників господарського кооперативу в селі. За його словами, проводить організаційно-вишкільну роботу УВО по навколишніх селах. У вересні 1928 р. Степан Бандера переїжджає до Львова і записується на агрономічний відділ Львівської Політехніки. Саме тут він потрапляє в стихію, яка невдовзі перетворить невідомого нікому гімназиста в „страха на ляхи”, а потім і в „страха” на цілий Радянський Союз.

Перші два роки навчання проходили у Львові, два останніх – переважно в Дублянах, де власне і був агрономічний факультет Львівської Політехніки. Як і тепер, студенти здавали сесії, дипломний іспит і отримували диплом інженера-агронома. 8 семестрів, з 1928 по 1932 рік, Степан Бандера не мав клопотів, далі почалися арешти. Він ще встиг завершити два останніх семестри в 1932-33 роках, але студії його закінчилися лише абсолюторією приписаних 8 семестрів. Дипломного іспиту Степан скласти не встиг через свою політичну діяльність і ув'язнення.

У Львові в 1928 р. Степан Бандера стає членом УВО, отримує призначення спочатку до розвідки, потім у відділ пропаганди. Одночасно він приєднується до студентської групи української націоналістичної молоді, що була тісно зв'язана з УВО. Тому можна казати, що Бандера був причетний до створення ОУН, хоча в цьому акті він і не був на перших ролях. На цей період припадають його перші ув'язнення:

наприкінці 1928 року за організацію в Калуші свят-маніфестацій з нагоди 10-річчя ЗУНР Бандера відбуває арешти в Калуші і Станіславі. Перший арешт був для Степана уроком у школі політичної боротьби, а першим вчителем – батько, якого разом з ним, 14 листопада 1928 року, затримано за звинуваченням у розповсюдженні листівок УВО.

На час вступу Бандери до Політехніки в УВО відбуваються поважні зміни. Понад-партійною підпільною армією організація далі бути не може. Після провалу спроб уряду ЗУНР домогтись визнання галицької держави Радою Амбасадорів країн-переможниць УВО відмежовується від політичної лінії уряду ЗУНР на вигнанні, вважаючи політично правильною боротьбу за незалежність усієї України, а не якихось її окремих територій. Політична ситуація в українських землях починає стабілізуватись. Частина галицьких політичних діячів звертається виключно до легальних засобів боротьби.

Очевидно, що політична течія, яка стоїть на радикальних позиціях збройної боротьби, потребує відповідної ідеології свого руху. Політична позиція західноукраїнських легальних партій радикалів не влаштувала. І ось окремі групи націоналістичної орієнтації починають об'єднуватись спочатку в аморфні структури – Легія Українських Націоналістів (1925), Союз Організацій Українських Націоналістів (1927), Союз Українських Націоналістів (1928), аж поки в 1929 році не створюється ідеологічно монолітна структура – Організація Українських Націоналістів. Ідеологічною базою руху став націоналізм. Це було неминуче, бо, з одного боку, люди, які були готові пожертвувати усім заради держави власного народу, щонайменше стихійно сповідували націоналізм, а з іншого – ті, хто дотримувався ліберальних, чи яких інших поглядів, цілком вдовольнялися бездержавним станом власної нації, і, зрозуміло, ніяких об'єднань покликаних будь-що боротись за Українську Державу, не мали намірів створювати.

Провідником Організації практично одноставно обрано Євгена Коновальця, який одночасно був Головним Командантом УВО. Це забезпечило порівняно спокійне перетворення УВО в одну з референтур ОУН. Проте з конспіративною та пропагандистською метою (все ж УВО користувалась популярністю в народі), збережено видимість її окремого існування.

В Галичині ОУН створилась по суті з двох організацій – УВО і Спілки Української Націоналістичної молоді. Оскільки Бандера співпрацював у обох організаціях, він став членом ОУН відразу при її створенні. Того ж року був учасником 1-ї конференції ОУН Стрийської округи – однієї з восьми в Галичині. В крайовому Проводі в цей час на ведучих ролях були: Богдан Кравців, Степан Охримович, Зенон Коссак, Степан Ленкавський, Михайло Колодзінський, Іван Габрусевич. Це було покоління тих дітей, чії батьки не змогли перемогти у визвольному змагу, і вступаючи у доросле життя, вони з юнацьким максималізмом ставили собі надзавдання – здобути державу, яка вислизнула з рук їхнім попередникам.

Далеко не всі сучасники вважали доцільним створення ОУН. Навіть в середовищі УВО не було одностайності в поглядах на характер майбутньої діяльності ОУН. Частина ветеранів визвольних війн відводили їй місце підпільної структури, покликаній своїми засобами підтримувати діяльність легальних українських партій, але аж ніяк не самостійної організації. Деякі з них, будучи членами УВО, демонстративно відмовились від участі в діяльності ОУН.

Сьогодні, з погляду історичної перспективи, є очевидним, що без ОУН не було б ані Акту відновлення Української Держави 30 червня 1941 року, ані УПА з її десятилітньою боротьбою після закінчення другої Світової війни, ані Української Головної Визвольної Ради і Антибольшевицького Бльоку Народів. У цьому безсумнівно

велика заслуга керівників підпілля на західноукраїнських землях, а особливо Бандери. Але насамперед тому, що на початок другої Світової війни Україна мала дієву визвольну організацію з готовою програмою боротьби, навченими кадрами, здатними працювати в умовах репресій і тотальної війни, ми завдячуємо творцеві ОУН – Євгену Коновальцю, його баченню перспективи історичних процесів.

Першою вихідною точкою для конструювання саме таких визвольних організацій, як УВО та ОУН, було переконання полковника Коновальця, що в тодішніх умовах окупації України волевиявлення народу, не підкріплене організованою українською збройною силою, приречене на невдачу. Насамперед це стосувалось більшовицького режиму. Тут не може бути двох думок – парламентських чи яких інших ненасильницьких методів боротьби за національне визволення з червоною Москвою не існувало. У більшовиків боротьба у сфері ідей передбачала для ідеологічних противників, особливо на території СРСР, розстріл „за антирадянську агітацію і пропаганду”. Національну інтелігенцію превентивно розстрілювали після змаїтих політичних процесів, запобігаючи організації визвольних сил. Для цього режиму апелювання до загальних людських моральних цінностей було порожнім звуком. В сталінській та інших конституціях існувала стаття про можливість виходу республіки зі складу СРСР, але спроба реалізувати таку можливість потрапляла під іншу, до речі, підрозстрільну, статтю. Єдиний аргумент, який брався до уваги більшовиками, це була сила. Тому й будувалась діяльність Коновальця на тезі „якщо будемо мати силу – будемо мати все”.

Не набагато кращими були перспективи ненасильницького здобуття держави на територіях, зайнятих Польщею та Румунією. Законодавство обох держав розглядало навіть агітацію за самостійність окупованих ними українських земель як політичний злочин, відповідно політична поліція полювала на українських самостійників.

Отож дуже логічною була друга вихідна точка, за якою будувалася саме визвольна структура типу УВО-ОУН, а не політична партія: реальним наступним шансом для України здобути незалежність буде чергова світова політична криза. Якщо на цей час український народ здобудеться на організовану силу, здатну схилити шальки терезів історії на свою користь – буде держава, якщо ж сподіватиметься на міжнародну справедливість – скоріше за все повториться „справедливість”, відміряна Антантою Західно-Українській Народній Республіці. Однак умови війни вимагають від діючих осіб суттєво іншої підготовки, аніж парламентська діяльність, для досягнення успіху вони вимагають зовсім іншої психології, у чому Коновалець переконався на власному досвіді, захищаючи УНР. Тому командир УВО не дуже зважав на критику прихильників парламентських методів діяльності – він був переконаний – у разі війни (а вона неодмінно буде!) – до рішучих дій будуть здатні лише організовані ним структури. Крім того, Коновалець був переконаний, що суттєвим елементом суспільної боротьби є ідеологія. Тому ідеологічна референтура ОУН розвивала світоглядні засади членства, які ставили інтереси нації вище від накинутаго окупантами законодавства, і для повноцінної роботи в підпілліних структурах добирали людей, готових жити відповідно до моралі ОУН. Як фронтний командир полковник Коновалець знав, що армія, солдати якої не готові свідомо загинути за Батьківщину, несе в собі зародок власної поразки.

Нарешті третя вихідна точка для визначення стратегії діяльності стосувалася безпосередньо Бандери і його покоління. Покоління Січового Стрілецтва не скористалось своїм шансом здобуття незалежності. Недосить того, що це покоління програло свою війну – до часу наступної глобальної кризи вони втратять юнацьку на-

полегливість, бажання боротися, одне слово – це буде не їх час. Надходить епоха їхніх дітей, і саме на молодь, яку в „Пласті“ виховує бойовий побратим Коновальця – полковник Іван Чмола – робиться ставка в наступному акті визвольної боротьби. На десятому році після проголошення УНР і ЗУНР для Євгена Коновальця було очевидним, що надходить пора покоління Бандери.

У 1929 році він ще не знав Степана Бандеру, але знав Романа Шухевича, Зенона Коссака, Степана Охримовича, Степана Ленкавського, тих, що були на два-три роки старшими від Бандери, і тому встигли проявити своє прагнення стати повноцінними членами визвольного руху. Але для справи, яку робив Коновалець, важливими були не конкретні особи, а сам процес створення визвольної структури. Правильно побудованій процес повинен був сам вилонити талановитих організаторів, ідеологів, сміливих, рішучих і самовідданих бійців. Політичні обставини міжвоєнної Польщі сприяли виявленню майбутніх командирів визвольної війни, оскільки окупаційна влада не припинила насильницьких дій щодо українського населення.

Бажання працювати для справи власного народу, життєва активність, виштовхувала Бандеру в лави командирів – точніше, провідників, якщо дотримуватись терміну, прийнятого ОУН. Перебуваючи у Львові, він був членом українського товариства студентів Політехніки „Основа“, та членом управи Кружка студентів-рільників. Деякий час працював у бюро товариства „Сільський Господар“, в рамках діяльності „Просвіти“ здійснював по неділях і святах поїздки в довколишні села з доповідями та з допомогою в організації різних заходів. Керував хором у Дублянах біля Львова. Брав участь в Пласті, Українському Студентському Спортивному Клубі, „Соколі-Батькові“ і „Лузі“. Займався спортом: бігом, плаванням, лещетарством, баскетболом, туризмом, шахами. Відповідно до засад націоналістичної моралі не курив, не вживав алкоголю. Сам співав у хорі, грав на гітарі, мандоліні. Таке широке коло зацікавлень передбачало широке коло знайомств, можливість неформально працювати в масах.

Головними завданнями Степана Бандери на той час в ОУН були: організаційна робота у Калуському повіті і членська праця в студентських осередках. Одночасно він виконує різні функції у відділі пропаганди.

Практичну підпільну роботу на Західній Україні здійснював виконавчий орган – Крайова Екзекутива ОУН. Першим Крайовим Провідником був сотник Омелян Сенник-„Урбан“, який керував підпіллям з березня по вересень 1929р. При ньому ОУН/УВО 7-го вересня 1929 р. здійснила бомбовий замах на „Таргі Всьогодні“ – торговельно-господарську виставку, збудовану в Стрийському парку Львова ще за Австро-Угорщини. Після замаху Омелян Сенник змушений був залишити Галичину, оскільки слідство почало виходити на його зв'язки. Процес з'єднання мереж УВО і СУНМ в ОУН зупинився, щойно на чолі крайових структур УВО і ОУН стали різні люди. Крайовим Командантом Коновалець призначив полковника Романа Сушка. В ОУН Крайовим Провідником став Богдан Кравців, а членами Крайової Екзекутиви – Зенон Коссак, Роман Шухевич та Степан Охримович. Керівний орган ОУН формувався з активної студентської молоді, яка вже мала власне бачення головних завдань визвольної боротьби, і між організаціями УВО та ОУН почались тертя.

Дипломатичний талант Євгена Коновальця дозволив уникнути такого притаманного українській політиці розколу. Провідник ОУН присилає на Західну Україну сотника Оліяна Головінського крайового із завданням провести злиття двох організацій. Внаслідок реорганізації Крайового проводу і арештів в ОУН Бандера просувається „по службі“. В 1930 році він очолює відділ кольпортажу підпільних видань на ЗУЗ, пізніше долучає до цього технічно-видавничий відділ, а від 1931 року ще й відділ до-

Степан Охримович

ставок підпільних видань з-за кордону.

На той час Ю. Головінський загинув „під час проведення під Бібркою слідчого експерименту польською поліцією”. Крайовою Екзекутивною ОУН вже керував член загону „Червона Калина” Степан Охримович, старший від Бандери на 4 роки. Знаючи діяльність Бандери в „Пласті” та гімназійному підпіллі у Стрию, Охримович призначає його референтом пропаганди КЕ. Працювати під проводом Охримовича Бандері довелося не дуже довго – надто небезпечною в ті часи була посада Крайового Провідника. В березні 1931 року поліція ув’язнює Охримовича, і після кількадечних жорстоких тортур звільняє. 10 квітня Степан Охримович помирає в домі своїх батьків, о. Богдана і Анни, в с. Завадові біля Стрия. Похорон відбувся 12 квітня, на самий Великдень.

ОУН не могла пройти повз можливість легально організувати масовий захід. Можна твердити, що згідно з організаційними обов’язками і персональними пов’язаннями організація такого заходу була в компетенції Степана Бандери та Зенона Коссака. Завдяки зусиллям ОУН похорон студента філософії Львівського Університету в периферійному селі перетворився у кількатисячний мітинг. Зі Стрия приїхала молодь, сокільський оркестр, співали хори з Завадова і Конохова. Після „Христос Воскрес” похорон закінчився піснями „Ви жертвою в бою!”, „Видиш, брате мій” та „Гей, у лузі”. Офіційний орган ОУН – „Розбудова Нації” в ч.ч. 5-6 за травень-червень 1931 року опублікував детальний некролог.

Наступні два роки пішли на утвердження авторитету Степана Бандери серед провідного членства ОУН. Від 1931 року він підтримує зв’язок із закордонним Проводом УВО і ОУН, зустрічається з його чільними діячами. В липні 1932 бере участь в Конференції ОУН в Празі. Будучи в полі зору поліції, потрапляє до арешту з приводу і про всяк випадок, щоправда, короткочасного. Одного разу він разом із батьком (нагадаємо: священиком!) був заарештований під проводом нелегальної організації панахиди по січових стрільцях, які загинули на війні, іншого разу – у звинуваченні в організації масових зустрічей парафіян з митрополитом Андреем Шептицьким (хоч важко зрозуміти, чому такі зустрічі з владикою Церкви були незаконними, адже Польща була рівною католицькою країною). На початку 1932 року його затримують під час нелегального переходу польсько-чехо-словацького кордону. Того ж року він проводить три місяці у слідчій тюрмі в зв’язку з убивством комісара поліції Чеховського, хоча даних про причетність Степана Бандери до замаху поліція не мала. Мешкає у Дублянах, а від 1932 року і до суду – знову у Львові. Каникули проводить на селі.

Наступником Охримовича був „Іртен”, Іван Габрусевич, який пізніше, в 1944 р. загинув у німецькому концтаборі „Заксенгаузен”. „Іртен” пробув на посту Крайового Провідника до середини 1932 року. Позаяк дефензива почала підозрювати, що саме він очолює крайову мережу ОУН, Коновалець викликає „Іртена” за кордон. Черговим Крайовим Провідником Коновалець призначає Богдана Кордюка-„Діка”, який для зв’язків з Проводом вживає псевдо „Новий”. Бандеру призначено заступником „Нового”. Празька конференція в липні 1932 року затверджує кадрові рішення Коновальця. На цій конференції число референтур в КЕ збільшується. Зароджується майбутня СБ – „контрольно-розвідочна” референтура, на яку покладають-

ся питання розвідки і контррозвідки. Формуючи Крайову Екзекутиву, Кордюк залишає свого заступника – Бандеру – референтом пропаганди.

Польська влада, хоче вона того, чи ні, полегшує боротьбу ОУН за уми українців. В Галичині проводиться пацифікаційна акція. Очевидно, метою її було залакати українське населення та зруйнувати матеріальну базу нації. Проте наслідком цієї оголошеної війни, руйнування господарств та культурних осередків українства, масових і прилюдних тортур була радикалізація поглядів українського суспільства. До діяльності ОУН долучається не лише молодь, посильну допомогу надає старше покоління. Наприклад, коли після нападу на пошту в Городку необхідно було зробити алібі деяким бойовикам, то для Мар'яна Жураківського це зробив у своєму закладі

доктор Барвінський.

Власне цей напад спричиняється до чергового просування Степана Бандери в ієрархії ОУН. Відомостями про його причетність до акції в Городку ми не володіємо, судячи з його положення в КЕ такої причетності і не мало б бути. Однак до масових заходів, організованих ОУН, він безперечно був причетний згідно зі своїми організаційними обов'язками. Справа потребує докладнішого висвітлення, позаяк у автобіографії Степан Бандера стверджує, що обійнявши пост Крайового Провідника, він заборонив подібні акції.

ОУН, як і УВО, була в стані війни з польською державою, а тому при експропріації моральні обмеження розповсюджувались лише на приватне майно. Трофейні кошти від пограбування державних установ йшли на потреби визвольної боротьби. Народ загалом поділяв таку „робінгудівську“ філософію, вважаючи українських бойовиків своєрідними спадкоємцями Олекси Довбуша. За вказівкою Євгена Коновальця Юліан Голівинський створив спеціальну „Летючу Бригаду“ для проведення експропріаційних акцій.

Трускавецька боївка ОУН. Літерою „Д“ позначений Дмитро Данилишин, над ним Василь Білас

Після створення ОУН реалізація нападів стала завданням бойової референтури. Саме така акція була запланована Крайовим Провідником Богданом Кордюком у Городку. Розвідка об'єкта була проведена невдало, хоча бойовики й захопили 4,5 тис. золотих. Двоє з них загинуло під час акції, а ще кількох було заарештовано протягом двох тижнів. На той час сеїм прийняв постанову про „наглі суди“, один з яких відбувся у Львові в справі нападу на пошту в Городку. Перед судом стали бойовики Білас, Данилишин, Жураківський, сюди влада, користуючись оперативними даними, долучила Зенона Коссака.

Не зважаючи на несприятливий для ОУН пребіг подій, суд став значною пропагандистською акцією. На початку все взагалі виглядало для ОУН фатально: двоє бойовиків – Білас і Данилишин були затримані зі зброєю в руках, причому під час втечі вони застрелили коменданта поліційного постерунку. Під час масових арештів поліція затримала ще кількох бойовиків і натрапила на організаційну мережу. Хоча

Дмитро Данилишин під час тортур мовчав, двоє інших бойовиків – Білас і Журківський – розповіли достатньо, щоб можна було скласти судову справу. Ось тут ОУН пішла назустріч бажанням польського уряду, і почала готуватись до публічного суду. Підсудні зайняли позицію борців за народну справу, ні хвилини не каючись у своїх вчинках, україномовні засоби масової інформації широко висвітлювали перебіг подій. На суді Білас і Данилишин відмовились від прохання про помилування, під час страти в Бригідках заявляли, що вмирають за Україну. Промови адвокатів у суді мало відрізнялись від передовиць підпільно кольпортованих до Краю „Сурми” і „Розбудови Нації”, проте були цілком легальними. На момент повішення бойовиків дзвонили дзвони в усіх церквах Львова, по них були відслужені паняхиди в багатьох церквах Галичини. Все це були легальні акції, проте їх пропагандивний ефект перевищував ефект багатьох нелегальних заходів. (Докладніше про справу Біласа і Данилишина див.: „Дзвони над Львовом”, (Ра-туша № 34 від 22 грудня 1990 р.). Досвід, набутий при організації пропагандивних акцій під час суду над Біла-сом і Данилишином, Бандера розвинув пізніше під час варшавського і львівського суду над ОУН.

Провід ОУН гостро відреагував на провал акції в Го-родку. Є. Коновалець розпорядився провести слідство і знайти винуватців провалу. З точки зору розслідування винуватцем виявився Крайовий Провідник Богдан Кордюк – („Новий”, „Дік”, „Сніп”). Його було усунено від керівництва Крайовою Екзекутивою, а оскільки Бандера був одним з небагатьох членів КЕ, якого не за-чепили масові арешти, то мусів тимчасово – від січня по червень 1933 року – виконувати обов’язки Крайового Провідника.

Тим часом Коновалець старанно вивчає кандидату-ри на посаду керівника підпілля. Після зустрічі з Банде-рою в квітні 1933 року сумніви у лідера ОУН зникають: мережею в Краї повинен ке-рувати саме цей студент аграрного факультету Політехніки. Майбутній Крайовий Провідник отримує завдання організувати замами на міністра внутрішніх справ Польщі генерала Перацького, шкільного куратора у Львові, воєводу на Волині. На початку червня 1933 року відбувається конференція Проводу ОУН в Берліні та Гданську-Данцігу. Провід затверджує Бандеру Крайовим провідником де-юре.

Там, на зустрічах з Коновальцем Бандера накреслює власний план розбудови Організації на Західній Україні. Основними завданнями він бачить:

1. Широку розбудову організаційної мережі в середовищі селян і робітників (треба пам’ятати, що перед тим ця праця йшла в основному серед студентів і ко-лишніх військовиків).
2. Особлива увага розбудові мережі на Волині.
3. Організація підпільного вишколу кадрів у трьох напрямках: ідейно-політич-ний; військово-бойовий; школа підпільної практики (конспірація, розвідка, зв’язок тощо).
4. Введення нової форми праці: масові акції непокори (наприклад: антимоно-польна, шкільна).
5. Боротьба з агентурою Комінтерну на Західній Україні.
6. Припинення експропріаційних акцій, а натомість: розвиток бойових акцій проти поліційного терору.

Тогочасна практика діяльності ОУН предбачала, що Крайового Провідника при-

значав Провід (практично – Коновалець), а Крайову Екзекутиву формував Крайовий Провідник відповідно до своєї оцінки можливостей відомих йому підпільників. Не раз бувало, що із зміною Провідника мінявся склад Екзекутиви, хоча члени попередньої були на волі. Бандера вносить мінімальні зміни у склад КЕ. Замість арештованого Коссака організаційним референтом стає Іван Малюца-„Чорний“, „Крук“, який до того був заступником Коссака. В бойовій референтурі з'явився Богдан Підгайний-„Бик“, колишній член УВО. Головним референтом тут залишився Роман Шухевич. Особливість діяльності цієї референтури була в тому, що Шухевич діяв у глибокій конспірації, на засіданнях КЕ бував лише Підгайний, всі розпорядження підлеглим головний референт давав лише через нього.

Степан Бандера (з паличкою) серед учасників II Студентського Конгресу у Львові 1931 року (фрагмент фотографії)

Ідеологічно-політичну референтуру Бандера ділить на дві: керівником ідеологічної референтури стає Ярослав Стецько-„Карбович“, Володимир Янів лишається керівником політичної. Богдан Кравців після виходу з тюрми стає заступником Яніва.

Добре відому йому референтуру пропаганди від-нині Бандера обтяжує лише завданнями поширення вітчизняної і закордонної підпільної літератури, за що відтепер відповідає Ярослав Спольський-„Бір“. Легальним органом цієї референтури у Львові спочатку був тижневик „Наш Клич“ під редакцією Ярослава Масляка.

Референтуру розвідки Бандера залишає без змін, лише розділяє функції референтів: Ярослав Макарушка керує розвідкою у Львові, а Олександр Пашкевич-„на провінції“. Так само залишились військовим референтом – Дмитро Грицай, фінансовим – о. Ярослав Чемеринський, зв'язковою з закордоном – Анна Чемеринська.

Своєї програми розвитку ОУН в Краї Бандера послідовно дотримувався. Широкій розбудові організаційної мережі в середовищі селян і робітників повинна була прислужитись зміна акцентів пропагандистської роботи. Студенти, які складали більшість в мережі ОУН, розширили роботу в легальних організаціях. В порядку речей було перебування членів ОУН в проводах легальних організацій. Таким чином ОУН здійснювала поважний вплив на діяльність „Просвіти“, „Соколів“, „Рідної Школи“, „Відродження“. Переважною більшістю членів цих товариств були українські робітники та селяни. Завдання, яке ставилось перед членами ОУН – не ли-

ше піднесення рівня національної свідомості українців, а й роз'яснення механізмів дії ідеологічної диверсії з боку нової російської імперії, яка перед черговим завоюванням інфікувала жертву вірусом класової боротьби, підриваючи довіру мас до національних лідерів, знищувала національну еліту і таким чином робила націю безборонною перед московською інтервенцією. Ця акція боротьби з агентурою Комінтерну зразу ж була зауважена Москвою, і на судових процесах проти членів ОУН як правило були присутні відповідальні працівники ГПУ в якості кореспондентів та фотокореспондентів.

Однак для програми діяльності КЕ ОУН, складеної Бандерою, робота в легальних товариствах була лише частиною плану підготовки до визвольного зриву. Ще одним суттєвим пунктом плану була підготовка кадрів для очолення національної революції. Влада, як зачарована, іде назустріч планам ОУН, гостро реагуючи на кожну акцію. Від такої реакції українське суспільство, чим далі, тим більше радикалізувалось.

Ось приклад. Народ завжди вшановував пам'ять полеглих за його свободу. На могилах Січових Стрільців проводились масові заходи на Зелені Свята та в річниці першого листопада. Проте не в кожному селі була могила Січових Стрільців. Для поширення акцій вшанування запроваджено висипання по селах свого роду могил Невідомого Стрільця. Влада забороняла висипання таких могил, поліція їх розкопувала. Священики посвячували могили при великому скупченні народу, тому наступна профанація могил викликала обурення релігійних почуттів українців. Тоді бойові акції ОУН сприймалися як щось зрозуміле само собою. Так, великий розголос вдалося зробити з бойовою акцією на символічній могилі, висипаній на місці арешту Біласа й Данилишина. Два рази поліція розкидала могилу біля с. Веринь, а на третій раз в могилу було закопано бомбу. До хреста була прив'язана картка з попередженням, що могилу розкопувати не можна. Поліція попередження зignorувала, і коли з землі виривали хрест, бомба вибухнула. Один з профанаторів був убитий.

Що стосується Біласа й Данилишина, то кожна річниця їхньої смерті відзначалась у загальнокрайовому масштабі. Прикладом посвяти свого життя народові вважалась Ольга Басараб. Українські студентки регулярно потрапляли до криміналу за покладання квітів на її могилу.

Великий розголос отримала т.зв. „Шкільна акція“. Ідея її проведення була запропонована Бандерою на Конференції 1933 року, і отримала схвалення Проводу. Акція насамперед була спрямована на виховання національної свідомості у шкільної молоді, проте мала й кілька побічних цілей.

На той час переважна більшість дітей на Західній Україні навчалась польською мовою. Українських вчителів скеровували на роботу на етнічні польські терени, а на Західну Україну прислали вчителів польського походження. Урок в класі мав починатись від римо-католицького „Отче наш“, що сприймалось українцями, як образа гідності рідної мови й Церкви. Тому акція, метою якої було повернути українську мову в українські школи, потрапила на сприятливий ґрунт.

В друкарні „Час“ виготовили 92 тисячі летючок і 6 тис. брошур; крім того, кожна окружна ескекутива на ротаторі випустила свої летючки. Через шкільні підпільні організації завдання були доведені майже до кожної школи. Вересень 1933 року почався в українських сільських школах ліквідацією польських гербів, портретів польських королів та дитячими демонстраціями. Замість римо-католицької молитви один із школярів (переважно з молодших класів) висловлював вимогу, щоб на українській землі українських дітей вчив український вчитель українською мовою, а решта учнів підтримувала його голосними вигуками. Не раз діти влаштовували в селах демонстрації з синьо-жовтими прапорами, співали стрілецьких пісень.

Поліція приходила арештовувати школярів, тоді матері ставали на захист своїх дітей. Застосування поліцією сили проти дітей і жінок викликало гостру реакцію в українському середовищі, збільшувалось число молодих людей, готових жити ідеями національної революції, і це був один із сподіваних ефектів.

Завершенням акції мав бути замах на відомого колонізатора української школи, шкільного куратора Гадомського. Проте поліція попередила замах, намагалась до замаху затримати бойовика Северина Маду, робітника з Калуша. Під час спроби арешту Мада смертельно поранив поліцейського агента і втік, та був затриманий пізніше.

Зрозуміло, що Бандера розділяв думку про необхідність радикалізації українського суспільства, це видно з його програми дій КЕ ОУН, але приписувати саме йому авторство такої стратегічної лінії політики ОУН, як це роблять автори деяких видань, зайве. Ця стратегія ОУН була вироблена ще під час її заснування, вона обґрунтована у відомих листах Євгена Коновальця до членів ПУНу, докладніше читач може ознайомитись з причинами вибору саме такої лінії боротьби у виданні „Євген Коновалець і справа його життя” („Галицька Видавнича Спілка”, 2001 р.).

Іншою гучною акцією, проведеною на початках діяльності Бандери Крайовим Провідником була „протимонопольна акція”. Бандера вбачав багато підстав для включення її у план заходів. Згідно з основами націоналістичної моралі (11-та прикмета націоналіста) український патріот не повинен був курити і вживати алкоголю, що здоров'я слід було зужити в боротьбі з ворогами свого народу. Поза тим продаж тютюну та алкогольних напоїв був державною монополією і приносив великі прибутки скарбниці. Проведення акції мало принести мільйонні збитки польській державі. Ясно, що все українське суспільство не кинуло пити й курити на заклик ОУН, проте кілька місяців утримання від тютюну та алкоголю було масовим. Розголос акції підсилював тим, що на Сокальщині боївки ОУН розгромили кілька корчем, як розсадників розпичачування селянства, поліція арештувала винуватців, а преса використала цей факт як доказ українського антисемітизму (на Західній Україні корчмарі не-євреї були винятками).

Теорія національної революції, якої дотримувалась ОУН, передбачала на кінцевому етапі загальнонародне повстання, а тому необхідно було організувати вишкіл командного складу майбутньої повстанської армії. Колишніх військових в Організації не бракувало, здебільшо вони й були інструкторами. У Данцігу в серпні 1933 року бойова референтура проводить курси інструкторів військового вишколу для колишніх старшин обох українських армій. Тоді ж ця референтура організує в Берліні курси радистів. Після циклу підготовки інструктори повернулись додому і бойова референтура організувала в різних місцях Західної України школи бойової підготовки для членів ОУН. Зокрема, у Львові було створено 10 вишколів по 9 слухачів. На випадок нової акції пацифікації розроблялись плани виведення вже розконспірованих членів ОУН в ліс, в партизанські загони.

Не зважаючи на те, що основою впливів і сили ОУН була робота в масах, засоби масової інформації найбільше уваги приділяли її бойовим акціям. Експропріаційні напади на час провідництва Бандери припинились, а от політичні набули широкого, як ніколи, застосування. Бандера скористався з досвіду, набутого під час процесу Біласа й Данилишина. При можливості з процесів було творено пропагандивні акції, під час яких просто і в легальний спосіб доводилось до мас те, що в нелегальний спосіб вимагало б великих зусиль. Першою такою акцією був замах на консульство СРСР у Львові.

Причини проведення цього замаху полягають в тогочасній ситуації і політиці, яку проводила ОУН у відповідь на акцію голодомору на Великій Україні. Євген Конова-

лець, перебуваючи на той час у Женеві, неодноразово піднімав питання голодомору в Лізі Націй. Природньо, радянська і польська сторони намагались будь-якими способами приховати цей факт, відволікаючи увагу міжнародного співтовариства від акту геноциду. Навпаки, ООН намагалась будь-що привернути увагу до долі українського народу. В результаті, на Конференції ООН в Берліні Коновалець доручив Бандері провести замах на радянського консула у Львові. Бандера взявся особисто керувати розробкою та контролювати підготовку акції.

Пізніше, на львівському процесі він заявив, що з самого початку замах планувався так, щоб нападник здався в руки поліції і на процесі пояснив мотиви вбивства. Бойовий референт Роман Шухевич розіслав по бойках закладе зголошуватись до замаху, в якому доброволець може загинути або бути засудженим до довічного ув'язнення. Серед бажаючих насамперед вибрано молодших, які у випадку „наглого суду” мали шанс бути помилуваними, тобто вирок смерті міг бути замінений пожиттєвим ув'язненням. З такими претендентами Бандера зустрівся особисто. Досвід попередніх замахів показував, що в деяких випадках бойовики в критичний момент розгублювались, тоді вся підготовка йшла намарно.

В середині жовтня 1933 року один з таких бойовиків, 18-річний Микола Лемик, був викликаний на зустріч з невідомим йому членом проводу невідомого йому рівня. При зустрічі Бандера, звичайно, нічого не повідомив про себе Лемикова, але пояснив мету і завдання, яке може бути йому доручене. Характер, поведінка та реакція юного бойовика переконали Бандеру, що цей не підведе, і бойова референту видала студентові 1-го курсу університету пістолет марки „Ортіс”, 30 набоїв та вказівку повчитись трохи стріляти. Лемик слухняно виконував це у рідному селі Солова біля Куровичів. На останній зустрічі, за день до замаху, Бандера дав бойовику 30 золотих, щоб, за словами самого Лемика вже на суді, „купити собі білля і черевки, бо не личить їти в таких черевках, як я тоді мав.”

Тим часом розвідка ООН вивчала об'єкт нападу. До 21 жовтня Лемик мав план приміщень консульства, розклад роботи і опис зовнішності консула. Проте, коли він у цей день зайшов до будинку під номером 22 на вулиці Набеляка (тепер Котляревського), людина на прийомі зовсім не була схожа на описану розвідкою. Що було робити? Урядовець вів себе як господар кабінету, і Лемик вирішив, що треба стріляти. Коли „консул” попросив його показати „запрошення від сестри відвідати СРСР”, бойовик витягнув пістолет. Поки урядовець стояв у ступорі, Лемик сказав, що це кара ООН для нього, представника большевицької Москви, за смерть мільйонів українців, і з двох кроків першим пострілом вбив на місці. Куля потрапила прямо в чоло. Коли прибула поліція, Лемик викинув зброю і здався в її руки. На початку слідства він відмовився надати дані про себе, тому поліція мусила сама встановлювати особу замаховця. Тим часом виявилось, що вбитий, хоч і не консул, проте урядовець достатньо високого рангу. Олександр Майлов був інспектором, який за дорученням Сталіна перевіряв діяльність, в тому числі й розвідувальну, усіх радянських представництв за кордоном. Львів був останнім пунктом подорожі інспектора.

Початок суду було призначено на 30 жовтня. Позаяк Лемик від початку заявляв, що замах – це протест перед усім світом проти голодомору на Великій Україні, до його захисту демонстративно зголосились всі українські адвокати Львова, в т.ч. Секретар ЗУНР (фактично – прем'єр-міністр на момент її проголошення) Кость Левицький. Суд допустив до захисту лише трьох: докторів права Степана Шухевича (головний захисник) і Володимира Старосольського та Степана Біляка.

Під час процесу захисники методично ставили питання, які привертати увагу глядачів та журналістів до голодомору та репресій проти інтелігенції на Великій Україні, а суддя так само методично ці питання відхиляв. У своїх промовах захисники

теж звернулись до проблеми голодомору. Поза тим д-р Шухевич пояснив мотивацію вчинку. Ось уривок його промови від моменту, коли голова суду заборонив згадувати про голод на Україні: „І чи, коли обжалуваний начитався тих оповідань, які подають чужомовні подорожні, які їздили там спеціально тому, щоб це перевірити, чи ж не міг в його душі витворитися той психологічний стан, що він уважав за konieczне зробити те, що зробив? Це зовсім логічне. Всякі ухвали, всякі резолюції, всякі віча, всякі анкети, все те не звертає уваги світу, цілого культурного світу (кажу про культурний) на те, що діється з його рідною країною. І він, бачачи, що все те не помагає, хоче звернути увагу в інший спосіб. В такий спосіб, який потяг би цілим світом, щоб очі всіх культурних людей звернулися на те, що діється в його країні.

І рішився на чин, рішився стрілити в репрезентанта того народу і тої влади, що є спричинниками всього. І дійсно треба признати, що цей його чин порушив увагу цілого світу”.

Миколу Лемика засуджено на кару смерті, але з огляду на його юний вік, вирок замінено довічним ув'язненням. Під час процесу ОУН організувала демонстрацію перед будинком суду. Коли учасники переходили перед будинком воєводства, поліція застосувала вогнепальну зброю. Була вбита випадкова перехожа та поранений Іван Равлик (майбутній організатор української поліції в уряді Я. Стецька, той, якого гестапо заарештувало у грудні 1941 року і після кількомісячних тортур знищило разом з дружиною, тещею, сестрою та ще трьома членами сім'ї). Мета демонстрації була аналогічна – привернути увагу світової громадськості до стану на українських землях.

Найгучнішою справою, яка, власне, винесла ім'я Степана Бандери з підпілля на поверхню громадської думки, було вбивство міністра внутрішніх справ Польщі генерала Перацького. На той час організація, незважаючи на арешти, значно зросла. Справно працювали канали зв'язку з закордонним Проводом через Гданськ, Цешин та Ясиню, якими доставлялись не тільки література, а й зброя і боєприпаси. Студенти-хіміки облаштували в Кракові лабораторію для виготовлення бомб. Зброя не була великою проблемою для ОУН – пістолет „ФН” калібру 6,35 мм, з яким Леbedь їздив на вивчення звичок і способу життя генерала Перацького, коштував 10 золотих. Для прикладу, за капелюх, куплений тоді ж, Леbedь заплатив 15 zł.

Небажання польського уряду йти хоч на якісь поступки українському населенню лише підсилювало радикалізм суспільства, отож добровольців до виконання небезпечних завдань ОУН не бракувало. Врешті, українські легальні партії, хоч як негативно вони не були б настроєні проти ОУН, змушені були визнати, що політична ситуація в країні не сприяє популярності парламентських методів боротьби. Орган УНДО, „Діло”, коментуючи звинувачення польської преси в схильності українців до тероризму, заявив: „Українське населення не має змоги ліквідувати революційні акції, бо причини, які цю акцію викликають, лежать поза ним. Ключ до розв'язання проблеми є не в українських, а в польських руках”.

В своєму повідомленні про вбивство Перацького ОУН подала, що „вбито одного з катів Українського народу”. Щоб не виглядати упередженим, варто звернутись до безстороннього джерела, яким, мабуть, може бути „Манчестер Гардіан”. 22 листопада 1935 року ця газета писала: „Генерал Перацький... був теж відповідальний за ганебну пацифікацію України в 1930 році. Українці терпіли з надзвичайною пасивністю, аж поки екстремісти не почали палити скирти польських землевласників. У відповідь загопи кінноти та поліції напали на села, арештовували всіх підряд селян і били їх... Точне число побитих селян невідоме, але приблизні підрахунки вказують на 10.000, з яких майже всі були невинні. Багато селян тижнями лежали в постелі внаслідок жорстоких тортур, а декілька внаслідок ран померли”. Та сама газе-

та 3 грудня 1935 року уточнила: „... ген. Перацький був відповідальний за „паціфікацію“ Східної Галичини у 1930 році. Він також відповідав за „паціфікацію“ Лиського повіту в 1931 році, Волині й Полісся в 1932 році“.

Начальна команда УВО (нагадаємо, ця назва збереглась чисто з пропагандивною метою), у своїй відозві згадала й інші причини: „Перацький — це творець наглих судів... поліцейських знущань і катувань українських політичних в'язнів... профанації й обезчещування пам'яті Героїв української визвольної боротьби, розкопування могил, нищення хрестів... Чин бойовика вдарив не тільки в Перацького, як в особу, а в Перацького, як реалізатора польської окупаційної політики на ЗУЗ“. Закінчила Начальна Команда вже зовсім просто: „Бойовик УВО кинув Українському Народові під ноги голову одного з його катів, голову польського міністра внутрішніх справ, найстаршого ляцького поліція“.

Вище згадувалось, що постанову про замах на Перацького було прийнято в Берліні, у квітні 1933 року. В нараді брали участь Є. Коновалець, Р. Ярий, Я. Барановський та С. Бандера. Нема сумніву, що цим вбивством Провід ОУН розраховував, з одного боку, підвищити популярність ОУН в народі, а з другого — сподівався акції у відповідь з боку польського уряду, що призвело б до розвитку революційної ситуації.

Для підготовки замаху до Польщі повертається Микола Лебедь, який з грудня 1932 року перебував на нелегальному становищі. В Карпатах він навчає групи бойовиків, серед яких планувалось вибрати виконавця замахів. Одну з таких груп було затримано польським військовим відділом біля Надвірної, після чого її учасники отримали різні терміни ув'язнення.

Тим часом „Марко“ - Лебедь за допомогою відділу розвідки ОУН вивчає звички намічених жертв. З 6 вересня до 6 грудня він під прізвищем „Йосип Дацько“ наймає кімнату на варшавській вулиці Золотій, № 59. Такий студент політехніки дійсно існував, і потім мав клопоти з поліцією за випозичення свого військового посвідчення. Лебедь, своєю чергою, вже 7 грудня має клопоти з німецькою поліцією, яка затримала його в Ціттау за незаконний перехід кордону. Тиждень, проведений в Дрезденському криміналі, закінчився висилкою в Чехо-Словаччину, і Лебедь знову змушений шукати способу зустрітись з Проводом. У радянських засобах масової інформації багато років створювався образ ОУН, як прирядника німецьких спецслужб. Стосунки Миколи Лебеда з німецькими силовими структурами створюють протилежну картину: німці переслідували його навіть у тих випадках, коли могли б зігнорувати незначні порушення.

В другій половині грудня Лебедь таки пробирається до Німеччини і звітує перед Проводом про результати спостережень. Провід остаточно вирішує організувати замах на Перацького. З цією звісткою Лебедь прибуває до Львова на зустріч з Бандерою. Кожен знав свої обов'язки: Бандера повинен підібрати бойовиків, а Лебедь — розробити план операції. На львівському пляжі „Сахара“ на Замарстинові було домовлено про спроби зв'язку та про канал переправи бойовика в Варшаву.

Організаційною мережею Бандера дає оголошення про потребу в бойовику, який не пошкодував би власного життя під час замаху. На початку не було мови про напад на Перацького; планувалось використати бойовика для замаху на підкомісара львівської тюрми Владислава Коссобудзького. З часом Бандера приходить до висновку, що Коссобудзький не вартий життя бойовика, проте вже кілька людей зголосилось до виконання небезпечного для власного життя замаху. Провідник вирішує переорієнтувати кадри на вбивство міністра внутрішніх справ. Серед тих, хто зголосився, увагу привертає Гриць Мацейко — „Гонта“. То був простий двадцятирічний хлопець зі Ширця, робітник. Гриця мучив його несвідомий вчинок

дворічної давности, коли 16 червня 1931 року у Львові, на вул. Підвальной він затримав бойовика ОУН Івана Мицика. Тоді Гриць був широко переконаний, що затримає якогось грабіжника, тим більше, що на його очах Мицик застрелив Є. Свідзінсько-го, що теж намагався затримати втікача.

Та виявилось, що Мицик не грабіжник, а бойовик УВО, який за хвилину до того двома пострілами вбив поліційного донощика, українського студента Євгена Бережницького. Затримання Мицика Мацейко сприймав як особисту провину перед народом і шукав способу спокутувати її.

Про ці подробиці Бандера дізнався заочно, знаючи лише псевдо бойовика „Гонта”. Так само заочно „Гонта” підтверджує можливість непомітного для оточення виїзду до Варшави.

Перша очна зустріч відбулася на вулиці Вулицькій. Бандера повів з Мацейком розмову на загальні теми, вочевидь бажаючи розібратись у психології бойовика. Перше враження Провідника було негативне, він чекав інтелігентнішої особи. Але треба було або вибирати, або оголошувати новий набір добровольців: один з бойовиків, який попередньо зголосився до замаху, дізнавшись, що це буде практично самогубство, відмовився, другий влаштував Бандеру ще менше. На наступних зустрічах враження Провідника змінилось на краще. Очевидно, він оцінив психологічний стан Мацейка і шукати кращих кандидатів на виконання замаху не став. На початку червня Бандера наказав організаційній і бойовій референтурі розірвати всі зв'язки з „Гонтою”. Лабораторії в Кракові було наказано виготовити дві бомби. Особисте озброєння „Гонти” не влаштувало Бандеру, і він наказав бойовій референтурі замінити його громіздкий 8-мм „Стейєр” на пістолет меншого розміру. Заміна відбулась на Гицлівській Горі у Львові. „Гонта” отримав „Гішпан” калібру 7,65. Це був останній контакт з бойовою референтурою.

Тим часом Лебедь у Варшаві вивчав звички Перацького. Для допомоги він залучив майбутню дружину, а поки що – наречену, Дарію Гнатківську. Через бюро „Ролькоміс” Лебедь, користуючись військовим посвідченням Антона Сваричевського, 15 травня винайняв помешкання на вулиці Кошикової. Для Гнатківської наступного дня він теж винайняв помешкання на прізвище Ванди Квєцінської. Кільканадцять разів Лебедь одночасно з Перацьким відвідував „Європейську кав'ярню”. Врешті він зупинився на плані проведення замаху біля „Товариського клубу”, куди міністр регулярно, в один час приїжджав обідати. Разом з Гнатківською вони докладно вивчили прилеглий до клубу район, розташування прохідних дворів. Потім це стало „Гонти” у великій пригоді. Важко сказати, чи Лебедь виявився передбачливішим, чи плануючі замах, він вирішив зігнорувати попередній план Бандери, але складається враження, що Лебедь не розраховував на смерть Мацейка. Він запланував два шляхи втечі бойовика з місця замаху, і дуже нервував, коли в кінці жодного з них „Гонти” не виявилось.

Основна версія плану передбачала, що Мацейко повинен був підірвати себе разом із Перацьким перед входом до „Товариського клубу”. Коли міністр відпустив водія, „Гонта” вже був неподалік, і двічі спробував підірвати бомбу. Запальник не спрацював, і не було б дивним, якби Мацейко розгубився і не встиг у тій критичній ситуації швидко змінити рішення. Але він виявився на диво холоднокровним. Переклавши бомбу під ліве рамено, він наздогнав міністра, і вже в передпокої, майже біля вхідних дверей зали три рази впритул вистрелив у Перацького. Одна з куль виявилась смертельною.

Мацейко без зайвого поспіху вийшов з приміщення і пішов вздовж загорожі „Товариського клубу” в бік вулиці Коперника. Свідок вбивства, дверник клубу Юзеф Зайонц спочатку підняв тривогу, покликав керівника Генрика Опольського і разом

зі служником Адамом Давдою вони вибігли на подвір'я. Через загорожу Зайонц впізнав бойовика, який посвистуючи неквапом ішов вулицею, закричав: „Це він!“ – і зі служником поліз через загорожу доганяти Мацейка. Той, побачивши, що його викрито, побіг. До погоні приєдналося чимало народу: крім Давди і Зайонца решта служби клубу та гості. Група розтягнулась на кількадесят'ять метрів, і на її галас з будинку №10 вискочив сторож японського посольства Францішек Вивроцький, але Мацейко залякав його одним пострілом. В цей же час у нього з-під рамена випала саморобна бомба, гепнула на тротуар так, що свідки побачили невелику хмарку кур'яви. Але не вибухла. При тій нагоді Мацейко загубив капелюх і газету, і поки переслідувачі збирали речові докази, збільшив від них відрив.

Тимчасом виявилось, що на розі вулиць Коперника і Фоксаль, на різних кутах перехрестя було два постових поліцаї. Один з них побоявся стріляти в умовах на-товпу, а другий вистрелив з „Нагана“ в Мацейка кілька разів, але не поціливі. Ма-цейко ж зупинився і одним з трьох пострілів поціливі в ліву долоню поліцая. Це зменшило запал переслідувачів, і вони відстали ще більше.

До переслідування долучився водій Перацького, який протягом описаних вище подій розвертав автомобіль. Той з постових поліцаїв, який не був поранений, з ре-вольвером у руці вискочив на підніжку автомобіля, і здавалося, що Мацейко вже наздоженуть. Але він добіг до сходів, які вели на сусідню вулицю Окольник, і на по-вороті сходів шез переслідувачам з очей. Коли перші переслідувачі – поліцаї Багінський, Давда і Филіп'юк вибігли на вулицю Окольник, вони переслідуваного не побачили. Робітники, які працювали поруч та невстановлений офіцер одностай-но ствердили, що нікого, хто б підіймався сходами, вони не бачили.

Переслідувачі правильно вирішили, що утікач сховався в якомусь із сусідніх зі сходами будинку. Проте внаслідок „доброзичливої“ поради якогось перехожого почали обшукувати будинок якраз з іншого боку, аніж той, куди насправді побіг Мацейко. Це дало переслідуваному можливість перевдягнутись, залишити плащ на сходах останнього поверху, вийти з будинку і спокійно піти в протилежний від погоні бік. Далі Мацейко через Люблин, Львів та Ямну в Карпатах перебрався ор-ганізаційним зв'язком в Ясиню, далі в Прагу, а потім по ньому загубився слід. Після війни діячі українського націоналістичного руху зустрічали Мацейка в Аргентині.

Вбивство міністра внутрішніх справ не може бути проігнороване органами вла-ди будь-якої держави. Отож ОУН слід було готуватись до серйозного випробуван-ня. Однак події розгорнулись інакше, аніж це звичайно стається у випадку політич-них вбивств.

Бандера був затриманий ще за день до замаху, під час масового арешту сту-дентів в Академічному Домі. Користуючись даними своєї інформаційної мережі, поліція вийшла на шлях транспортування літератури з Чехо-Словаччини. Готуючи напад на Перацького, Бандера та заступник Шухевича Підгайний приїжджали до Кракова за експериментальними зразками бомб. Ці контакти теж були зареєстро-вані нишпорками. Про бомби поліція, зрозуміло, нічого не знала, але коло осіб, підозрюваних щодо участі в підпіллі, окреслила. І коли у зв'язку із приїздом міністра пропаганди рейху Геббельса постало питання про превентивне затримання ук-раїнських активістів (щоб не ганьбили Польщу перед журналістами-міжнародни-ками через порушення прав українців у Речіпосполитій), перелік тих, кого про всяк випадок треба примкнути, поліція мала.

Отож, на початку дефензива не пов'язувала арешти 14 червня із замахом на Пе-рацького. Проте, коли загублену Мацейком бомбу співставили з результатами об-шуку у лабораторії, стало зрозумілим, що заарештовані пов'язані спільною спра-вою. Три місяці слідство не мало поняття, що у нього в руках Крайовий Провідник,

можливо, якби не вбивство міністра, то слідчі повірили б його правдоподібним поясненням і черговий раз випустили на волю.

Розслідування тягнулось дуже довго. Підслідні не мали найменшого бажання допомагати слідству. Мабуть, слідство про вбивство Перацького так би й зайшло в глухий кут, якби не агентурна діяльність поляків проти ОУН на терені Чехо-Словацької. Завдяки їй в руки дефензиви на початку листопада потрапив т. зв. „Архів Сеника”. Офіційно повідомлялось, що чехо-словацька поліція зробила обшук в помешканні Омеляна Сеника, вилучила велику кількість фінансових документів, репериски тощо. Копії чехи передали своїм польським колегам. Однак спогади учасників свідчать, що була й інша частина архіву, яку поляки скоріше всього отримали агентурним шляхом. Це були оригінали документів, звітів, розписок. В руках слідства це була страшна зброя проти затриманих. Їм вмовляли зраду провідників і друзів, дурили псевдопоказами їхніх товаришів. Слідству вдалось обдурити Макарушку, Малюца, Мигалья, Качмарського та Підгайного. Бандера, Лебедь, Карпинець, Климишин, Гнатківська і Зарицька на провокацію не піддалися.

Прораховуючи можливі канали витоку інформації, Бандера приходить до висновку, що найімовірнішим джерелом обізнаності дефензиви може бути Ярослав Барановський, брат відомого зрадника Романа (див.: Дзвони над Львовом./Ратуша № 34 від 22 грудня 1990 р.) Цей його висновок став однією з причин пізнішого розколу ОУН на „бандерівців” і „мельниківців”.

Суд розпочався 18 листопада 1935 року і тривав неповних три місяці. Його перебіг перетворився у чергову пропагандистську акцію. З першого дня Бандера, а з ним і решта підсудних відмовилися говорити польською мовою. Суддя пішов на принцип, заявивши, що українська мова може бути використана в суді лише на терені східних воєводства, і позбавив їх можливості говорити. Лише Мигаль згодився давати покази польською.

Свідки-українці вітались з підсудними окликом „Слава Україні”, давали покази теж українською. Ті, що погоджувалися свідчити польською, відмовлялися від своїх показів на слідстві, заявляючи, що вони отримані під тортурами. Підсудні звертались до свідків таким же привітанням, за що суддя звичайно додавав кару в кілька днів тюрем. Так само, як під час суду над Лемиком, адвокати задавали багато запитань агітаційного характеру. Причина була проста: таким чином запитання потрапляли на сторінки легальної преси і поширювалися серед загалу. Характер запитань був такий, що відповідь містилася у них самих.

Захищали підсудних адвокати Лев Ганкевич та Олександр Павенцький зі Львова, Володимир Горбовий з Долини та Ярослав Шлапак зі Станіслава. Завдання адвокатів ускладнювалось різним станом підсудних – якщо Бандера, Гнатківська, Зарицька, Карпинець, Климишин і Рак не показували ознак злему своєю поставою, стверджували, що їх судять за народну справу, то Мигаль і Малюца так і не змогли отямитись від провокації слідства. Малюца навіть відмовився від захисту д-ра Шлапака.

З іншого боку, навіть ті зізнання, які вони давали, мали виразний пропагандистський характер. Для прикладу, Мигаль згадав, як 1 листопада 1918 року вчителька написала на дошці слова „Україна воскресла!”, а потім діти писали диктант зі словами: „Ми, українські діти, завжди всім серцем любитимемо Рідний Край”. „Оті слова,- сказав Мигаль, – це моє „вірую” і моя легітимація. Ці слова я завжди пам’ятаю, а забув лише один раз, а саме: в січні, лютому й березні 1935 року, коли я в слідстві душевно зломався”.

Варшавський процес став визначальною віхою на життєвому шляху Степана Бандери. Нема сумніву, його внесок у визвольну боротьбу на посту крайового

провідника значний, сплановані та організовані ним акції, системні підходи до вільної боротьби неординарні, здійснені ним заходи мали важливу рису – могли далі працювати, створювати позитивні наслідки і без подальшої участі свого творця. Одного цього було б достатньо, щоб закарбувати слід Бандери в українській історії. Він міг загинути, як Дмитро Данилишин, – кожен член ОУН мав бути готовий до такого, – і ніхто з членів його бойового ордена не міг би сказати, що Бандера не виконав життєвої місії члена ОУН. Але на цьому процесі двадцятишестирічний Степан Бандера зрозумів, що історією йому відведена не просто роль героя-мученика, а роль Провідника Нації, принаймні на час суду. Варшавський, а потім і Львівський процеси над ОУН викликали велике зацікавлення преси, є багато репортажів, і вони свідчать, що Степан Бандера на суді достойно продовжував виконувати роль Провідника. За його заяви, зауваження, висловлювані в ході процесу, суддя не раз наказував виводити Бандеру із залу, карав темницею, і врешті, наказав допускати його в зал лише тоді, коли будуть давати покази українські свідки. Марно. Політичну боротьбу за громадську думку Бандера виграв, хоча протягом слідства і судового процесу над ним тяжів дуже реальний вирок смерті на шибениці.

Ухвалою суду Бандера, Карпинець і Лебедь були засуджені до смертної кари, Климишин і Підгайний – на довічне ув'язнення, Гнатківська отримала 15 років тюрми, Качмарський, Малуца, Мигаль – по 12 років, Зарицька – 8 років, Рак і Чорний – по 7 років. На підставі амністії смертна кара трьом першим була замінена довічним ув'язненням.

Оголошення вироку припало на 13 січня, надвечір'я сторого Нового року. На другий день українські громадські, культурні та інші об'єднання відмінили свої заходи з нагоди святкування Нового року. Багато українців вивісили у вікнах чорні прапори.

Процес змінив польське суспільство. Хоча шовіністи лишилися на позиції крайньої українофобії, та мислячі люди почали дошукуватись причин, чому українська молодь стала на шлях революційної, непарламентської діяльності. Шанований варшавський тижневик „Вядомосці Літерацке” 15 грудня 1935 року надрукував репортаж публіциста, політика Ксаверія Прушинського, в якому той намагається осмислити причини популярності ОУН серед українців. Увагу журналіста привертає спокійне, байдуже ставлення більшості підсудних до перспективи смертної кари або довічного ув'язнення. Хоча для нього Бандера є „звихненим студентом Політехніки”, він шукає причини цієї „звихненості” українських студентів:

„Ті люди вбили – бажаючи служити справі свого народу. Ми не думаємо, що таким способом вони їй добре служили. Успішно служать вони їй шойно тепер: три чверті польської преси, які протягом сімнадцяти років не хотіли знати слова „український”, протягом цих трьох тижнів навчилися цього слова і його не забудуть. А люди, які не писали інакше, як про „гайдамаків”, сьогодні соромляться того дурного баналу про „понурий вигляд” цих людей. 17 років товкмачили нам, що поширювання, навіть з допомогою насильства, на окраїнах польської мови є рівнозначним із поширюванням польськості, прищепленням любови до Польщі. А ось тут ці люди, хоч знають польську мову, не хочуть говорити по-польськи. Їхня ненависть до польської держави, польського міністра, публіциста й поліція поширилась на польську мову. Вчили нас, що ціла та „Україна” є штучним творивом, яке зникне з останніми слідами австрійської держави, витвором якої вона була. А тим часом, це та „Україна” своєю ненавистю до нас бухає сьогодні сильніше, ніж за тих давніх, неспокійних часів, коли-то Січинський убив намісника Потоцького”.... „Це мусіло бути щось важливе, коли уклад взаємин двох сусідніх народів і роль держави зумили б

знищити в цих людей захоплення молодістю й життям, і замість того зродити думку про вбивство і самопожертву”.... „Тепер ми уже не звалимо цього на Відень, ані навіть на Берлін, не звалимо на графа Стадіона ні на „агітацію з Канади”.

Значачо, що Прушинський наступного року поїхав журналістом в Іспанію, написав антифранківську книжку „Оборона Іспанської Республіки”, а після 1939 року працював у дипломатичній службі польського уряду на еміграції.

Варшавський процес не міг бути останньою крапкою у справі вбивства Перацького. Маючи „Архів Сеніка”, влада готувала новий, великий процес, який мав захопити не лише причетних до замаху на вулиці Фоксаль, але всіх, „засвічених” в „Архиві”. Такий процес розпочався незабаром, 25 травня 1936 року, у Львові.

Цього разу лава підсудних була дуже довгою: на ній сиділи 21 особа. Позаяк у східних воєводствах допускалось ведення судочинства українською мовою, процес не був „німим”. В результаті його пропагандистський ефект перевершив усі сподівання ОУН. Вже початок процесу викликав шок суду. Бандера йшов останнім з підсудних. Коли він з’явився в залі, решта підсудних встали з привітанням „Слава Україні!”. За ними піднялись адвокати, а далі, не розуміючи, що діється – трибунал і присяжні. Конфуз суду приніс велике задоволення українським засобам масової інформації, які довго згадували цю подробицю.

Авторитет Бандери беззаперечно визнавався всіма підсудними, навіть тими, які зламались на Варшавському процесі. Сам Бандера демонстрував свою зневагу до можливості суду позбавити його життя. Від початку він не приховував, що є Крайовим Провідником, а на запитання про відношення до військової служби відповів: „Я є членом Української Військової Організації!” Разом з іншими підсудними заявляв, що вважає себе громадянином України, а юридичне польське громадянство – тимчасовим явищем. У своїх зізнаннях Бандера визнав, що Бабія, Бачинського і Майлова вбито за його наказом, замаху на Кособудзького планувались теж за його вказівкою. Визнання він доповнив докладним поясненням причин замахів.

Щодо директора гімназії Івана Бабія, то його, пояснив Бандера, вбито за зрадництво інтересів українського народу: колишній старшина (за теперішньою термінологією – офіцер) української армії затримав у церкві розповсюджувача листівок, намовляв учнів доносити в поліцію на членів ОУН, та здійснив багато інших антиукраїнських вчинків. Організація не відразу вдалася до крайнього заходу. Спочатку один з бойовиків лав директорові кілька ляпасів. Бабій не зупинився у своїй діяльності. Тоді інший бойовик відлупцював директора палицею. Власне тоді Бабій почав викликати учнів поодиноці до себе в кабінет і намовляти до донощитва. Присуд було виконано через шість тижнів після арешту Бандери. Цікаво, що від можливого замаху Бабія охороняли два поліційні агенти.

Що стосується Бачинського, то Бандера пояснив, що коли він дізнався про можливе зрадництво цього студента, наказав кільком членам ОУН провести незалежне розслідування. Хоча всі троє були незнайомі, результати співпадали: Бачинський – поліційний агент і стежить за членами ОУН. Тоді донощиків „випадково” було надано можливість дізнатись про старанно підготовані „таємниці”, про які ніхто більше в мережі не знав. Після того, як поліція заарештувала згідно з доносами Бачинського кількох людей, і на допитах повторила підсунуті „таємниці”, суд ОУН застудив донощика до страти. Врешті, краще хай читач складає свою думку з пояснень Бандери в оригіналі:

„Воєвода Юзефський мав згинутися не тому, що – як каже прокурор – хотів зближення двох народів, а тому, що метою цілої політики польського уряду, зокрема на Волині, яку репрезентував Юзефський, була державна й національна асиміляція українців”.

„На директора Бабія і на Бачинського Революційний Трибунал видав присуд за злочин національної зради... Ми стоїмо на становищі, що обов'язком кожного українця є підпорядкувати свої особисті справи і ціле своє життя інтересам і добру нації. Коли ж хтось добровільно і свідомо співділає з ворогами в поборюванні, і то фізичними методами, українського визвольного руху, ми стоїмо на становищі, що за такий злочин національної зради належить лише кара смерті”.

„ОУН у своїй політичній програмі відкидає орієнтацію на кого-небудь. ОУН відкидає концепцію відбудови української держави при нагоді польсько-більшевицького конфлікту. Польсько-більшевицькі взаємини не можуть вирішувати про наші політичні розрахунки. Зрештою, з історії знаємо, що всякі такі концепції діставали в лоб і що коли йде про Україну, то Польща з Москвою завжди погоджувалися”.

„... міг би хтось думати, що Організація не числиться з життям людини взагалі і навіть з життям своїх членів. Коротко скажу: люди, які весь час у своїй праці свідомі, що кожної хвилини можуть втратити життя, такі люди, як ніхто інший, вміють цінити життя. Вони знають його вартість. ОУН цінить вартість життя своїх членів, дуже цінить: але — наша ідея в нашому понятті є така велична, що коли йде про її реалізацію, то не одиниці, не сотні, а мільйони жертв треба посвятити, щоб її зреалізувати. Вам найкраще відомо, що я знав, що накладу головою, і відомо вам, що мені давали змогу своє життя рятувати. Живучи рік з переконанням, що я втрачу життя, я знав, що переживає людина, яка має перед собою перспективу в найбільшому часі втратити життя. Але впродовж цілого того часу я не переживав того, що я переживав тоді, коли висилав двох членів на певну смерть: Лемика і того, хто вбив Перацького...”

Це були останні слова Бандери на суді — далі не дав говорити голова суду. Шкода, Бандера якраз почав доступними для далеких від ОУН людьми словами пояснювати світогляд і життєву місію члена Організації та особливі вимоги до провідників. Але й того, що він встиг сказати, вистарчило для журналістів.

Приклад Провідника мобілізує діяв на решту підсудних, які дотримувались двох основних ліній: одні признавалися до членства в ОУН, такі використовували зал суду для пропаганди ідей націоналізму, брали частину звинувачень на себе і відкликали свої покази, дані на слідстві; інші відмовлялись від належності до Організації. До другої групи належали Зарицька, Івасик, Коцюмбас, Равлик, Свенціцька, Сеньків, Федаківна, Феник, Роман Шухевич та Ярош. Адвокати користувались залом суду, як трибуною, так що один раз прокурор Прахтель-Моравянський не витримав, і сказав, як є: „Високий суде! Це звичайна пропаганда ідей і гасел ОУН! Я не можу дозволити, щоб таким способом говорили! Я не можу допустити до такої промови в суді! Це все оборона ОУН, а не підсудних!” Суддя погодився, і не допустив, і не дозволив.

Проте не хотілось би, щоб у читача склалося враження, що адвокати займалися лише пропагандою. Вони ще й серйозно попрацювали за фахом, про що свідчать лагідніші, ніж на Варшавському процесі вироки. Наприклад, підзахисні д-ра Степана Шухевича, д-р Богдан Гнатевич, Осип Феник і Роман Шухевич отримали 4, 5 і 4 роки відповідно, і ці терміни було тут же скорочено наполовину на підставі амністії. Можливо, отримали б і менше, якби Степан Шухевич, як завжди на процесах, в яких брав участь, не почав власне розслідування: звідки поліція взяла матеріали звинувачення. Цього разу його зацікавили шляхи отримання „Архіву Сеника”.

На цьому процесі довічне ув'язнення отримали лише Бандера і Мигаль. Качмарський, Малюца, Машка, Підгайний, Сеньків — по 15 років, тут же скорочених до 10, у решти терміни ув'язнення мали закінчитися якраз напередодні Другої світової війни.

Львівський процес показав правильність шляху, обраного Євгеном Коновальцем для створення визвольних структур. Система вишколів, запроваджена в ОУН разом із системою суворого відбору кадрів дозволяла формувати непересічні особистості. Це відбувалося не лише завдяки здібностям чи талантам членства, а й запровадженій системі виховання. Кожен член ОУН, не лише провідні діячі, а справді кожен рядовий член ОУН знав, що від нього залежить доля нації. Це було записано в 14-му „правилі життя націоналіста“ і приймалося членством як Отченаш. Вкотре підтвердилась істина, що в суспільній боротьбі ідея сильніша від зброї. Давно сидів у тюрмі Зенон Коссак, та його „44 правила життя українського націоналіста“ перейшли тюремні мурі і працювали, виховуючи нове покоління борців. Якщо для політиків, невтаємничених у справи ОУН, поява в політичному житті 26-річного Степана Бандери була як грім з ясного неба, то для молодих членів визвольного ордену Бандера став прапором, орієнтиром, на який рівнявся кожен, хто сповідував заповідь „Здобудеш Українську Державу, або згинеш в боротьбі за неї“.

Після Львівського процесу в ОУН постала проблема відновлення зруйнованої арештами мережі. Втрата сотні провідних діячів підпілля була би важким ударом для будь-якої організації. Мало того, що була арештована вся Крайова Екзекутива, поліція ув'язнила велику кількість підпільних керівників нажчого рангу. Зв'язки з закордоном теж були розірвані. Хоча в криївках і збереглося технічне обладнання, але люди, яким було відоме розташування схованок, теж були в арешті.

Організація перенесла цей удар і не припинила своєї діяльності, бо свою діяльність базувала на ідеї, за яку кращі представники будь-якої нації готові віддати життя, а умови, в яких жив український народ під окупацією польської влади, постійно штовхали молодих людей на шлях відкритої конфронтації з окупантом. Через два тижні після арешту Бандери Провід ОУН призначає черговим Крайовим Провідником Осипа Мащака. Спроби Мащака відновити мережу тривали недовго. Зв'язки, передані йому Малюцюю, були виявлені і постійно розривались арештами, а незабаром і його самого було заарештовано.

Спроби відновити мережу продовжує Микола Кос, через кілька місяців до нього приєднується звільнений з Берези Картузької Ярослав Старух. Обидва не мали перед тим зв'язків із підсудними з Варшавського процесу, і поки що не були під наглядом. Кос обережно починає добирати до нової Крайової Екзекутиви людей, досі невідомих поліції. Своєю чергою, Є. Коновалець висилає зв'язкову Анну Чемеринську із завданням: розібратись у ситуації і призначити нових членів КЕ.

Делікатність ситуації полягала в тому, що Чемеринська була нареченою, пізніше дружиною Ярослава Барановського, якому члени бандерівської екзекутиви не довіряли. Вони вважали, що саме через Барановського „Архів Сеніка“ потрапив до рук дефензиви. Коли Бандера через свого брата передав міркування про можливі канали витоку інформації (а з цих міркувань однозначно випливало, що Я. Барановський є провокатором), Ребет, як він сам пізніше визнав, переправив свідчення свого попередника Коновальцю через Чемеринську. Незважаючи на недовіру з боку значної частини крайового активу, Барановський продовжував виконувати свої функції у Проводі ОУН.

23 травня 1938 року Євген Коновалець гине у Роттердамі, розірваний бомбою. Проведене ОУН розслідування підтвердило, що лідер Організації загинув від рук агента НКВД. Загибель Євгена Коновальця стала для ОУН поворотним пунктом розвитку. Якщо раніше тертя між емігрантською та крайовою частинами Організації, молоддю та засновниками УВО залагоджувались дипломатичним хистом лідера, то тепер ці протиріччя розпалились, і не знайшлось авторитету, який міг би їх погаси-

ти. Після двох судових процесів популярність Бандери в крайовому середовищі ОУН була поза конкуренцією. Активісти, ще за життя Коновальця, шукають способу звільнити свого улюбленця з тюрми. На той час Бандера перебував у в'язниці „Вронки” біля Познані. Ще задовго до перевезення туди Бандери Зенон Коссак, що відбував ув'язнення в цій тюрмі, був у добрих стосунках з тюремними сторожами (настільки, наскільки міг мати такі стосунки колишній ув'язнений), повідомив Крайовий Провід про можливість організації втечі, навіть у двох варіантах. З ініціативою звільнення Бандери виступив також Роман Шухевич. Оскільки у різних виданнях почали з'являтися часто суперечливі інформації про цей план звільнення, автор цієї книжки попросив відомого діяча ОУН Степана Мудрика написати свій

Степан Мудрик

коментар подій понад шістдесятирічної давности. Степан Мудрик-„Мечник” крім того, що працював у Службі Безпеки ОУН та розвідці СБ, займався громадською роботою на еміграції, обіймав керівні пости в загальнонаціональних еміграційних структурах і в самій ОУН, видав немало книжок про діяльність ОУН.

Про визволення С. Бандери з тюрми.

В книжці Галини Гордасевич „Степан Бандера: людина і міф” (Літературна агенція „Піраміда”, 2001) на стор 85 авторка пише про пляни визволення Степана Бандери з тюрми у Вронках, цитуємо: „... Є ще одна причина, чому про цю спробу втечі не надто охоче розповідають прихильники Бандери. Справа в тому, що однією з головних діючих осіб був Зиновій Книш, який потім різко розійшовся з Бан-

дерою. А на той час Книш щойно відбув п'ятирічне ув'язнення, мав певні знайомства, і саме він виходив на зв'язок зі сторожем.”

Зиновій Книш до плянованого визволення Бандери не мав ніякого відношення. Не відомо, хто авторці Галині Гордасевич підсунув таку неправду. Петро Мірчук в „Нарисі історії ОУН” на стор. 535 називає осіб, що вийшли з ініціативою визволення С. Бандери з в'язниці, цитуємо: „... кандидатом, що виріс з піпілья на керівника революційної боротьби, був Степан Бандера, але він сидів у в'язниці з присудом досмертного ув'язнення. Безперспективна проблема беззголовлення Проводу спонукала гурт провідних членів ОУН в Краю поробити заходи, щоб визволити Ст. Бандеру з тюрми.”

Далі довідуємося, що ініціаторами акції були: Зенон Коссак, Іван Равлик і Роман Шухевич. Зенон Коссак про цей плян повідомив Крайовий Провід, але згоди не одержав. У цей час провідником Крайової Екзекутиви був Лев Ребет, який у згаданій справі звернувся до ПУН через зв'язкового Ярослава Барановського. Лев Ребет у своїй книжці „Світла і тіні ОУН”, виданій в Мюнхені у 1964 р., про справу визволення С. Бандери пише на стор. 77, цитуємо: „Цю справу я негайно зreferував за кордоном Барановському, який повнив функції зв'язкового до полк. Коновальця, а опісля йому самому”. Треба згадати, що в міжчасі полк. Коновалець загинув. Продовжуємо цитувати Л. Ребета: „Ніхто не казав, що немає грошей, або що не треба цієї втечі організувати. Однак великого переконання щодо справи не було. Барановський зі свого боку сугерував навіть, що вся справа з втечею режисерована польською владою на те, щоб Бандеру при нагоді вбити. ... Мені було ясно, що оточення полк. Мельника, який від 1938 р. фактично керував Проводом

на еміграції, не бажало прибуття Ст. Бандери за кордон. Там уже перебував викликаний полк. Коновальцем Я. Стецько (щоб підготувати Конгрес ОУН), і прибуття Ст. Бандери безперечно, скріпило б тиск „краєвиків“ на емігрантський Провід. (стор. 78).

Петро Мірчук на стор. 536 пише, що головний організатор пляну втечі з тїєї в'язниці Михайло Терен відсигів на той час свій п'ятирічний вирок і жив у Львові. Його, як знавця в'язничних відносин у Вронках заангажовано викрасти Ст. Бандеру“. Петро Мірчук покликається на книжку З. Книш „Розбрат“, видану в Торонто. У цій книжці З. Книш перекрученням фактів намаався очорнити Степана Бандеру і Револуційний Провід. В розділі 2 цієї книжки, на стор. 43-46 З. Книш подає інформацію „У погоні за вождем“. Розповідь Терена“. Це не є власний спогад Терена, а лише розповідь автора книги. З. Книш описує, які Терен робив приготування для визволення С. Бандери та намаається дати своє тлумачення. На жаль, сьогодні залишилося мало тих, хто може вказати на тенденційність Книшевих тлумачень.

З. Книш також не назвав правдивого прізвища того, хто взявся виконати визволення С. Бандери. Це був Степан Куспіль родом зі Щиреччини біля Львова. Він був суджений на п'ять років в'язниці, які відбув у Вронках, а тому добре знав сторожів тюрми.

Розповідь Степана Куспія, якого Зиновій Книш назвав „Тереном“, хтось приписав самому Книшеві, і підсунув для публікації Галині Гордасевич. Щодо особи самого Зиновія Книша, то він, як член УВО, за участь у нападі на касу в Бібрці в 1930-му році був засуджений на 6 років в'язниці. Після звільнення працював у Львові в „Центросоюзі“ і нічого більше не хотів мати з підпільною діяльністю ОУН. Про поставу Зиновія Книша було відомо провідним членам ОУН. Проф. Володимир Косик видав збір документів „Розкол в ОУН (1939—1940)“. Серед тих документів є лист С. Бандери до полк. Мельника, де написано про З. Книша, цитуємо: „Сеник і Барановський пробують діяти теж ще метою диверсії. Зорганізувати її має довірений Барановського — Книш. Тоді як у Краю треба було робити, і крайові організаційні чинники зверталися до нього, щоб повернув до активної праці, він про це навіть не хотів чути.“ Це дуже виразне свідчення про особу Зиновія Книша самого Степана Бандери.

Сьогодні не всі, хто цікавиться минулим ОУН, мають доступ до джерел. Живих учасників подій того часу лишилося небагато, тому так важливо зберегти документальні спогади про ті події.

Степан Мудрик-Мечник, Новий Ульм, 30 квітня 2002 р.

Отож, втеча організована не була, ключник з розпуки почав пити, і під час чергової пиятики обмовився комусь із приятелів про втрачену нагоду заробити грубі гроші. Почалося розслідування, обидва ключники були заарештовані.

В ув'язненні Степан Бандера був позбавлений можливості впливати на перебіг подій в ОУН, але боровся далі, на цей раз із тюремщиками. За той час провів три годолування по 9, 13 і 16 днів, одне з них спільно з іншими українськими в'язнями. Його перебування в тюрмі описане свідком і співкамерником Миколою Климишиним у спогадах „В поході до волі“ (Детройт, 1987).

Поки Крайовий Провід зтягував вирішення питання про втечу Бандери з тюрми,

бойовий товариш Є. Коновальця з часу війни за Українську Державу, полковник Андрій Мельник, 11 жовтня 1938 року склав присягу як новий Голова Проводу Українських Націоналістів. Під прикриттям позірної зовнішньої одностайності в ОУН розпалювався вогонь незгоди. Причин для розколу було багато: психологічна полягала у відносинах покоління підпільників. Старше покоління, яке перейшло через вогонь війни, вважало, що і вік, і заслуги перед народом дають їм право визначати політику боротьби. Проте, в крайовій мережі діячів старшого покоління було мало, практично підпільною діяльністю займалися люди, яким на час визвольної війни було не більше 14 років. Основна маса діячів ОУН старшого покоління перебувала на еміграції добре не орієнтовалась у настроях народу та можливостях тих чи інших політичних сил організувати боротьбу. Молоді ж, відсидівши бодай по одному терміну ув'язнення, приходять до висновку, що в кінцевому результаті доля України буде вирішуватись на її теренах українським народом. Вони вважають, що з Краю видніше, як вести народ до здобуття незалежності. Що ж до заслуг, то тюремні терміни та людські втрати, яких зазнала молодь за час підпільної боротьби, на думку молодшого покоління, дають йому моральне право цю боротьбу очолювати. В кожному разі, більше право, ніж людям, які, на думку молоді, ведуть вигідне спокійне життя в еміграції. До цих емоційних аргументів додавались інші, не менш суттєві – планова робота НКВД, за особистою вказівкою Сталіна спрямована на розкол ОУН. Дещо затримала процес розколу війна за незалежність Карпатської України.

Багато учасників подій підкреслюють виняткове значення Євгена Коновальця для ОУН, стверджують, що якби він був живий, то розколу не було б. Коновалець справді був байдужим до титулів і посад (багато учасників визвольної війни, які мали нижчі від нього звання, в міжвоєнний період присвоїли собі навіть генеральські звання, а він так і залишився фронтовим полковником). Для ілюстрації поглядів Коновальця на процеси, які відбувались в ОУН, варто навести витяг з його листа до Дмитра Андрієвського ще 15 квітня 1932 року („Євген Коновалець та його доба“ – Мюнхен, 1974р.)

„Не виключено, що з розвитком того руху, його провід нам хтось вирве й поведе далі. На Великій Україні той рух розвивається без найменшого нашого безпосереднього впливу, бо посередній вплив на оформлення того руху ми, безперечно, маємо. На західніх землях той рух виявляє більше радикальні тенденції, ніж декому з нас бажане. Не виключено, що ми вже в недалекому часі опинимось супроти того руху в ролі батьків без відповідного впливу на його дальший розвиток. З того мусимо, як ті, що себе вважаємо Проводом, – точно здавати собі справу, коли певного дня не маємо опинитися в досить неприємному становищі. Молодий націоналістичний рух на зах. землях нас ще толерує, – я певний, однак, що з його скріпленням і внутрішнім оформленням, він, коли ми не намагатимемось знайти спільну мову, витворить свій власний провід.“

Потреба шукати спільну мову настала тоді, коли для ОУН прийшов момент істини – час великих геополітичних зрушень.

В зв'язку з розкриттям спроби звільнення, Степана Бандеру перевозять до Берестя. Там його застає початок війни. Довічне ув'язнення виявилось коротшим, ніж планували організатори судових процесів. 13 вересня 1939 р. в'язнична адміністрація евакуюється. В'язні-націоналісти, довідавшись, що в тюремному ізоляторі перебуває Провідник, звільняють його. Сформовавши гурт з кільканадцяти в'язнів, Бандера вирушає до Львова. Бічними дорогами, уникаючи польських та німецьких частин, отримуючи допомогу від українського населення, мандрівники пішки проходять через Волинь. Від Ковельщини Степан Бандера вступає у контакт

з мережею ОУН, а в Сокалі – з проводом терену. Тут він нарешті дізнається про майбутні масштаби геополітичних змін: „– стало відомо, що большевики мають зайняти більшу частину ЗУЗ на підставі договору з гітлерівською Німеччиною“ (цитата з життєпису). Абсолютний авторитет дозволяє Бандері, не займаючи жодних організаційних постів, тут же почати переорієнтацію пріоритетів мережі ОУН на боротьбу проти більшовизму.

Після звільнення з Берези Картузької. Ця фотографія, малюнки з неї та дереворити Ніла Хасевича розповсюджувались під час німецької та радянської окупації

З Сокаля Бандера в супроводі Дмитра Маївського („Тараса“) вирушає до Львова. Приблизно 27 вересня вони прибувають у місто. Поки НКВД не наладало механізми своєї діяльності, можна було користуватись значною свободою пересування. Хоча Бандера живе у Львові конспіративно, однак налагоджує усі необхідні контакти: зустрічається з активом ОУН, діячами церковного і культурного життя, у тому числі з таким визнаним національним авторитетом як митрополит Андрей Шептицький.

За два тижні перебування у Львові він разом з членами КЕ активно працює над розробкою плану подальшої боротьби. Оскільки об'єднання більшої частини українських етнічних територій під однією владою стало фактом, на перший план Бандера ставить розбудову мережі ОУН на всіх теренах України. Розробляється план розгортання революційної боротьби на випадок пересування фронтів Другої світової війни в напрямку України. Знаючи з недалекої історії методи діяльності радянських репресивних органів Провід КЕ опрацьовує план протизаходів на випадок спроби масового знищення більшовиками

національного активу на ЗУЗ. В автобіографії Степан Бандера згадує власне становище щодо червоного терору: „Якби большевики розпочали масове винищення чи виселення національного активу з окупованих західних земель, тоді ОУН повинна була б розгорнути широку революційно-партизанську боротьбу, не дивлячись на міжнародну ситуацію“.

В своєму життєписі Степан Бандера стверджує, що мав намір лишитись в Україні, та інші члени Організації наполягали, щоб він виїхав за кордон і там провадив організаційну роботу. Врешті, прийшов кур'єр з наказом перейти на роботу в Провід, і справа вирішилась сама по собі. В другій половині жовтня Степан Бандера разом зі своїм Братом Василем, що повернувся з Берези Картузької, та чотирма іншими членами ОУН переходять демаркаційну лінію між Радянським Союзом та Німеччиною і добирається до Кракова.

Краків на той час був свого роду центром українського громадсько-політичного життя на території, окупованій Німеччиною. Було там чимало членів ОУН, які внаслідок війни звільнилися з польських в'язниць. Основне питання, що обговорюється на численних зустрічах – міжнародна стратегія ОУН. Згадуються претензії вчорашніх в'язнів до Проводу, підтверджуються підозри про співпрацю окремих

осіб з поліцією. Радикально настроєні націоналісти планують поїздку Бандери, як свого речника, до Голови Проводу Мельника.

Хоча життєвою метою членів ОУН, які перебували на еміграції в Кракові, було здобуття Української Держави, там відбувались події звичайного повсякденного буття: люди одружувались і народжували дітей. У Кракові Степан Бандера знайомиться зі своєю судженою Ярославю Опарівською, вони одружуються 1940 року. Весілля, як свідчить у своїх спогадах „В поході до волі” Микола Климишин, було дуже скромне, за участю не більше 10 осіб, серед них брат Василь Бандера, Ярослав Стецько, Микола Климишин. На квартирі в Бандері часто відбувались зустрічі провідних членів ОУН. Коли обставини стали небезпечними для життя Степана Бандери, Микола Лебець відвіз подружжя на винайняту квартиру в Варшаві, де вони жили під прізвисьмом Гуцул. Пізніше Бандери знову повертаються до Кракова, Ярослава їде до матері в сусіднє містечко Сянок, де 26 травня 1941 року народжує доньку Наталку.

В листопаді 1939 року Степан Бандера їде на Словаччину лікувати ревматизм. Там, у Піщанах, багато діячів ОУН зібрались підлікувати свої болячки, отримані в тюрмах. В присутності лідера завершується ідейне оформлення блоку невдоволеної політикою Проводу ОУН.

Бандера їде до Відня. Через добре знайому віденську станицю ОУН виходить на зв'язок з Проводом. В кінці 1939 року до нього приєднується Крайовий Провідник на Українських Землях Тимчій („Лопатинський”). Через своє специфічне положення (він же не займає жодного організаційного поста!) Бандері не випадає їхати до Мельника самому. Тому вони з Тимчієм вирішують, що поїдуть на зустріч з А. Мельником в Італію вдвох. Діючий Крайовий Провідник підтримує лідера опозиції з усіх принципових питань.

Степан Бандера поїхав до Італії в першій половині січня 1940 року. В Римі, в місцевій станції ОУН, працював його брат Олександр, який жив там з 1933 року, захистив докторат з політекономії й одружився. Отримавши з перших рук інформацію про ситуацію в Проводі і дочекавшись Тимчя, Бандера їде на північ Італії. Там вони зустрічаються з А. Мельником, і Бандера висловлює йому становище опозиції. Ні в опублікованих дотепер листах до Мельника, ні в своєму життєписі, написаному для американського консульства незадовго до загибелі, Бандера нічого не згадує про вимогу відставки Мельника. Навпаки, можна зрозуміти, що якби Мельник погодився на персональні зміни в Проводі, то радикали не заперечували б проти його перебування на посту Голови ПУН. Усім, хто хотів би докладніше вивчити проблему розколу ОУН, радимо звернутись до збірника документів „Розкол ОУН (1939-1940)” (Львів, 1997 р.) авторства професора Паризького університету Володимира Косика.

Наслідок зустрічі був негативним. Андрій Мельник не погоджується усунути Я. Барановського з Проводу. Через кілька тижнів, 10 лютого 1940 року, революційно налаштовані члени ОУН створюють Революційний Провід. На початку квітня цього ж року відбувається Великий Збір ОУН, на якому Провідником було обрано Степана Бандеру. Хоч прихильники Мельника і не визнають цього Збору, але, щойно він відбувся, сталося те, про що попереджував Коновалець: „Націоналістичний рух на зах. землях нас ще толерує, — я певний, одначе, що з його скріпленням і внутрішнім оформленням, він, коли ми не намагатимемось знайти спільну мову, витворить свій власний провід.”

Було б несправедливо не згадати про спроби порозуміння між крилами організації. Ініціатива виходила від Осипа Бойдуника, тодішнього Головного Контрольного ОУН. Мельник призначив полагоджувальну комісію, до складу якої

увійшли Габрусевич, Ленкавський, Сенік, Шухевич, Ярій. 16 червня 1940 року ця комісія передала Мельнику і Бандері текст узгодження постанови, згідно з якою Барановський, Сенік і Чучман виводились зі складу Проводу, а всі спірні справи мав вирішувати новий Збір. Через два дні лідери підписали цей документ. Далі справа зближення не пішла. Як визнав у своїх спогадах мельниківець З. Книш, в цей же час лідери мельниківського угруповання планують арешт і знищення Степана Бандери. 13 серпня 1940 року можна вважати днем проголошення війни між крилами організації: Мельник видає постанову, згідно з якою Р. Сушко створює „Головний Революційний Трибунал ОУН”. Бойовики під проводом Книша захоплюють штаб ОУН в Кракові та затримують бандерівця О. Гасина, у якого відібрали папку з документами. Ревтрибунал засуджує Бандеру і ще дев'ятьох його прихильників. Від того часу маємо справу з двома ворогуючими організаціями, налагодження стосунків між якими почалося лише після розстрілу гітлерівцями провідних мельниківських діячів у Бабіному Яру.

У травні 1941 р. Революційний Провід скликає II Великий Збір ОУН, на якому Степана Бандеру обирають Головою Проводу. Майбутня німецько-радянська війна для ОУН є очевидною, тому на окупованій німцями території створюються похідні групи. Їх завдання – встановлювати українську державну адміністрацію на територіях, зайнятих вермахтом, до приходу німецької адміністрації. Життєво важливо для держави є підготовка офіцерських кадрів. Щоб вирішити це питання, бандерівці домовились із вермахтом про створення українського легіону. У ньому в бойових умовах повинні були пройти вишкіл майбутні українські командири. Було створено два курені (батальйони), в які увійшли члени військової та бойової референтур. Батальйони отримали від німців поетичні назви „Роланд” і „Нахтігаль” („Соловейко”).

Атмосфера тих днів та діяльність власне Бандери добре ілюструє спогад учасника подій Степана Мудрика-„Мечника”, написаний спеціально для цього видання:

В другій половині травня 1941 року я мав третю зустріч з Провідником революційної ОУН Степаном Бандерою. Дві перші зустрічі протягом шістдесяти років уже затерлися в моїй пам'яті. Третя зустріч у Кракові, що відбулася незадовго до вибуху німецько-радянської війни збереглася в пам'яті до сьогодні, бо зміст тієї розмови мені доводилося багато разів повторювати в ділових розмовах з членами ОУН. А пізніше й перед ширшим колом українців, які цікавилися політичним розвитком подій під час гітлерівської окупації України. Згадана розмова з Бандерою відбулася перед моїм нелегальним переходом через німецько-радянський кордон. Моїм обов'язком було перенести в Україну дуже важливу пошту для Крайового Провідника Івана Климова-„Легенду”. Знаю, що таких кур'єрів з подібними завданнями було кілька. Один ішов через Магяричину й Карпати, другий через річку Сян, а я мав дорогу через Буг на сокальському відтинку. В Проводі Бандери було передбачено, що не всі матимуть щастя перетнути кордон. Знаю також, що Провід ОУН Бандери мав з підпіллям в Україні технічний (радіо) зв'язок, але такої обширної інформації цим зв'язком не можна було передати.

Провідник С. Бандера говорив:

— В пошті, яку Ви понесете до друга „Легенду” є докладно опрацьована інструкція, як повинна діяти під час війни Організація в Україні, а решту запам'ятайте і все перекажете. Німеччина інтенсивно готується до війни,

яка може початися дуже скоро. Гітлер, його партія не висловлюються про свої плани щодо України, що примушує нас бути обережними...

Бандера говорив дуже поволі, часто питав мене, чи все зрозуміло, чи не маю запитань. Далі С. Бандера сказав, що після замаху на польського міністра внутрішніх справ Перацького Микола Лебедь опинився в Німеччині, та Гітлер на прохання поляків вигдав його до Польщі, де М. Лебедя було засуджено на довгий термін ув'язнення. Провідник сказав, що ми знаємо про вуроже рішення Гітлера стосовно Карпатської України, щодо якої він дав дозвіл мадярам на її окупацію та знищення проголошеної держави. Все це вказує, що ми маємо бути обережні; наша організація має ясну ціль — збудування Самостійної Соборної і Суверенної держави, за яку ми боремося і будемо боротися зі всіма окупантами. Організація, сказав Бандера, має зв'язки з вищими офіцерами німецької армії (вермахту), які погодилися військово вишколити українців, більшість надісланих нами є членами ОУН. Саме тепер закінчено їх вишкіл, сподіваємося, що це може бути потрібне для творення нашої армії.

22 червня 1941 року вибухла німецько-советська війна, це був час напруженої праці для членів ОУН-бандерівців. Скоро стало відомо, що німецька поліція після проголошення Акта Відновлення Держави 30 червня арештувала Провідника Бандеру, Голову Державного Правління Я. Стецька та почала масові арешти бандерівців. Мій шлях був важкий, на якому мене не оминули арешт, тюрма, концтабір.

Цей короткий фрагмент спогаду підводить нас до апогею другого періоду діяльності Бандери — Акта відновлення Української Держави. Весь зміст діяльності ОУН, усе життя членства Організації було присвячене одній великій меті — створенню держави свого народу. Мало того, молоде членство було виховане з переконанням, що їх історичною місією є створити цю державу, а якщо кому й доведеться загинути в боротьбі, то що ж, — пролита кров героїв є необхідною умовою створення цієї держави. Причини цієї жертвості досить поверхово описано в доступних українському читачеві виданнях, переважно одним словом: патріотизм. Однак патріотизм однаково притаманний усім народам, а в цей же історичний період, в час найбільшої загрози для російської держави, Сталіну довелось запровадити на фронті лінію загороджувальних частин. І навіть цей винятковий захід не рятував червону армію від фактів масового дезертирства в армію Власова. Отож справа мабуть не лише в патріотизмі, а й у світоглядній системі людей, які взяли в руки зброю для досягнення певної мети.

Від початків своєї діяльності ОУН формувалась як світоглядний рух. Її засновники, і насамперед Євген Коновалець розуміли, що для досягнення такої великої мети, як здобуття народом своєї держави, необхідне не механічне об'єднання людей у визвольну армію, а духовне горіння, готовність тисяч людей до свідомої самопожертви. Для безпосередніх учасників чи спостерігачів подій надзвичайно важливе значення мали зовнішні прояви визвольної боротьби: замах, маніфестації, явний опір окупантам. Для ініціаторів визвольного процесу набагато важливішою була мотивація дій його учасників, організований націоналістичний рух вони розглядали як світоглядно-ідеологічний, із своїми мораллю, етикою, мотивацією діяльності. Тому світоглядні проблеми українського націоналізму розглядались практично в кожному числі „Сурми“, „Розбудови Нації“, „Деї і чину“, студентських легальних та підпільних видань.

Коли заходить мова про ідеологів українського націоналізму, автори наукових, та й ненаукових статей найчастіше згадують Дмитра Донцова, часом Вячеслава Липинського. Це досить схематичний погляд на стан речей, оскільки самі члени ОУН в передвоєнний період не вважали згаданих авторів ідеологами Організації. У передвоєнних націоналістичних виданнях є чимало теоретичних статей, автори яких у чомусь погоджуються з тим же Донцовим, а подекуди його категорично заперечують. Це, ясна річ, ніяк не применшує значення Донцова у становленні націоналістичної ідеології, — у світі науки і філософії, зокрема, з'ясування істини без дискусії неможливе. Однак роль Донцова, який, до речі ніколи не був членом ОУН, варто було б окреслити інакше: він підштовхував, у позитивному сенсі провокував молодь до світоглядної дискусії, а його праці міжвоєнного періоду були тим ферментом, який викликав неабияке бродиння в студентських головах. Це була винятково важлива роль у міжвоєнному визвольному процесі і її могла виконати лише людина, наділена публіцистичним талантом Донцова. Саме тому Євген Коновалець домагався призначення його редактором „Літературно-наукового вісника“, тому в скрутні життєві моменти ОУН підтримувала Донцова матеріально. Однак в самій ОУН існувала ідеологічна референтура, і опрацювання питань світоглядного характеру належало саме до її компетенції. Найбільшими авторитетами у цій галузі серед крайового членства були Степан Ленкавський, Володимир Янів, Зенон Косак і звичайно ж Ярослав Стецько, в еміграції — Юліян Вассіян, Євген Онацький.

ОУН не була дискусійним клубом в галузі філософії національного світогляду. Переважну більшість членства складали люди практичної дії, які прагнули своїми конкретними вчинками долучитися до великої справи здобуття власної держави. Саме для них та симпатиків ОУН ідеологічна референтура опрацьовувала низку простих і зрозумілих правил — Декалог, автором якого був Степан Ленкавський, 12 прикмет націоналіста та „44 правила з життя націоналіста“, автором яких був Зенон Косак. Незважаючи на намагання деяких „експертів“ з теорії націоналізму протиставити ідеологію ОУН і християнство, такі спроби завжди зустрічали відсіч з боку як самого Бандери, так і його оточення. Варто згадати одну з його пізніших праць „Проти фальшування визвольних позицій“ з підрозділом „Український націоналізм і релігія“. Є щонайменше дві причини, через які протиставлення ідеології ОУН християнському світогляду є безглуздим.

Насамперед значна частина молодіжних провідників періоду заснування ОУН, в тому числі й сам Бандера, походили зі священничих родин. Можна припустити неприйняття християнського світогляду окремими одиницями з таких сімей — мало які бувають обставини життя! — але неможливо уявити масове неприйняття цими молодими людьми християнства. Врешті, це жодним чином не підтверджується практикою визвольної боротьби.

Друга причина, через яку ідеологія ОУН спиралась власне на християнський світогляд, була дуже практичною. За тисячоліття свого існування в Україні християнство глибоко увійшло в свідомість українського народу. Щоб очолити цей народ у його боротьбі за визволення, треба було говорити з ним на мові зрозумілих і природних для нього понять.

Коли на початках становлення ОУН у студентському середовищі точилися дискусії про принципи діяльності Організації, то в питанні моделі вони велись навколо альтернативи „партія — орден“. Більшість учасників зійшлася на думці, що ОУН — організація орденського типу, що саме цей шлях дозволив ефективно формувати лави учасників і провідників визвольної боротьби, однією зі знакових рис яких була виняткова готовність до самопосвяти. Вивчаючи мотивацію дій Степана Бандери, треба переходити в систему морально-світоглядних координат, вироблених

ОУН, тоді всі його дії будуть логічними і зрозумілими. „Моментом істини” для виявлення світоглядних підвалів, на яких Степан Бандера будував рішення, що визначали долю багатьох інших людей, стало 30 червня 1941 року.

Початок війни між Німеччиною і Радянським Союзом не був сприятливим для утвердження Української Держави. Обидві сторони неприхильно ставилися до державності українського народу, і хто б не виграв війну — українцям довелося би боротися за незалежність із переможцем. Але історія не дала їм іншої слушної хвилини, та й світогляд Бандери і його оточення не дозволяв їм зробити іншого політичного вибору. Підмурівок державності, яким є національна самосвідомість народу, міг бути збудований лише на крові самопожертви його кращих представників. Члени ОУН, будуючи свій орден, вірили: на зламі історії, коли руйнуються міждержавні зобов'язання, коли порушується видима монолітність „вічних” держав, вони отримують свій шанс виконати обов'язок перед нацією. Притримуючись таких життєвих позицій, не можна було прийняти іншого рішення, аніж проголошення державності, навіть, якщо ініціаторам за це довелося би накласти голову. Тому, незважаючи на обставини, 30 червня 1941 року бандерівська ОУН проголосила у Львові відновлення Української Держави.

Цей акт, крім усього іншого, став моментом істини для з'ясування справжніх намірів Гітлера щодо України. Один із міфів, який старанно плекався радянською пропагандою, це побрехенька про те, що Степан Бандера був німецьким агентом, а ОУН загалом була створена німецькими спецслужбами і виконувала їх завдання. Проголошуючи відновлення держави, останнім пунктом Акта 30 червня українці запропонували німцям спільне ведення бойових дій проти ССРСР. І хоч творці Акта практично відразу ж були піддані репресіям з боку гітлерівців, сама наявність цього пункта використовується ворогами української державності як свідчення „продажності” ОУН. Про яку ж „продажність” йдеться? Чи продавав Сталін ідею перемоги комунізму у світових масштабах, коли підписав з Гітлером міжнародний договір про поділ Польщі та решти Європи 23 серпня 1939 року? Якраз ні, саме в інтересах розширення простору його комуністичної імперії він підписав злочинний акт про початок світової війни. Чи засуджено Сталіна, хоча б морально, за те, що це він у змові з Гітлером розв'язав війну, у якій загинули десятки мільйонів людей? А державу, яка стояла за Сталіним, засуджено? Ні, бо міжнародній спільноті зараз байдуже до подій 60-річної давности, а росіяни ніколи не зроблять цього, бо Сталін ділив Європу в інтересах їхньої держави. Вони не зроблять цього ще й тому, що знають: почуття самоповаги — фактор, який цементує націю у критичні моменти, тож руйнувати елементи, які скріплюють націю, вони не будуть.

Проблеми трактування Акта 30 червня не в рішеннях, прийнятих тоді ОУН, а у виплеканому великодержавною Москвою комплексі неповноцінності українських істориків і політиків, згідно з яким будь-які дії українців, здійснені без погодження з Москвою, є щонайменше підозрілими, а спрямовані проти Москви — злочинними. Проте рано чи пізно, цей Акт на державному рівні буде потрактовано з українсько-центричних позицій. У червні 1941 року Бандера приймав рішення в імені всіх нас — мертвих, живих і ненароджених, — і він не вчинив нічого такого, чого б соромились представники інших націй. Ми запропонували одному незваному гостеві спілку в боротьбі з іншим окупантом тоді, коли більше домовлятися було ні з ким, той відмовився, і ми воювали з обома.

Німеччина не прийняла українських пропозицій, і з огляду на доктрину расової неповноцінності українців, прийняту в Третьюму рейху. Такі пропозиції їй не могли бути акцептовані. Документи німецьких архівів свідчать, з одного боку про відверту ворожість гітлерівців до ідеї української державності, а з іншого — про дипло-

матичну, але непоступливу позицію Бандери та його прихильників у справі відкликання Акта 30 червня. Докладніше ознайомитись із перебігом подій не на рівні пропагандивних передовиць партійних газет, а на рівні таємних доповідних МЗС, політичної поліції, протоколив допитів тощо можна, звернувшись до збірки проф. Володимира Косика „Україна в Другій світовій війні”, виданої Національним Університетом ім. Ів. Франка у Львові (1997 р.). Крім перекладів документів там є їх фотокопії з вказанням архівів, де вони зберігаються.

За тиждень до нападу Німеччини на Радянський Союз бандерівська ОУН підготувала для німецького керівництва меморандум про своє бачення „нового порядку” в Європі. Цей меморандум був надісланий в канцелярію рейху, головному командуванню вермахту, рейхсфюрерові, рейхсляйтеру та в міністерство закордонних справ 23 червня 1941 року. До меморандуму додано „Постанови II Великого Збору ОУН”, у яких позиція ОУН діаметрально розходила з напрямними „Майн Кампф”: „Організація Українських Націоналістів бореться за Українську Суверенну Соборну Державу, за визволення поневолених Московью народів Східної Європи й Азії, за новий справедливий лад на руїнах московської імперії СССР. Організація Українських Націоналістів продовжуватиме всіма силами революційну боротьбу за визволення Українського народу **без огляду на всі територіяльно-політичні зміни, які зайшли б на терені Східної Європи**”.

Така публічна заява про наміри практично ставила ОУН поза законом у Третью-му рейху. Незважаючи на спроби бандерівців порозумітись із німцями і не створювати собі ще одного фронту боротьби, принаймні, поки держава не закріплена, гітлерівці відразу зорієнтували свої силові структури на окупованих територіях на боротьбу з ОУН, виділяючи при цьому персональну відповідальність Степана Бандери за політичний розвиток ситуації. У донесенні найвищому керівництву рейху начальник поліції безпеки та Служби безпеки (СД) вже 2 липня 1941 р. повідомляє:

„Елементи групи Бандери організували під керівництвом Стецька та Равлика міліцію та покликали до життя магістратське бюро. Айнзацгрупою створено українське і політичне самоуправління міста на противагу групі Бандери.

Дальші заходи проти групи Бандери, а особливо проти Бандери особисто перебувають у стадії підготовки. Вони будуть проведені якнайшвидше.”

Матеріяли з німецьких архівів приводять до висновку, що ОУН Бандери не лише не мала яких-небудь порозумінь із гітлерівцями у справі проголошення державности, а й здійснювала це без жодних консультацій з німецькими органами влади та всупереч їх бажанню. Від початку липня 1941 року працювала слідча комісія під керівництвом державного підсекретаря Кундта, яка допитала свідків та учасників подій. Під час проголошення Акта 30 червня в залі як представники німецької влади були присутні офіцери контррозвідки майор цур Айкерн та доктор Кох. Ось як описує перебіг події німецький протокол допиту учасників:

„З огляду на те, що був зачитаний декрет №1 про утворення уряду, професор Кох вважав за необхідне для взаємною згодою з цур Айкерном взяти слово для з'ясування ситуації. Він чітко пояснив, що війська Адольфа Гітлера окупували країну і, беручи до уваги німецькі інтереси, найпершим завданням українців є зберігати спокій і порядок і знову, не зволікаючи, взятися до праці. Зараз — війна, політикою ні в якому разі не можна займатися. Наказувати може тільки німецький вермахт. Велінням часу є робота і послух. Професор Кох закінчив словами „зіг гайль” за фюрера, до чого захоплено приєднався голова міста і все зібрання. Безпосередньо після того Стецько вигукнув: „Хай живе Степан Бандера!”. Цур Айкен і Кох відразу ж залишили зібрання, подавши руку Полянському (Миському голові. — Ред.) та іншим відомим особам, але не Стецькові.”

Німецькі документи неспростовно стверджують, що проголошення держави було здійснено всупереч волі німців, розгорталося в умовах жорсткої протидії гітлерівців, і безперечно, ОУН було відомо, якою буде реакція німців. В донесенні начальника поліції безпеки і СД від 3 липня 1941 року є цікаве свідчення про ті драматичні події:

„... група Бандери розвинула останнім часом особливу активність, розповсюджуючи листівки і т.ін.

В одній із цих листівок говориться між іншим про те, що український визвольний рух, який раніше переслідувала польська поліція, тепер буде переслідуваний німецькою поліцією.

Далі Бандера, щоб утвердити себе як вождь українського визвольного руху, утворив Український Національний Комітет, при чому йому вдалося об'єднати майже всі емігрантські групи, які були протилежними за своїми світоглядними та політичними поглядами. Що стосується групи ОУН під керівництвом полковника у відставці Мельника і групи УНО під керівництвом ст. лейтенанта у відставці Омельченка, — то вони у цьому участі не брали.

... з 2.7.41 прийнято наступні заходи:

1) Різних керівників українських емігрантів береться під домашній арешт, особливо в Генеральному Губернаторстві, в тому також Степана Бандеру...”

Своїє позиції німці не приховували від українських політичних діячів. Наступного дня державний підсекретар Кундт заявив членам Українського Національного Комітету в Кракові: „...українських союзників не існує, ... в сенсі державно-правової термінології ми не союзники — ми завойовники советсько-російської території”.

Трохи пізніше на цю зустріч був доставлений Бандера, і Кундт влаштував йому фактичний допит в присутності членів УНК, протокол якого займає сім сторінок машинопису. Останнє слово Бандери у ньому звернене не лише до гітлерівців — воно мовлене до нас і пояснює нам ті світоглядні підвалини, на яких Степан Бандера приймав рішення, що кардинально вплинули на долю людей та перебіг історичних подій:

„Я ще раз хочу відзначити і пояснити, що з усіх наказів, які я віддавав, я в жодному не покликався на погодження із будь-якою німецькою службовою інстанцією. У всіх наказах, які я віддавав, не покликався на жодну німецьку інстанцію чи на погодження німецьких службових інстанцій, а лише на мандат, який я отримав від українців. Розбудова і творення українського життя передусім можливі через українців на території, де живуть українці, і це може, звичайно, лише тоді статися, коли до цього будуть залучені українські фактори.”

Така рішуча позиція Степана Бандери діяла мобілізуюче на інших українських політичних діячів, які волею долі опинилися в центрі подій. В архіві автора цих рядків є лист Степана Мудрика із такою не опублікованою раніше згадкою:

На початку 50-х років запитав якимось мене С. Бандера, чи я знаю, де є місцевість Дорнштагт. Далі він мені говорив, що там живе проф. Віктор Андрієвський, родом з Полтавщини; за часів Центральної Ради Андрієвський був губерніяльний комісар освіти. Про Андрієвського Бандера сказав:

— Це дуже чесний патріот, але без родини, сам тепер перебуває в домі старців.

Бандера передав мені листа до Андрієвського і кількадесят марок. Коли я віднайшов Андрієвського, то передав йому пошту від Бандери та нав'язав ближче знайомство. Вігтоді і до самої смерті С. Бандери кожного Різдва і

Великодня я привозив Андрієвському свят-подарунки та провадив розмови, зокрема і про Національний Комітет, створений у Кракові перед вибухом німецько-советської війни. Андрієвський був у тому Комітеті заступник голови (головою був г-р. В. Горбовий). Андрієвський оповідав, як Бандера відкрито говорив німцям про нашу боротьбу проти всіх окупантів і як це впливало на моральний стан членів УНК.

Віктор Андрієвський часто згадував, що на своєму довгому шляху мав змогу пізнати видних політиків, але такого практичного розуму і характеру, як мав Бандера, то не зустрічав. Він часто повторяв:

— Степан Андрійович (Бандера) — золота людина...

Непоступливої позиції у справі української державности Степан Бандера та ОУН притримувались і надалі. 12 липня 1941 року начальник поліції безпеки і СД інформує керівництво рейху:

„Командував поліції безпеки і СД у Кракові повідомляє, що група Бандери направила до Києва близько 30 своїх членів із завданням створити там якнайшвидше український уряд такого ж зразка, як у Львові й оголосити про це по місцевому радіо. Айнзацгрупа Ц попереджена.”

А 15 липня:

„... про положення у Львові повідомляється:

11. та 12.7.41 р. всі українські партійні угруповання у Львові за винятком групи ОУН Бандери, але включаючи групу Мельника, запевнили зв'язкового офіцера Верховного командування вермахту (гауптмана проф. д-ра Коха) у своїй лояльності до німецьких органів влади та у своїй добрій волі у позитивній роботі з відбудови. Група Бандери з цього приводу також вислала представників до проф. Коха і склала заяву, що потребує роз'яснення щодо двох пунктів:

1) Ставлення до питання про майбутнє України (незалежність),

2) Питання про звільнення Бандери з-під арешту...”

Німці високо оцінювали організованість діяльності бандерівців. У звіті від 17 липня той же начальник поліції безпеки і СД повідомляє:

„Загалом пропагандистська діяльність групи Бандери відбувається згідно з чітким і добре продуманим планом. Після прокламації „Українського крайового уряду” у Львові незалежницькі зібрання відбулися також у інших містах колишніх польських воєводств: Львівського, Тернопільського, Луцького. Група Бандери організувала так звані групи пропаганди, які безпосередньо після окупації великого географічного пункту німецькими військами відразу ж шликають там зібрання за незалежність і створюють відповідні органи самоврядування. Потім вони розповсюджують плакати і листівки, а також нелегальні газети, в яких публікують проголошені по львівському радіо заклики (прокламація створення українського крайового уряду) і які поширюють пропаганду виключно ОУН, точніше групи Бандери.”

Гітлерівці мали свій план облаштування окупованих територій, і в ньому ні для української, ні для якоїсь іншої державности, місця не було. 16 липня на нараді у Гітлера було прийняте принципове рішення про включення галицьких територій колишньої Австро-Угорщини до складу Генерал-Губернаторства. Наступного дня вийшов указ Гітлера про управління на решті окупованих територій, згідно з яким утворювались рейхкомісаріяти, в т.ч. „Рейхкомісаріат Україна”. Бандера і Стецько були перевезені до Берліна, де на час переговорів про відкликання Акта 30 червня утримувались під домашнім арештом. Проте з українського боку поступок у справі відкликання незалежности не було. 21 липня Степан Бандера надсилає в рейхкан-

целярю офіційне становище ОУН в справі проголошення відновлення Української Держави. Попри всю дипломатичність, намагання уникнути конфлікту з Німеччиною, позиція українців у справі незалежності непорушна: „Якщо Німеччина потребує чесних і вірних союзників, то таким союзником стане Україна, але лише як незалежна держава”.

Гітлер не потребував союзників в межах „лебенсрауму”, він потребував рабів. Ситуація рано чи пізно повинна була перейти в стан збройної конфронтації. Від початку серпня 1941 року Галичина де-юре перебуває у складі Генерал-губернаторства. З серпня Степан Бандера пише Гітлеру свій протест з приводу такого рішення. Протест жодним чином не був зауважений, фюрер, виконуючи свій план „освоєння” східних територій, 20 липня підписав указ про утворення рейхскомісаріату „Україна”. 5 серпня головне командування 17-ї армії видає наказ про затримання бандерівських агітаторів і передачу їх групі військової контррозвідки, а 17 вересня група армій „Південь” розповсюджує наказ про арешт усіх членів руху Бандери. Нарешті 25 листопада 1941 року поліція безпеки (СД) видає наказ про знищення бандерівців без суду:

„№7

Айнзацкоманда Ц/5

Поліції безпеки і СД

О.У., 25 листопада 1941

-Kdo-Tgb Nr 124321/41

Зовнішнім постам: Київ, Дніпропетровськ, Миколаїв, Рівне, Житомир, Вінниця
Стосується: ОУН (Рух Бандери)

Незаперечно встановлено, що рух Бандери готує повстання у рейхскомісаріаті (Україна) з метою створити незалежну Україну. Всі функціонери (активісти) руху Бандери повинні бути негайно арештовані і після ґрунтового допиту таємно страчені як грабіжники.

Протоколи допитів належить переслати у айнзацкоманду Ц/5.

Цей лист має бути знищений командофюрером негайно після прочитання.”

Документ зберігається між доказовими матеріалами Нюрнберзького процесу (Том ХХХІХ, стор. 268-269). Незважаючи на його наявність в достатньо доступних для дослідників матеріалах, радянська пропаганда до останніх днів існування СРСР твердила про колабораціонізм бандерівців та їх прислужництво гітлерівцям.

Фактично перші масові арешти бандерівців гестапо провело 15 вересня. На той час ілюзії про можливу співпрацю з гітлерівцями розвіялися у тих, в кого вони були. В середині серпня були розформовані обидва українські батальйони, оскільки особовий склад вимагав визнання Акта 30 червня, відповідно надання їм статусу союзних військ. Справа могла закінчитися трибуналом, про що недвозначно заявляли німецькі зверхники. Хоча доктрина ОУН і передбачала, що членство при необхідності повинно віддати життя за волю України, але безглузда смерть не заохочувалась. Тому члени українських батальйонів підписали однорічні контракти на участь у спеціальному загоні, який боровся із червоними партизанами в Білорусі. Коли закінчився контракт, біль-шість із них перейшли в УПА, хто не встиг – тих затримало гестапо.

Особисто для Степана Бандери цей період позначений великою втратою – смертю батька. Звичайно, Степан не мав ілюзій щодо небезпеки, яка чигала на батька на території, зайнятій червоною армією, розумів, що духовний сан не може бути захистом у тій ситуації, скоріше навпаки. Тому неодноразово пропонував батькові разом із сестрами виїхати за Сян, обіцяв допомогу в перетині кордону. Відповідь отця Андрія синові була категорична: як священник я зобов'язаний залишатись зі своєю

паствою, і діти теж залишаться зі мною.

23 травня 1941 року отця Андрія Бандеру разом з доньками Мартою і Оксаною заарештували. В Долині їх розділили, батька через Станіславівську тюрму повезли у Київ. Архівна справа НР-7129-П Бандери Андрія Михайловича, 1982 р.н., зберігається в Управлінні СБУ м. Києва і називає справжні мотиви звинувачень:

Отець Андрій Бандера в слідчому арешті НКВД

„Являється отцом руководителя краковского центра ОУН Бандеры Степана Андреевича”. Протоколи допитів свідчать, що в застінках НКВД о. Андрій не зрікся ані своїх поглядів, ані дітей, твердив, що вважає їх життєву позицію правильною. 8 липня, в день, коли його син уже був під арештом кравківського гестапо, коли гітлерівці вимагали від Степана Бандери відкликати Акт відновлення Незалежності, трибунал Київського військового округу засудив о. Андрія Бандеру до смерт-

ної кари. У вирокі було сказано, що його можна оскаржити протягом п'яти діб, але вже 10 липня о. Андрія розстріляли.

Ярослава Бандера приїхала до Берліна зразу після арешту чоловіка, і поки він був у столиці рейху, домоглася щотижневих зустрічей із ним. Таким чином Степан Бандера був докладно інформований про стан справ в Україні та міг підтримувати зв'язок із Проводом.

З початком зими ілюзії про можливу співпрацю з німцями у побудові української держави пропали навіть у тих оптимістів, які вважали Німеччину найпевнішим союзником України. Для Степана Бандери режим домашнього арешту з забороною виїжджати за межі Берліна замінено ув'язненням в концтаборі Заксенгаузен. Тут гестапо утримувало політичних діячів окупованих країн, щодо яких не було планів негайної страти. Попри це табір не був „санаторієм”, як писали радянські засоби пропаганди, немало людей у ньому загинуло, відомий український поет, керівник мережі мельниківської ОУН Олександр Ольжич був закатований якраз тоді, коли там перебував Степан Бандера. В цей час Ярослава Бандера переїжджає на помешкання до матері, де до кінця 1944 року живе разом з дочкою Наталкою. 26 липня 1944 року бійка прокомуністичної польської Армії Людовою вбиває тещу Степана Бандери Юлію Опарівську в помсту за участь її дітей Левка та Ярослави в ОУН.

В Україні мережа ОУН справно функціонувала і без провідника. Спочатку керівництво, як і було передбачено устроєвими (статутними) документами ОУН, здійснював Микола Лебедь. Не довіряючи німцям з часу, коли вони заарештували його і передали полякам для суду у справі вбивства Перацького, Лебедь був обережний із ними після Акту проголошення відновлення Української Держави, тож не був заарештований, як більшість провідних членів ОУН. Після закінчення терміну контракту в Білорусі колишніх членів українських батальйонів, більшість із них влилась в ряди Української Повстанської Армії, поповнюючи діюче членство ОУН випробуваними в боях кадрами. Тоді головою Проводу ОУН бандерівці обирають Романа Шухевича, який тісно співпрацював із Бандерою ще від часу, коли той був призначений Краєвим провідником. Учасники Збору не визначили для Степана Бандери якогось місця в Проводі, хоча й могли це зробити заочно, зважаючи на його авторитет. Один з учасників цих подій, пізніший член Проводу ОУН Петро Дужий пояс-

новав авторів цих рядків, що робилося це з метою вивести Бандеру з-під зайвого тиску гестапівців, щоб вони не вважали доцільним шантажувати його як члена керівних органів ОУН. Можливо, це й дещо вберегло Степана Бандеру, але не дуже. Ім'я його стало символом боротьби українців за самостійну державу, і у всіх документах про збройний повстанський рух УПА німці писали „рух Бандери“. Тиск на нього чинився усіма можливими способами. Гестапо арештувало двох його братів – Олександра і Василя і запроторило до концтабору Аушвіц-Освенцім. За прямою вказівкою табірної адміністрації, зокрема гестапівського офіцера Грабнера, обоє у звичайний спосіб були закатовані кримінальними злочинцями. Особливо показовим є ставлення німців до Олександра Бандери, який у 1933 році виїхав до Італії, одружився там, причому його дружиною була родичка міністра закордонних справ Італії Чіано. На той час Італія була союзником Німеччини, але звертання МЗС Італії до німецького уряду про звільнення Олександра і передачу його італійцям не вплинуло на долю в'язня. Також варто згадати ще одного родича Степана Бандери – брата його дружини Ярослава, Левка Опарівського, якого гестапо розстріляло в тюрмі на Лонцького у Львові в 1942 році.

Можна з певністю сказати, що спроба гітлерівців шантажем зламати Бандеру була заздалегідь приречена на невдачу. Варто лише згадати, з якою гідністю та усвідомленням своєї історичної ролі поведився Степан Бандера на Варшавському та Львівському процесах над ОУН. Німецьке ув'язнення було для нього черговим етапом боротьби, і вести себе він міг лише відповідно до світоглядних норм Організації. Провідник, за яким підуть люди, повинен бути наділений героїчними рисами характеру, а герой у розумінні ОУН – це людина, яка віддала життя за свій народ.

Тому зламатися Бандера не міг, хоча так само „ні просьби, ні грозби, ні тортури ані смерть“ не повинні були зламати кожного члена ОУН, які складали присягу на вірність українській справі на Тризубові, Святому Письмі а дехто ще й на зброї. Хоча і де-юре, і де-факто Бандера від моменту арешту перестав керувати Організацією, він залишався прапором, на який рівнялись усі учасники боротьби. Українці поширювали листівки з його фотографіями чи графікою члена Варшавської Академії Мистецтв Ніла Хасевича, в німецьких документах термін „Бандерагеверунг“ стає таким же звичним, як і термін „Бандерівщина“ в повоєнних радянських газетах. Тому, якщо ми говоримо про усвідомлення кожним членом ОУН своєї місії у житті власному і свого народу, то з такою ж міркою оцінки вчинків ми повинні підходити і до особи Провідника, на якого рівнялись тисячі членів ОУН, беручи його поведінку за зразок у найскрутніших життєвих обставинах. Можна з певністю сказати, що цю сторону місії Провідника Степан Бандера усвідомив уже на Варшавському процесі, отож і під гестапівським арештом, як справжній командир, не зробив нічого такого, що могло б зневірити його армію, навпаки, був прикладом для своїх послідовників. Історичні обставини Другої світової війни не залишили Степанові Бандері вибору – так само, як і

СТЕПАН БАНДЕРА
ПРОВІДНИК ОУН

*Друга Тризубівка ст.
С. Бандери -
Повстанський рух*

Дереворит Ніла Хасевича з присвятою Провідникові.
Волин, 1948 р.

після польського суду, він змушений був чекати кінця „тисячолітнього рейху“, щоб активно продовжити справу свого життя.

Поки Степан Бандера перебував у Заксенгаузені, ОУН вела боротьбу за свою велику мету. Незважаючи на репресії та арешти гестапо мережа ОУН розширювалась. За зразком побудови організаційних структур на західноукраїнських землях облаштовувались території Східної України. Боротьба з гітлерівцями іде не на життя, а на смерть. В рейхскомісаріаті похідним групам завдано важкий удар: було знищено більше 4000 членів. На вулиці Миргорода гине Микола Лемик, якого впізнав українець — перекладач СД. 25 липня 1942 року в такій же ситуації гине на вулиці Києва Дмитро Мирон („Орлик“). У квітні 1942 року гестапо розстрілює Окружного Провідника Криворіжчини слобожанина Сергія Шерстюка. В Галичині, яка мала окремий статус генерал-губернаторства, заарештовують Ярослава Старуха, Івана Равлика, Івана Габрусевича, Івана Климів („Легенду“), Дмитра Грицяя, Олексу Гасина.

Багато бандерівців потрапляє в німецькі концтабори, причому в концтаборі Освенцім існує український блок. Заарештованих членів намагається рятувати Служба Безпеки ОУН. Гучними акціями вславився уродженець Вижного Синевідська Кость Цмоць. Його боївка спочатку звільнила з дрогобицької тюрми Олексу Гасина, а в грудні 1942 року — Д. Грицяя і Я. Старуха.

Десь на цьому фронті боротьби за незалежність стане менший брат Степана — Богдан. Степан Мудрик, який теж пережив німецькі концтабори, а тому після війни опинився у вимушеній еміграції, згадує про свою випадкову зустріч із братом Провідника:

В березні 1946 р. у Мюнхені на одній нараді я зустрівся з Провідником С. Бандерою. Він мене впізнав, висловив вдволення, що я пережив важкі часи. Тоді ми два рази довго розмовляли. Бандеру я інформував про все, що я знав за час гітлерівської окупації, де я був, що робив. Зокрема він цікавився членами Проводу та новими провідними членами. Тоді я згадав Провідникові, що його рідний брат Богдан в половині червня 1942 року ночував у мене в Білій Церкві, відтак пішов до Херсону і більше нічого не можу про нього розповісти. С. Бандера був дуже зворушений, він мені сказав, що після виходу з гітлерівського концтабору Заксенгаузен розпитував багатьох про долю Богдана, але ніхто про нього нічого не знав. Про братів Василя і Олексу він знав, що вони замордовані в концтаборі Авшвіц-Освенцім. Відтоді я працював у так званому „Центральному апараті“, що підлягав лише Провідникові Бандері, а також в організаційній мережі, яка мала відношення до території Баварії, де опинилось понад 20 тисяч українців.

Ветеран ОУН Петро Лаврів стверджує дещо інше, а саме, що він зустрічався з Богданом Бандерою на Стрийщині та Станіславщині у 1942-43 рр. в товаристві провідника Карпатського Краю „Роберта“. Сестри Володимира та Оксана вважали, що Богдан загинув біля Січеслава. Відомі дослідники визвольного руху Григорій Дем'ян та Роман Пастух вважають, що Богдан Бандера був розстріляний в Херсоні у 1943 році. Розшукова справа КГБ була закрита 27.04.1963 р. „у зв'язку з встановленням його особи за кордоном“, хоч насправді ніхто після війни Богдана Бандеру за кордонами ССРСР не зустрічав. Проте цей запис можна тлумачити як посереднє свідчення того, що радянські дослідники архівів гестапо натрапили на документи про арешт гестапівцями Богдана Бандери. В другому томі документів „Україна в Другій світовій війні“, зібраних і впорядкованих проф. В. Косиком, на стор. 112 є

документ гестапо зі згадкою про Богдана Бандеру. Наявність такої інформації в гестапо однозначно підписувала йому смертний вирок, а знищення повинно було відбутися за сценарієм, передбаченим згаданим щойно наказом №7 від 25 листопада 1941 р., без суду і таємно. Отож, документів про його знищення в такому випадку не складалося.

Свою визвольну політику під німецькою окупацією ОУН Бандери будувала, виходячи з політичних умов у різних частинах України. В райхскомісаріаті, де репресії щодо цивільного населення були неприкритими, ОУН стає на шлях створення партизанських загонів, захоплення і контролю значних територій. В генерал-губернаторстві, де ставлення окупантів до цивільного українського населення відзначалось більшою поміркованістю, такого плану не передбачалось. Хоча офіційною датою створення УПА вважається 14 жовтня – день Покрови Пресвятої Богородиці, покровительки Запорізької Січі, і це відзначено в наказі Головного командира УПА Романа Шухевича-генерала „Тараса Чупринки”, фактично загони вступили в бої з німецькими військами уже в вересні 1942 року.

Хоча протягом півстоліття московські історики намагались із цілком зрозумілих мотивів заперечити цей факт, українці створюють свій власний, національний рух Опору. Але ОУН пішла значно далі, ніж рухи Опору європейських країн. Восени 1943 року скликається Перша конференція поневолених народів Східної Європи й Азії. Створюється міжнародна коаліція визвольних рухів, яка в практичній площині завершується формуванням національних підрозділів у складі УПА. Військовополонені різних національностей отримують можливість не лише боротись зі спільним ворогом, а й створити силу, яка за сприятливих обставин може стати зародком національних збройних сил.

Факт створення міжнародної коаліції національно-визвольних рухів свідчить про якісно вищий рівень українського Опору. В Європі, де домінували або фашистсько-нацистська концепція Гітлера і Мусоліні про життєвий простір для вибраних народів, або ленінсько-сталінська концепція всесвітньої тюремної рівності, українці проголошують своє бачення справедливого світового ладу, влучно окресленого гаслом „Воля народам і людині!”. Це гасло вперше з'явилося в документах ОУН на Другому Великому Зборі у квітні 1941 року, саме тоді, коли Степана Бандеру було обрано Провідником. Ця концепція справедливого світового устрою зробила ОУН ідейним лідером усіх поневолених народів, і якщо дошукуватись коренів авторитету бандерівського руху в середовищі поневолених народів СРСР, то вони ось тут, в Шевченковому „в своїй хаті – своя правда”, викладеному політичною мовою ХХ століття.

Але знаменними є не лише зовнішні прояви діяльності ОУН. В серпні 1943 року бандерівці проводять Третій надзвичайний з'їзд. Той, хто уважно порівняє матеріали Другого та Третього Зборів, обов'язково побачить зміщення акцентів у бік більшої демократизації майбутнього устрою України, і це незважаючи на політичну моду на тоталітаризм у Європі та й у світі. З'являється нова ланка управління структурами ОУН – Бюро Проводу. Відтепер деякі рішення Провідник не має права приймати одноосібно, а лише у погодженні з Бюро Проводу. Тенденції демократизації вплинули і на форми державного будівництва. В липні 1944 року створено УГВР – Українську Головну Визвольну Раду. Хоч організації заходи та безпеку учасників здійснювала ОУН, бандерівці склали лише половину Ради, і причиною цього була програмна мета ОУН – перетворити боротьбу, яку вела ОУН на всенародну. Головою УГВР був обраний професор Кирило Осьмак, головою Генерально-го Секретаріату(фактичним керівником уряду) – Роман Шухевич. Провідник ОУН,

голова уряду та Головний командир УПА Роман Шухевич залишив нам таке власне бачення створення УГВР:

„Основні пункти політичної платформи, що мала стати основою формування нового політичного представництва українського народу, були такі:

1. Беззаперечно визнати ідею Української Самостійної Соборної Держави як найвищу ідею українського народу;

2. Визнати революційні методи боротьби за Українську Самостійну Державу;

3. Здекларувати своє вороже становище супроти московських большевиків та німців як окупантів України;

4. Визнати демократію, як устрійний принцип Представництва”.

Після відступу німецьких армій з України, з огляду на збройні сутички УПА з Червоною Армією, подальше перебування Степана Бандери в концтаборі стало для гітлерівців безглуздом. Вони почали шукати нових союзників у боротьбі проти Москви. Зверталися з тим і до Бандери, але він заявив, що не може бути ніяких розмов з німцями на цю тему, поки хоч один член його організації перебуває в ув'язненні. 27 вересня 1944 року Бандеру і Стецька звільнили з концтабору під домашній арешт. Спроби німців домовитися з Бандерою ні до чого не призвели. Вони підписують угоду з іншими політичними течіями, об'єднаними в „Український Національний Комітет”. Тим часом Бандера щезає з-під нагляду гестапо, ігноруючи постанову про домашній арешт і до кінця війни переходить на нелегальне становище.

В 1945 році багато хто в світі будував свої політичні плани з розрахунку, що війна союзників з Німеччиною переросте у війну Заходу з ССРСР. Не оминули такі надії і бандерівців. Саме з огляду на таку можливість, Роман Шухевич проводить реорганізацію УПА. Кілька разів відбувається демобілізація. Формуються відділи чисельністю 30-100 осіб, які в умовах облав мали б достатню мобільність і могли вирватися з оточення. Частина людей переводиться в підпільну мережу. Степан Бандера організовує крайовий зв'язок. Бойові групи здійснюють його між Краєм і закордонним представництвом УГВР аж до смерті Провідника.

На Крайовій нараді націоналістичного активу у лютому 1945 року обирається Бюро Проводу ОУН в складі: Роман Шухевич, Ярослав Стецько, Степан Бандера.

Діяльність Степана Бандери набуває нового значення. З організатора він перетворюється на теоретика та ідеолога. Можливо, й раніше Степан Бандера міг би стати на цей шлях, проте в тюрмах і концтаборах йому заборонено було писати, тож він міг у кращому випадку обмірковувати свої концепції боротьби. Ці роботи на перших порах розмножуються на ротаторі в Празі, а з 1947 року видаються в Лондоні. В Україні друкована продукція потрапляє з кур'єрами. Щоправда, гострої потреби в матеріалах у крайовиків на той час не було. Роман Шухевич змінює напрямки підпільної діяльності, концентруючи зусилля на пропаганді. В Краю діють підпільні друкарні: біля Ковеля, на г. Герчі в Карпатах тощо.

Важливим напрямком діяльності ОУН стає створення мережі в концтаборах. В 1947 році з'являється доручення ОУН-УПА „До насильно вивожуваних на Сибір і на большевицькі каторжні роботи”. Створюється „ОУН-Північ” – націоналістична організація в концтаборах. Її очолював Михайло Сорока – чоловік Катерини Зарицької, голови Червоного Хреста УПА. Сорока потрапив у табори ще 1940 року, докладно вивчив ситуацію в них. Як тільки після війни ГУЛАГ почав заповнюватись бандерівцями, з'явилась можливість ліквідувати владу кримінальників у таборах. Крім цієї діяльності Провід „ОУН-Північ” готував повстання і керував ними. Організовується зв'язок між таборами, а з 1949 р. – між Проводом в Україні і Проводом „ОУН-Північ”.

В силу обставин Степану Бандері доводиться займатись еміграційними справа-

ми, де ситуація в колах самостійників кардинально відрізнялась від крайової. В тій запеклій політичній боротьбі, яка велась між різними політичними угрупованнями на еміграції, він відстоює правомірність ідеї національної революції, розробляє за-
сади її здійснення. Аналізуючи сталінський режим, Бандера приходить до висно-
ву, що: „Знищити большевизм можна не еволюційним шляхом, тільки тотальною революційною розправою, в якій організована революційна сила, з безпо-
середньою активною участю найширших народніх мас, у могутньому зриві роз-
трощить і з корінням вирве головні елементи большевизму — режим, партію, си-
стему і доктрину...” Еволюційний підхід, на його думку безглуздий, „... бо боль-
шевизм базується не на вартості і стійкості своїх засад, доктрин і метод організу-
вання життя, а на насильстві і терорі, що його він плекає і постійно зміцнює та
яким він завжди послуговується, як своїм аргументом”.

Цитована праця „До засад нашої визвольної політики” написана восени 1946 ро-
ку, коли відділення американської військової поліції отримали наказ будь-що затри-
мати С. Бандеру. Тому вона підписана псевдонімом „С. А. Сірий”. Цей період життя
на еміграції був для Бандери і його сім’ї дуже важким. 6 лютого 1946 року Микола
Бажан на першій сесії Генеральної Асамблеї ООН від імені уряду УРСР вимагав від
західних союзників видачі націоналістів, як воєнних злочинців. Бандера був осо-
бою, видачі якої найбільше домагались радянські представники. Його сім’я постійно
змінює місце проживання, згідно зі спогадами дочки Наталки — Берлін, Інсбрук, Зее-
фельд, Мюнхен, Гільдерсгайм, „врешті самотня хата в лісі поблизу Штарнбергу”.

Паралельно НКВД планує знищення Бандери на території Західної Німеччини. В
1947 році київське управління засилає в Німеччину Ярослава Мороза з метою
здійснити замах. В таких умовах захистити Бандеру могла лише ОУН. Шухевич ви-
силав в Німеччину старшин СБ для його охорони.

Дивно, але в таких умовах Бандера знаходить можливість для переговорів і по-
шуків компромісу між еміграційними українськими організаціями з метою створен-
ня суспільного координаційного органу. Хоч знайти тоді компроміс було неможли-
во, проте лишилась праця Бандери „До проблеми політичної консолідації”.

Пам’ятаючи безпечальність його суджень на судових процесах, чи непохитну
позицію у переговорах з гітлерівцями чи Андрієм Мельником, дуже несподівано
прочитати таке судження: „... у надзвичайних ситуаціях, коли про основні, ради-
кальні життєві питання народу, в яких вирішується його доля, а шанси, як і ризи-
ко, розходяться по двох або кількох дорогах, — політичний інстинкт народу спря-
мовує живу національну політику одночасно на різні, часто протилежні шляхи,
щоб забезпечитись перед найбільшим ризиком, себто ставленням долі народу на
одну карту. Хоча це створює складний і прикрий внутрішній стан та трудну
зовнішню ситуацію народу, однак іноді це конечний і врешті-решт спасенний ви-
яв політичної зрілості нації. Часто навіть у тому немає плянового розподілу роль,
а діє своєрідний автоматизм...” „... Часом для скріплення зовнішньополітичного
ефекту дій одного політичного напрямку потрібна наявність і співпра ще й інших
напрямків. Буває так, що політична акція по одній лінії дає позитивний ефект як-
раз в іншому напрямку, що його може використати й обернути на добро цілості
тільки інший політичний чинник, який веде відповідну політичну лінію”. Ця точка
зору фактично співпадає з філософією Євгена Коновальця про „дворейкову бо-
ротьбу”. Зазначимо лише, що Коновалець на практиці проводив концепцію
поєднання легальних і нелегальних методів боротьби, Бандера ж був позбавлений
такої можливості.

Становище Степана Бандери в еміграційних колах від початку було складне.
Створення УГВР крім консолідуючого наслідку в Краї мало цілком протилежне зна-

чення на еміграції. Закордонне представництво (ЗП) УГВР опиняється в руках його опонентів. Закордонні частини (ЗЧ) ОУН зберігають вірність своєму лідеру. Поки Крайовим Провідником був Роман Шухевич, опоненти не могли серйозно посягати на позицію Бандери, оскільки Головний Командир УПА недвозначно заявляв про ідейну єдність визвольного руху в Україні зі своїм лідером. Це підтвердила Конференція ЗЧ ОУН в 1947 році. Тоді Степан Бандера знову стає Головою Проводу Організації. Бандерівці стверджують, що юридичною підставою провідництва Бандери були: за кордоном – згадана конференція, а в Краї – вибори в ОУН в 1946 році. Край наполягав на включенні в Бюро Проводу Р. Шухевича і „Леміша” – Василя Кука.

В цей час у Західну Німеччину приїжджають з окупованого радянськими військами Відня Лев та Дарія Ребети. На найближчому засіданні Проводу ЗЧ ОУН Лев Ребет виступив із заявою, що свого часу Шухевич, як Провідник ОУН уповноважив його дружини Дарію перебрати керівництво ОУН на еміграції, а тому Бандера повинен дати їй звіт про свою дотеперішню діяльність на посту голови. До Ребета приєднався Василь Охримович, і таким чином почала творитись опозиція Бандері в ЗЧ ОУН. Розходження переходять з площини персональної в ідейну. Ребет стверджує, що ОУН на Україні перейшла на ідеологію соціалізму, а то й націонал-комунізму, при тому посилаючись на праці Осипа Дяківа-„Горнового” і Петра Федуня-„Полтави”. Бандера стоїть на позиції, що можна говорити лише про тактичні ходи націоналістичної пропаганди в Краї, стратегічна ж лінія крайових пропагандистів – незмінна. Ребет користується підтримкою Лебеда, який був шефом ЗП УГВР. У квітні 1948 року Степан Бандера запропонував Лебедю очолити ЗЧ ОУН і сформувати Провід ЗЧ за участю опозиції. Вже в липні Лебедь відмовляється і конфлікт загострюється. Однією з причин неприязних стосунків колишніх соратників була втрата Бандерою політичної довіри до Лебеда. Бандері було відомо, що Лебедь потрапив у США в обхід американського імміграційного відомства, він вважав, що таке стало можливим лише внаслідок певних зобов’язань останнього перед американськими спецслужбами, а такі дії позбавляють політичного діяча можливості приймати самостійні рішення. Варто зазначити, що в подальшому Микола Лебедь, хоч і не приховував своїх симпатій до середовища ЗП УГВР, навіть висловлював йому свою підтримку, активної участі в діяльності опозиції не брав.

Друга надзвичайна конференція ЗЧ ОУН в Міттенвальді виключає Ребета і його спільників з ОУН-Р. Про це повідомлено Провід ОУН в Краї. Дуже швидко ЗЧ ОУН отримала відповідь Шухевича. Крайовий Провідник заявив, що в час, коли націоналісти в Україні гинуть щодня в боях з НКВД, члени тієї ж організації не мають морального права витратити час і енергію на незрозумілі Краєві внутрішні конфлікти. Він запропонував свої послуги у поладженні конфлікту, для чого ЗЧ ОУН і опозиція повинні були вислати в Україну по одному своєму представнику. Але на той час події розвивались за іншим сценарієм.

Становище ОУН в Україні вимагало зміни тактики боротьби, яку здійснює Шухевич. Бандера виступає речником Шухевича за кордоном: „... провід визвольної боротьби в Краю прийняв план, розрахований на довгий час. Треба передусім закріпити, поглибити і поширити те, що зроблено до того часу у посіянні зерна революції... Тактика боротьби в новому етапі достосована до „мирних” умов... В порівнянні з попереднім етапом вона відзначається застосуванням засобів глибокого підпілля та більшого роздріблення” (з праці „Плянність революційної боротьби в Краю” („Визвольна політика”, ч. 1 (18) рік 1. Мюнхен, 1948) Підписана „С. А. Сірий”).

Тим часом спроби МГБ знищити Бандеру не припиняються. На початку 1948 року в Німеччині з’являється агент чекістів в Армії Крайовій Володимир Стельмащук.

Через резидента радянської розвідки у Франції він встановлює, що Бандера живе у лісовій хатині за 28 км від Мюнхену. Боївка МГБ, маючи автомобіль і кілька мотоциклів, починає підготовку замаху. Проте, вивчаючи об'єкт замаху, Стельмашук потрапляє в поле зору СБ ОУН. До замаху справа не доходить, розконспіровані чекісти швидко сезають із Західної Німеччини. Переховуючись від радянських агентів Бандера встигає писати теоретичні праці. Черговими приводами були: орієнтація американської протирадянської політики на білоемігрантське підпілля, спроби змінити ідеологію ОУН на націоналістично-соціалістичну. Змиритись із зміною червоної Росії на білу імперію Бандера не міг, рівно ж як і зі спробами змінити ідеологію організації. За підписом Степан А. Бандера з'являються праці „Слово до українських націоналістів-революціонерів за кордоном“ (1948), „Українська Національна Революція, а не тільки протирежимний резистанс“ (1950), без підпису „Третя світова війна і визвольна боротьба“ (1950). У зв'язку з конференцією АБН у Единбурзі пише статті „Війна в Кореї і Національно-визвольна політика“, „Фронт поневолених Націй“ (1950). Леймотив усіх цих праць — „... Чистий, незаплямлений крутіством й компромісами зі злом український націоналізм...“

Щодо білоемігрантів, то вони спільниками Бандери в боротьбі за незалежність бути не можуть: „...Український націоналізм так само категорично відкидає московський більшевизм-комунізм, як і всяке намагання привернути стан національно-політичного і суспільно-економічного поневолення білою чи будь-якою іншою Росією, або іншими окупантами“. В іншому місці: „... В пляні такої концепції нам мала би припасти така роля: якнайсильніше боротися з большевизмом, в одному фронті, під рукою того ж „старшого брата“ — москаля... за демократію. ...Це не для нас варено, нема що за ложки братись. Це все було, і не один раз. Останньо пробували гітлерівці, на схилі свого куцого „тисячоліття“, набирати нашого брата на таку власівську „концепцію“ ... Зв'язування української визвольної справи з війною Заходу проти ССРР в такій постановці було б крайньо шкідливе...“ Вважаючи долю комуністичного ладу в Росії передрішеною, Бандера намагається заглянути вперед: „...Власовщина дає собою пророчистий зразок того, з чим виступить проти України побольшевицька Москва“. В „Третій світовій війні...“: „...рівночасно підійме голову московський імперіалізм, ...напевно і в противбольшевицькій революції, ...та цілою силою звернеться... насамперед проти України. ...Може бути так, що російські противники большевизму в розпалі революції, коли тріщатимуть в'язи імперії, цілою силою повернуться проти національних революцій, залишивши боротьбу з большевиками на другому пляні“.

Проте все це лише орієнтири на шляху до основної мети: „... „В своїй хаті своя правда“ (Т.Шевченко) перекладене на політичну мову „суверенна соборна національна держава“ кожного народу на просторі його національного посідання...“

Першим чинником, який буде заважати в боротьбі за державу Бандера бачить соціалізм: „У визвольній боротьбі України проти большевицької Росії найбільшої шкоди приніс соціалізм, який найгірше причинився до ідейної, політичної і мілітарної демобілізації України в змаганнях з большевизмом...“ Але „Не може більше повторитися лихо з 1917 року, коли федералістична концепція сплутала будування української державности,“ бо „...Без власної держави, без визволення, отже і без визвольної боротьби, Україна не може мати ані свободи, ані добробуту, ані якої-небудь тіні демократії. Тож усяке перетавлення цього порядку речей в сфері концепцій веде до баламутства, а в сфері політичної дії — до підривання визвольних змагань нації“.

Шляхом до здобуття незалежності Бандера вважає виключно боротьбу поневолених народів: „... Третя світова війна, так само як і попередні, сама не прине-

се Україні визволення й державної незалежності. Західні великодержави, які будуть головними противниками ССРСР в цій війні, не включають справи визволення України у цілі війни, а їхня концепція політичної розправи з большевизмом не дає підстав для того, щоб наші визвольні змагання зв'язувати з долею їхньої війни і вкладати в її рямці... Революцію в ССРСР будуть робити самостійницькі сили поневолених народів... Вони в ім'я власних великих національних ідей єдині зможуть викресати з себе відповідний запал, героїзм, посвяту, і, не дивлячись на великі жертви, піднімуть революційну боротьбу..."

Це не означає, що Бандера виступає за ізоляцію України: „Ми не думаємо виступати проти міждержавних союзів, блоків чи об'єднань. Вони корисні і konieczні в міжнародньому житті. Україна напевно входить в союзи... Такі об'єднання можливі тільки між вільними, державними і не імперіалістичними націями, на платформі спільних, однакових інтересів... Україна може входити в такі міждержавні утвори, що побудовані на здорових основах, в яких буде рівноправним співучасником, а її права й життєві інтереси будуть там респектовані й забезпечені“.

Важливим моментом регулювання відносин між українськими еміграційними угрупованнями є теза, що „... ставлення (до інших груп) мусить бути завжди таке, щоб не виходило з цього вказування на те, яких чинників немає в тій боротьбі. Бо не про те йде, і це ні до чого не доводить. Треба остерігатися такого тону, який викликає враження, що хочеться за кордоном монополізувати право працювати на користь боротьби на рідних землях або капіталізувати ту боротьбу для групових цілей“.

Справа в тому, що після війни лише бандерівці мали широку підпільну мережу в ССРСР. Це було серйозним аргументом в політичній боротьбі на еміграції. Протиставлення на цьому ґрунті ставило під сумнів успіх консолідації еміграційних угруповань. Пізніше історик і публіцист Мірчук скаржився, що саме Бандера не дозволив публікацію антимельниківських праць у повоєнний

У 20-річчя смерті Євгена Коновальця на кладовищі Кросвік в Роттердамі. Перший ряд справа наліво: генерал М. Капустянський (з капелюхом), А. Мельник, С. Бандера, С. Ленкавський.

Роман Шухевич. Фото з останніх документів, якими користувався Головний Командир УПА

час, також Микола Климишин у своїх спогадах „В похіді до волі” прямо вказує на цю заборону Бандери.

Нарешті, ще одним важливим моментом у його працях є інтернаціональний аспект націоналізму: „... **З етично-морального погляду всякий націоналізм від чужоземного поневолення нації є морально відповідальним за всяке насильство і поневолення іншої нації; де б воно на землі кулі не відбувалось**”. Цю тезу бандерівці послідовно розвивали на форумі Антибільшовицького Блоку Народів (АБН).

Поборювання націоналізму в Україні йшло за давно випробуваним сценарієм. Радянська розвідка через „двійника” в „Інтеллідженс сервіс” Кіма Філбі вклинилась в підпільну мережу націоналістів, маючи повну інформацію про кур’єрів, які йшли в Україну з дорученнями від ЗП УГВР. Відтак чекісти почали ліквідацію глибокого підпілля, закладеного Шухевичем. 5 березня 1950 року гине Шухевич, 28 листопада того ж року – „Горновий”, а наприкінці наступного – Петро „Полтава”. Про смерть Шухевича

Степан Бандера розмовляє з українським повстанцем, який прибув з Краю

Бандера дізнається 18 жовтня 1950 р.

В еміграції теж відбуваються зміни. В грудні 1950 року Степан Бандера здає пост Голови Проводу ЗЧ ОУН. На цей пост 3 грудня 1950 року обирається Степан Ленкавський, а від квітня 1951 року Головою Проводу ЗЧ ОУН стає Ярослав Стецько.

Але поза тим постановою Краю про примирення виконувалась: Мирон Матвієйко від

ЗЧ ОУН і Василь Охримович від ЗП УГВР полетіли на зустріч з керівником підпільної мережі Василем Куком. Перетин кордонів по суші був пов’язаний з великим ризиком. За словами Бандери (інтерв’ю німецькій радіостанції в Кельні 31.03.1950 р.): „Приблизно половина людей, що виконують завдання зв’язку між краєм і закордоном – гине”. Мабуть тому посланці вибрали повітряний шлях.

Роман Шухевич.
Посмертне фото із слідчої справи

Охримович скористався послугами ЦРУ США. Американський літак скинув його разом з „Маком“, „Рубаном“ і „Осипом“ над Майданським лісом біля Дрогобича в ніч з 19 на 20 травня 1951 року. ЗЧ ОУН через Богдана Підгайного встановили контакт з „Інтеллідженс сервіс“, завдяки чому Мирон Матвієйко з двома іншими зв'язковими полетів на Україну англійським літаком. Чекісти чекали і тих, і тих. В 1969 році радянська сторона частково висвітлила цей епізод, ствердивши, що в Охримовича було вилучено прийнятно-передавальне устаткування, коди, шифри, зброю, фіктивні документи. Посланці мали з'явитись до Провідника на УЗ „Леміша“ – Василя Кука. Охримовича взяли не відразу. Слідкуючи за його пересуваннями чекістам вдалося встановити мережу невідомих їм досі зв'язків. Внаслідок цього 22 січня 1952 року в бункері у селі Лани Ширецького району був взятий Крайовий провідник ОУН Львівського Краю Євген Пришляк-„Ярема“. Зусилля тюремних лікарів мали успіх – після поранення „Ярему“ вдалося поставити на ноги. Чого не

скажеш про зусилля чекістів – співпрацювати Пришляк відмовився. В таборах і після них націоналістичної роботи не припиняв.

„Леміш“ теж невдовзі опинився в руках чекістів. Весною 1954 року під час переходу на Волинь, в одній з явок він заснув від великої дози снодійного, а прокинувся вже на допиті.

З Краю почали надходити листи про конфлікт між „Лемішем“ та „Яремою“ на ідейній основі. „Леміш“ мав займати сторону Ребета, а „Ярема“ – Бандери. Про те, що ці ідейні суперечки велися лише в уяві організаторів радіогри, ЗЧ ОУН не знали. Першим наслідком дезінформації була відставка Бандери. Проте у травні 1953 року 4 Конференція ЗЧ ОУН знову вибрала Степана Бандеру Головою ЗЧ ОУН.

Тим часом КГБ, яке затялось звести Бандеру зі світу, готує новий замах. Празьке відділення восени 1952 року посилає в Мюнхен своїх агентів „Легуду“ і „Лемана“. Цього разу операція провалилася, бо в Празі виявився агент західних розвідок, який вчасно дав знати про неї своїм зверхникам. „Легуду“ і „Лемана“ заарештовано, суджено, а КГБ почало готувати черговий замах.

Для цього до Мюнхена прибуває німець волинського походження Степан Лібгольц. Він входить в контакт з націоналістами, починає збирати інформацію про звички і спосіб життя Степана Бандери. СБ ОУН встигла розпізнати його як агента, і Лібгольц на деякий час щезає з політичних обріїв.

Після смерті Шухевича Бандера пише серію праць. Теми залишаються незмінними, додається теорія ведення підпільної діяльності. Бандера пропонує перейти на ще більш неявні методи дії: „... Завданням ОУН під сучасну пору є проникати в усі українські прошарки, в усі ділянки життя, розбудуватися на всіх теренах України і поза нею, де живуть українці, ініціювати і вести такі дії, щоб у них брали участь найширші кола в різних можливих формах, у власній обороні перед винищуванням з боку ворога... Зокрема особливу увагу треба надалі надавати освідомній праці, словом і ділом“. („Завдання ОУН під сучасну пору“.

1951 р.) В цей же праці Бандера ясно заявляв, що з позиції 30 черв-ня 1941 року він не відступив: „...наша організація не братиме участи в жодних буферних розв'язках української справи, але розбудовуватиме власну силу знизу, в народі, і то так, щоб жодне розпорядження буферного українського „уряду“ фактично не могло бути проведене в життя без нашої апробати, щоб усім було ясно, що вирішною силою в Україні може бути лише та сила, яка суверенно ставить українську справу“.

В цей час на еміграції „... Повторюється історія 1917–1920 років, коли-то білі і червоні московські сили, незважаючи на найбільшу взаємну ворожнечу, однаково звертали свої головні сили на знищення самостійності України...“ („3 москалями нема спільної мови“, 1952 р.) Але для Бандери й далі „... мета і шлях визвольних змагань України визначається тільки волею і життєвими потребами української нації, а не міжнародною кон'юктурою, ані бажанням чи впливом зовнішніх сил“ („Відкриті карти“, 1952 р.)

В січні 1953 року КГБ завдав довго і старанно планованого удару націоналістичній організації за кордоном. Користуючись кодами, вилученими в Охримовича, в Мюнхен було передано родіограму для ЗП УГВР:

„Провід Організації Українських Націоналістів на Українських Землях стверджує, що Бийлихо відійшов від постанов III Надзвичайного Збору ОУН, він ні формально, ні фактично не є провідником ОУН.

Провід сподівається, що Бийлихо в ім'я цілості ОУН припинить розкольницькі акції і закличе до порядку Мирона.

Голова Проводу ОУН в Українських Землях, Ю. Леміш“.

„Провід Організації Українських Націоналістів на Українських Землях уповноважує Лева Ребета, Зенона Матлу та Бийлиха тимчасово перебрати керівництво Закордонних Частин ОУН і реорганізувати Закордонні Частини згідно з позиціями Проводу в Україні.

Голова Проводу ОУН в Українських Землях, Ю. Леміш“.

Українські емігранти на відпочинку в Баварських Альпах.
Степан Бандера в центрі в першому ряду

Зазначимо, що Василь Кук - „Леміш“ в цей час ще був на волі, але каналу зв'язку з еміграцією вже не мав.

Наслідком радіограм було створення „Колегії Уповноважених“ у складі трьох згаданих осіб. Проте „трієчка“ існувала недовго. В лютому 1954 року, після невдалих спроб знайти спільну мову, вона розпалась. Ребет претендував на лідерство у „трієці“, Бандера такого допустити не міг. На додаток Бандера мав кілька підстав сумніватись у достовірності радіограми. Наслідком розколу в керівництві був розкол в організації. Так утворилась „двійка“ або ж ОУН (з) – „Організація Українських Націоналістів за кордоном“. Легальне організаційне видання – тижневик „Український Самостійник“ опинився в руках опонентів Бандери. Навесні 1954 року Степан Бандера реєструє нове організаційне видання – „Шлях Перемоги“, яке й досьогодні є офіційним виданням бандерівської ОУН. Вибір назви був не випадковим, так називався орган військової округи УПА „Говерля“, отож Бандера і його однодумці прагнули в назві утвердити неперервність визвольної боротьби і єдність цілей еміграції та визвольного руху в Україні.

Роком пізніше бандерівці проводять 5-ту Конференцію ЗЧ ОУН, яка обирає Головою Проводу ЗЧ Степана Бандеру. Два наступних роки йдуть на організаційну роботу – формування структур, поновлення і налагодження зв'язку з Україною. Після цього Бандера знову береться до теоретичної роботи, видає низку праць. В них він аналізує суспільний лад в СССР, його особливості, можливі повороти історії в боротьбі за самостійність. Натура борця не сприймає пасивних форм боротьби: **„... Якщо клясифікувати жертви большевицької терористичної системи серед усіх народів поневолених Москвою, то вже з першого погляду видно, що найбільше є пасивних жертв, людей, які були знищені тільки тому, що з своєї природи, своєю якістю в чомусь завжали або не подобались большевикам, без наміреного, активного спротиву“**. („Хоч які великі жертви – боротьба кончена“, 1956 р.)

Для нього, який докладно вивчив історію СССР: „Брутальне, неприховане народобивство, яке московські варвари доконують у Мадярьщині на очах у всього світу – це насправді ніяка новина в большевицькій і, взагалі в московській практиці підкорювання народів і знищування непокірних“. Бо: „коли приходять до порушення комуністичної системи й диктатури комуністичної партії, тоді большевики змагують свої мілітарні сили й розправляються з даним народом в найжорстокіший спосіб“. („Перші висновки“, 1957 р.)

До Різдваних свят Бандера час від часу пирав статті на релігійну тематику. Але й тут самостійник бере гору: **„... Істотною причиною невдачі большевицької інженерії в духовій ділянці є те, що вона натрапила на такі первні в душі людини й народу, яких не можна ні змінити, ні знищити, а яких походження, сила і вплив сягають далі, ніж межа життя і смерті**.

Остаточним аргументом большевицької системи, теж у перевиховуванні людей, є смерть, загроза знищення, а далі й безоглядне нищення всіх непокірних і невивідних. Але й цей аргумент не є всесильний.

Проби смерті не витримує те, що є витвором самого життя. А оце мільйони людей, цілі народи в обличчі смерті захищають правди і цінності, які їм дорожчі від самого життя! Бо людська душа походить від Того, Хто споконвіку був перед життям і буде після життя, вічно, а оборона великих правд більше наближає людську душу до Бога, ніж життя“ . („З невичерпного джерела“, 7 січня 1957 р.)

Як бачимо, не може бути двозначного трактування християнських переконань Степана Бандери. За переконаннями він був християнин і боляче сприймав не-

послідовність провідників Церков у боротьбі зі своїм ідейним ворогом – комуністичною ідеологією. В листі до Дробота- „Дніпрового” від 24.11.1950 р. він пише:

„Друзі на рідних землях, що в найтяжчих умовах ведуть боротьбу, мають оправдані причини бути невдоволеними з того, як в практиці ставляться супроти більшовизму керуючі й репрезентуючі чинники різних християнських церков, яких, звичайно беручи, треба уважати за інтерпретаторів християнського ідеалізму, моралі й непримиримости зі злом в живій дії. Всі знаємо, що під тим оглядом справа стоїть дуже марно. З одного боку шукання якогось „модус вивенді” (Способу співжиття – авт.) з більшовизмом, опортунізм, вичікування, здержливість у проголошуванні бодей моральною круціяти (Хрестового походу – авт.) християнізму проти більшовизму, неналежне Церкві політикування супроти слуг антихриста, а здругого боку навіть прояви про-більшовицьких симпатій в деяких достойників... Коли брати справу так, що мається на увазі не чисту Христову науку, чисті засади християнської етики і моралі, не найчистіші й високі підйоми християнізму в його історичній боротьбі з царством сатани – всяким лихом в житті народів, а тільки те, як і наскільки християнські церкви реалізують християнські засади в теперішній великій добі змагання Правди з Неправдою – тоді у нас всіх є однакове негодування, що не є так, як повинно бути.”

В 1957 році розпочав свої терористичні акції проти ОУН майбутній вбивця Бандери – Сташинський. Першою жертвою Сташинського став Лев Ребет. 12 жовтня того року провідник „двійкарів” загинув від пострілу в обличчя синильною кислотою. Поліція не шукала вбивці, бо за офіційною версією Ребет загинув від паралічу серця. Сташинський отримав у нагороду почесну грамоту і фотоапарат.

Тим часом Степан Бандера підготував свою основоположну теоретичну працю „Перспективи Української Національно-Визвольної Революції”. Ця робота, закінчена в 1958 році, використовувалась Організаційно-кадровою референтурою для підготовки членів організації. В очах керівників СРСР праця була достатнім аргументом для прискорення підготовки замаху. Воно й не дивно. Річ не лише в тому, що Степан Бандера детально проробив план розвалу СРСР. На той час на території Радянського Союзу ще діяли осередки ОУН, і не лише в Україні, а й в Казахстані, Сибіру, Середній Азії. Українські націоналісти вели свою роботу серед інших національностей, про що свідчать повідомлення тогочасної радянської преси. Діячі нижчих щаблів могли користуватись цією роботою для вирішення питань поточної боротьби, пропаганди. Теорія в поєднанні з практичним її використанням були причиною виroku лідеру націоналістів.

Виходячи з постулату про необхідність побудови самостійної України, Бандера розглядає **„три основні теоретичні можливості змін на підбільшовицькому обширі.**

Перша можливість — це усунення більшовизму зовнішніми силами. Практично беручи... війною.

...Друга можливість — це внутрішня еволюція більшовизму...

...Третя можливість — це протибільшовицька революція, насамперед національно-визвольна революція поневолених Москвою народів”

Перший варіант Бандера вважає нереальним: **„... розрахунок Заходу цілком неетичний... політика і стратегія західного бльоку займається питанням іншим, а саме: як втягнути у свої пляни і використати для своїх цілей національно-визвольні рухи поневолених Москвою народів”**.

Висновки невтішні:

...1. Сама війна між західним і більшовицьким бльоками не принесла б

національного визволення поневоленим народам. Державна самостійність народів, уярмлених в ССРСР, не входить у концепцію Заходу і сама його перемога в боротьбі з большевизмом не перерішує падіння російського імперіалізму;

...5. Генеральна напрямна для поневолених народів у всіх етапах розвитку війни: творити власну революційну збройну силу, займати активну поставу супроти всіх воєнних подій на своїй землі, як ворожого, так і приятного характеру, виявляти власну ініціативу і творити довершені факти, згідно з рацією національно-самостійницьких змагань”.

Другий варіант не є прийнятним для Бандери, бо:

.....1. Еволюційні зміни в большевицькій системі, що відбуваються під переважним впливом большевицьких елементів, зміряють до скріплення большевизму, до поширення і зміцнення його панування над народами. Такі зміни не мають вартости для визвольних змагань поневолених большевиками народів і ні трохи не причиняються до досягнення свободи й кращих умов їхнього життя;

...4. Суттєві зміни в підбольшевицьких умовах, виборення визвольним змаганням народу, хоч приносять тільки частинні полегші, становлять немало-важні здобутки на шляху до волі. Вони спиняють здійснення большевицьких планів, скріплюють самостійницькі прямування і сили поневоленого народу”.

Лишається шлях революції. Щоб не було непорозумінь, Бандера дає своє визначення: „... зміни керівних сил... нормальним порядком, напр., через зміну уряду, вибори, плебісцит і т.п., то таких процесів не називаємо революцією, хоча б їх далекосяжний зміст відповідав змістові революції. Революція розвивається проти таких сил і такої системи, які, раз здобувши владу над народом, всебічно використовують її в тому напрямі, щоб унеможливити перемогу інших ідей, створення іншої системи й перехід влади в руки інших сил”.

Революцію в розумінні Бандери мали б здійснювати всі народи Радянського Союзу. Він накреслює „... засадничі напрямні стратегії спільного протибольшевицького національно-визвольного фронту:

...в)... при розгортанні широкого повстанського зриву треба брати до уваги рівень революційної готовности цілого народу, як рівнож стан інших народів, загальну ситуацію в підбольшевицьких країнах та міжнародне положення;

...г) революційні організації різних народів утримують взаємні контакти і співдію для взаємодопомоги та для узгіднювання практичної протибольшевицької боротьби;

...д) на теренах і в середовищах національного складу, зокрема в советській армії, в концтаборах і на теренах заслання діють міжнародні революційні організації...”

Важливим чинником в боротьбі за розвал СРСР Бандера бачить комуністів, які переходять на сепаратистські позиції:

... розгортання більших націонал-комуністичних акцій... може відбутися в двох засадничих варіантах...

... в тому вони [націонал-комуністи] кермуються двома головними мотивами, рівнорядно або з перевагою одного з них. Перше, вони з переконання і з при звичаєння тримаються означених комуністичних засад, уважаючи їх найкращими для розвитку народу. Подруге, їм надалі йде про збереження для себе (не тільки індивідуально, але для загалу комуністичної кляси) керівного й упривілейованого становища в національній державі.

... комуністи-українці можуть у пригожій ситуації переходити організова-

но, цілими групами на бік національно-визвольних змагань і воювати проти Москви. Не можна виключати теж, що це будуть робити визначніші одиниці совєтської державної системи... Акти державного перевороту, здійснювані самими керівниками, заавансованими в совєтській системі, можуть бути не тільки пристосованською зміною прапору, але й задокументовані діями, які ... замикають дорогу повороту...

... другий варіант... комуністичні елементи не стають до активної боротьби з Москвою, а намагаються свій декларативний розрив з більшевизмом обмежити необхідним форумом пристосування до нового порядку.

... категорія людей, що в більшевицькій системі пробивається на поверхню політичного життя і втримується на ній, мусить відзначитися особливою безхребетністю і хитрістю. Коли більшевизм буде валитися, тоді велика частина таких комуністичних елементів буде в кожних обставинах відпекуватись від тих більшевицьких засад, прикмет і дій, які в даному терені і для домінуючої там сили є найбільше ненависними. Одночасно ці самі елементи будуть намагатися втримати те з більшевицької системи, що вдається перепачкувати при відповідній тактиці спростування. ... Люди, які повністю зростаються з якоюсь системою, як її носії і формотворці, а не як її жертви, чуються без неї, без якоїсь її частини безпомічними, нездібними. Щоб мати шанси знову бути на керівних становищах, їм треба тієї системи, яку вони знають і вміють опанувати. Під тим оглядом діє вже станова рутинна величезної бюрократії, що силою безвладности прагне збереження структури СРСР та більшевицької системи, незалежно від ідеологічного наставлення і політичних переконань".

Напрявні ставлення до комуністів: ".... Толерантно ставимось тільки до таких націонал-комуністичних явищ, які розгортають свої дії в такому середовищі і на такому терені, де націонал-визвольний рух не сягає, чи не знаходить ґрунту...

...з такими групами... намагаємось встановити базу їхньої участі в самостійному національному житті.

...Натомість з такими групами, які... змагають до того, щоб накинути нації націонал-комуністичну систему насильством і комуністичними методами здобути владу...— неминуча рішуча розправа".

Є рекомендації про агітацію серед комуністів: ".... рушієм націонал-комуністичних явищ є не тільки і не завжди ідеологічні й політичні переконання, але теж боротьба за збереження вигідних особистих і групових позицій. Щоб вилучити цей мотив з дії, треба скрізь вказувати на невласність націонал-комуністичного шляху. Бо націонал-комунізм буде народом відкинений і знищений так само, як і московський більшевизм, а тим самим його вперті оборонці замість рятувати, тільки припечатують свою долю. Натомість треба вказувати на інший, правильний шлях, який стоїть відкритий перед всіма, теж перед активними елементами совєтсько-комуністичної системи. За вийнятком відповідальності перед національним правосуддям за особисто поповнені злочини, комуністи і вслужники комуністичного режиму мають найкращу змогу направити свої помилки і гріхи перед народом якраз під час національно-визвольної боротьби, включаючись у неї активно та доказуючи ділом, що зривають з поганим минулим. Таке ставлення не має бути поронім пропагандивним аргументом, але справжньою настановою, реалізованою в практиці. Йде про те, щоб для всіх відкрити поважні і переконливі шанси зв'язати свою долю з національно-визвольною боротьбою та актив-

ною участю в ній здобути собі позиції чи виправдання на майбутнє”.

Саму революцію Бандера бачить двофазною: „.... Перша фаза затяжної або перманентної революції, яка охоплює всі її етапи-періоди в ситуації, несприятливій для загального збройного повстання. Другу вирішальну фазу визвольної боротьби творить всенародній збройний зрив — повстання. ...Загальний повстанчий зрив вимагає всіх сил народу та звичайно потягне великі жертви. На такі великі зусилля народ не може здобутися кількакратно протягом короткого часу”.

В першій фазі члени організації повинні вести стриману діяльність: „.... В питанні соціальної революції, пропагандивної і організаційної роботи всередині совєтської армії треба бути дуже стриманим. ... Доцільно облишити всяку підпільну, зокрема організаційну діяльність в самій армії... В нормальних часах свідомі й організовані революціонери, що відбувають військову службу, чи є професійними вояками в совєтській армії, не повинні провадити в самій армії безпосередньої революційної діяльності, тільки вивчати своє оточення й умови та приготувлятися до майбутніх завдань”.

Завдання другої фази дуже конкретні: „.... при розгортанні більших бойових, зокрема повстанських дій на якомусь терені, до перших операцій належать акції рятування і звільнення всіх політично ув'язнених з тюрем, концтаборів, таборів примусової праці, таборів полонених...”

Як тільки повстанці почнуть контролювати велику територію, необхідне проголошення державности й створення уряду, бо „.... швидкий перехід від повстанських до державних форм дії, до державно-визвольної війни має важливе значення в сенсі міжнародного права”.

Врешті, „Карфаген повинен бути знищений”. Росія з Сибіром — теж імперія, яка в майбутньому загрожуватиме Україні, а тому „.... на Сибірі українці спільно з іншими національними силами ведуть ініціативну діяльність і боротьбу в напрямі державного відокремлення даної країни від Росії. На Сибірі заступаємо і намагаємося зреалізувати концепцію створення самостійної федерації автономних країн, в роді 3'єднаних Держав Сибіру”.

На час написання останньої праці КГБ вже знав, що Бандера живе в Мюнхені під іменем Степан Попель. Агент Сташинський отримує вказівку пошукати в книгарнях Західного Берліну книжки цього автора. Результат був негативний. Тоді Сташинський не знав, хто такий Попель. Після того, як Організаційно-Кадрова Референтура ОУН видала в 1958 році „Перспективи Української Національно-Визвольної Революції”, вбивця Ребета отримує наказ їхати до Мюнхена, довідатися про місце перебування Бандери, вивчити його звички і спосіб життя. Тоді Сташинський дізнався, що під прізвиськом С. Попель за даними КГБ живе Степан Бандера.

В січні 1959 року агент під іменем „Ганс Будайт” відбуває до Західної Німеччини і успішно виконує поставлене завдання. В квітні цього ж року його викликають до Москви. Згідно з пізнішими зізнаннями Сташинського на суді, він зустрівся з шефом КГБ Шелєпіним і отримав доручення партії і уряду вбити Степана Бандеру. На закінчення зустрічі шеф КГБ з агентом випили шампанського за успіх справи. Кілька днів Сташинський ще перебував у Москві, був на першотравневій демонстрації, отримав перепустку на трибуну навпроти мавзолею. Відразу після того він відбуває до Берліну, знову отримує документи Ганса Будаїта і їде в Мюнхен.

Після кількох днів спостережень Сташинському трапляється нагода виконати завдання: він ловить момент, коли Бандера порається біля машини в гаражі, охорона відсутня. Проте нерви йому відмовили. Проїшовши сто кроків, агент завагався і відкинув ідею вбивства. Щоб не було спокуси повторити замах, він розряджає

зброю в землю та викидає її в рів з водою.

Зразу ж по тому до нього приходить усвідомлення, що за невиконання наказу треба буде відповідати перед начальниками, і можливо, своїм життям. Сташинський починає готувати версію, що вчинити замах було неможливо. Він навмисно ламає кілька ключів, намагаючись відчинити вхідні двері будинку, де жив Бандера. З цією ж метою розпилює ключ від свого помешкання в Берліні. Сташинський не був наївним, і підозрював, що КГБ слідкує за його діяльністю в Мюнхені. Тому його версія базувалась на фактах, і єдиним вигаданим моментом була наявність сторонньої особи на подвір'ї будинку під час тієї слушної нагоди. Цього, як вважав Сташинський, агенти встановити не могли. Версія спрацювала. Після повернення до Берліну замаховець отримав новий набір ключів, і знову вирушив у Мюнхен, цього разу без зброї. Один з ключів підійшов. В серпні Сташинський отримав відпустку, а в жовтні – завдання повторити замах.

Заради справедливості треба згадати, що ОУН отримала інформацію про планований замах. В листі до автора цих рядків від 2 липня 2001 р. безпосередній учасник подій Степан Мудрик писав:

„Не буду згадувати тих подій, що мали місце в ОУН від березня 1946 року, у всіх тих напружених подіях я бачив зрівноважену поставу С. Бандери та чув його оцінку подій, де він передбачував їх найімовірніший розвиток. Після Третьої Конференції ЗЧ ОУН С. Бандера призначив мене до найбільше засекреченої праці на керівника розвідки. Про існування розвідки знали С. Бандера, С. Ленкавський та Іван Кашуба, керівник Служби Безпеки, з якою розвідка була дуже тісно пов'язана. В цей час мені від травня 1951 р. до жовтня 1959 р. доводилося майже щотижня зустрічатися зі Степаном Бандерою. В цьому спогаді хочу ще раз децю детальніше згадати про трагічний жовтень 1959 року.

Дня 2 жовтня 1959 р. з Дюссельдорфу я телефонував до осідку Проводу ЗЧ ОУН в Мюнхені. До телефону зголосився член Проводу Дмитро Миськів. Я попросив його покликати Провідника або І. Кашубу. Д. Миськів мені відповів, що їх немає, і він не знає, коли вони будуть. Тоді я попросив, щоб зразу, як тільки прийде Провідник, то прошу йому передати, що я телефонував і просив попередити, щоб він був дуже обережний, бо є дуже велика небезпека. І. Кашубі перекажіть, що я говорив, щоб він не ходив тими вулицями, що звичайно ходить, і був дуже обережний. Прошу сказати, що 5-го числа я буду рано в Мюнхені, прошу їх бути на місці, маю важливі повідомлення.

До Мюнхену я їхав нічним поїздом, дуже часто пробуджувався і мені до голови постійно лізли різні запитання у зв'язку з отриманою від агента КГБ інформацією. Вранці в приміщенні Проводу я застав С. Бандеру, С. Ленкавського, І. Кашубу, Д. Чайковського, Я. Бенцеля, Д. Миськова і Г. Васьковича (в моєму „Спогаді про Степана Бандеру“, виданому у Львові „Галицькою Видавничою Спілкою“ в 1999 р., Д. Миськів та Г. Васькович помилково не були згадані як учасники наради).

С. Бандера сидів за столом, всі присутні півколом сиділи коло стола, для мене було місце навпроти С. Бандери. Потиском руки я привітався зі всіма, зайняв своє місце, тоді С. Бандера сказав:

— Ми Вас слухаємо, друже Степане.

Степан Бандера і Степан Ленкавський були весь час точно інформовані про цього агента, з яким я відбув розмову. Свою інформачію я почав з того, що агент КГБ, який виступає під іменем „Станіслав Зажицькі“ не знав правдивих прізвищ Івана Кашуби та мого. Розмови із ним ми відбували в таких містах і місцях, де не було українців, також завжди ми мали свою охорону, яка зміло й непомітно за всім спостерігала. Останню зустріч було призначено на 2 жовтня, і я його зустрів перед умовленим місцем. Це було зроблено на випадок, якби хтось із його спільників на цьому місці вже нас чекав. Для розмови я запровадив його до іншого заздальгідь приготованого місяця. З перших хвилин нашої зустрічі я побачив, що він помітно змарнів, був нервово напружений. Курив цигарку за цигаркою. Почав розмову з того, що не має багато часу, хоче говорити коротко, ясно і не бавитися в піжмурки. Сказав:

— Я знаю, хто Ви є і з ким я маю справу. Ви називаєтесь Степан Мудрик.

Я зовсім спокійно відповів йому, що в нас є такий чоловік, що зветься Мудрик, і навіть децю до мене подібний.

— Перестаньте, — сказав агент, — вчора я у Берліні-Карльсгорсті (там була централь КГБ на Західну Європу. — С.М.) бачив Вашу знимку і мене про Вас поінформували.

Я йому у відповідь, що було б більш авторитетно, якби він говорив мені, що вчора був у Москві, бо ж чим мені доведе про своє перебування в Берліні. Тоді він вийняв паспорт на прізвище Станіслав Зажицькі і сказав:

— Тим паспортом я користуюсь в Західній Німеччині.

Потім показав летунський квиток, якого я взяв до рук і старанно оглянув. Квиток був виставлений вчора в Берліні, а сьогодні вранці він вже був у Західній Німеччині. Лет відбувався англійською лінією. Квиток був виставлений на те ж прізвище, що й у паспорті.

Я промовчав, а він сказав:

— Прошу уважно слухати, що я Вам скажу. В Москві найвища інстанція доручила КГБ фізично зліквідувати Степана Бандеру, Степана Ленкавського, Ярослава Стецька і Степана Мудрика. Івана Кашубу повинні зловити і живим перевезти до Східної Німеччини. На Бандеру вже все приготоване, замах може відбутись кожного дня. Пам'ятайте, що є рішення з Вами покінчити, в рахунок входять такі технічні засоби, про які світ ще не знає, перед якими Ви не встоїтеся.

Тоді я його запитав, чому він мені про все це так відкрито говорить? Він нервово зреагував і відповів:

— Я маю поважний конфлікт зі своїм начальником, хочу залишитись на Заході, але там я маю жінку, яку люблю, також маю приготовану дорогу, як її сюди перевезти, але мені потрібні гроші, тому Вам це говорю і хочу від Вас грошей. Якщо будуть гроші, тоді я маю для Вас ще інші важливі інформації.

Я йому відповів, що справу грошей мушу поставити на Проводі, бо грішми не розпоряджаюсь, але хочу знати, скільки тих грошей йому потрібно? Зажицький відповів, що потрібно кілька тисяч, якщо буде згода,

тоді він назве потрібну суму. Більше він говорити не хотів, і ми лише усталили дальший зв'язок.

Коли я закінчив свої інформації, в кімнаті стояла тривала мовчанка, не знаю, хвилину, чи довше, але мені цей час виглядав довгим. Бандера почав говорити як завжди спокійним, рівним голосом. Сказав, що для агента в нас грошей немає. Ми знаємо, що перебуваємо в стані війни з ворогом, тому маємо бути готовими до всього.

Я піднесеним голосом сказав:

— Друже Провіднику, Ви вже на деякий час повинні виїхати з Мюнхену, краще до Іспанії.

Після мене забрав слово Кашуба, він пригадав про всі нами розкриті заходи знищення Бандери. З притиском висловив незадоволення способом охорони, якою керує особисто Провідник. Нагадав, що ми опрацювали плян, як має відбуватися охорона Провідника. Цей плян друг Ленкавський схвалив, як добрий, але Провідник його відхилив з причин браку грошей. С. Ленкавський на знак згоди мовчки кивнув головою. Кашуба також сказав, що пропозиція виїхати до Іспанії є добра.

Бандера відповів:

— Я не сам загрожений, тепер виїзд з Мюнхену може бути трактований як втеча, ми маємо на місці все приготувати та протиставитися всім діям ворога так, як це робили до цього часу.

Я ще раз узяв слово, говорив піднесено. Провідник раніше ніколи не бачив мене в такому піднесенні. Питання я ставив так: наша і моя мозольна праця в здобутті інформації не береться до уваги, і якщо так має бути, то я складаю резигнацію зі своїх обов'язків.

Бандера весь цей час на мене дивився, а коли я закінчив, то сказав, що про резигнацію в цей час не може бути мови, ми все важимо і приймемо свої протизаходи.

7 жовтня перед 8-ю годиною я прийшов на Цепелінштрассе, щоб зі свого бюро забрати потрібні мені документи. Як сходив з першого поверху, то побачив, що назустріч мені сходами вгору підіймається Бандера. Він був сам, без охорони, але після останньої розмови я вже не мав охоти знову пригадувати про охорону. Бандера простяг мені руку і усміхнено сказав:

— Ви вже так рано в Мюнхені!

Я відповів, що маю важливі справи, і тому поспішаю. Це була моя остання зустріч з Провідником Степаном Бандерою.

13 жовтня до мене зателефонував І. Кашуба і попросив заїхати до його дому, щоб полагодити нову справу. В той же день у себе вдома він мені оповів про вчорашню розмову зі Степаном Бандерою:

— Провідник сказав, що бере все до уваги, скріпить охорону, але просив, щоб Ти поїхав до Бонну (тоді столиця Західної Німеччини) до одного впливового політика просити його допомогти виробити нові документи для цілої родини Бандери, тоді він зможе вибратися з Мюнхену.

Кашуба мене запитав, коли я думаю їхати до Бонна? Я відповів, що з цією справою не можна зволікати, що вже йду додому, перевдягнуся і нічним

поїздом виїду, щоб уже зранку почати лагодити справу.

15 жовтня о шостій ранку я вже був у Бонні. в 10 год. 30 хв. я почав розмови з працівниками міністерства внутрішніх справ. О 12-й 45 хв. ми зробили обідню перерву до 14-ї години. Я вирішив у цю перерву зателефонувати до Мюнхену і поінформувати Провідника, як виглядають мої справи. До телефону зголосився секретар Проводу Ярослав Бенцаль і на моє прохання з'єднати з Провідником відповів, що мабуть уже 10 хвилин, як Провідник поїхав додому на обід. У мене була 13 год. 15 хв. Наступного дня, 16 жовтня, я дізнався, що в той час, коли я хотів говорити з Провідником, на його життя відбувся смертельний захват. По обіді нам ще нічого не було відомо, і ми продовжували наші важкі розмови, закінчення яких довелось перенести на наступний день, тобто 16 жовтня. Вранці 16 жовтня я зателефонував додому і від дружини довідався, що Провідник не живе. Почувши цю страшну вістку я на мить остовпів, вітак мене охопила до того часу невідома лють, що знали, а не зробили відразу рішучих заходів безпеки. Обмірковуючи ці події, які для мене почалися від 2-го жовтня і закінчились 15-го, прийшла мені думка, чи в останні секунди свого життя Провідник не пригадав собі мою гостроту 5-го жовтня.

З боку Сташинського перебіг подій теж добре документований. 14 жовтня 1959 року він знову прибуває до Мюнхена. Він має вдосконалену модель зброї, яку вже випробував під час вбивства Лева Ребета, цього разу вона вистрілить цілішим калієм з двох цівок, а щоб на одязі Бандери не залишилося скалок скла від ампул, на вильоті цівок поставлена дрібна сталева сітка.

На другий день Сташинський за старою програмою починає чатувати на свою жертву. В цей день Бандера їхав до дому через базар, охоронців з собою не взяв. Коли він моцувався з ключем у вхідних дверях будинку, тримаючи під правою пахвою пакунки з овочами, сходами спустився Сташинський. Біля самих дверей агент вистрелив з обох цівок зброї в обличчя Бандері, зачинив за собою двері і пішов геть.

Того ж дня Сташинський від'їхав до Франкфурта на Майні, а наступного, під прізвищем „Ковальський“ — до Берліна. Постановою від 6 листопада 1959 року за успішне виконання доручень уряду він нагороджується орденом бойового Червоного прапора. Через місяць Шелєпін вручає нагороду своєму підлеглому.

На той час Сташинський був заручений з німкенєю Інгою Поль. Після вбивства Бандери Шелєпін дав згоду на одруження. Два роки перебування „під ковпаком“ у КГБ зробили перебування Сташинських в Радянському Союзі нестерпним. Підслуховування здійснювалось у явний спосіб. Листи приходили розпечатаними. Подружжя ледве відбилось від вимоги чекістів зробити аборт. На початку 1961 року Сташинські вирішують порвати з КГБ. Інга їде до батьків, народжує дитину. Керівництво КГБ планує її повернення в Москву, але в серпні дитина помирає. Сташинському дозволяють поїздки на похорон. Користуючись неуважністю приставленої охорони, подружжя втікає у Західний Берлін, здається американській військовій поліції, яка перевезла їх у ФРН.

Німці відразу не повірили розповідям Сташинського. Проте перебіжчик не лише мав із собою масу документів на різні прізвища. Він подавав подробиці, які не втаємничена особа не могла знати. Коли поліція за його вказівкою знайшла в корпусі замка від будинку, в якому жив Бандера, відламані борідки ключів, сумніви відпали.

З 8 по 15 жовтня 1962 року відбувся судовий процес. Він мав широкий розголос у цілому світі. Для радянського керівництва це був важкий політичний удар: луснула теза про зміну курсу і відхід від сталінізму. Спроби дезінформації громадської думки на Заході були безуспішними, ніхто вже не хотів вірити в те, що вбивство Бандери — це наслідок міжусобиць між націоналістами, або результат вигадки давніх його поракунків з Оберлендером. Інакше виглядала справа всередині Союзу. Тут дезінформація йшла повним ходом. Навіть вже після публікацій про цей процес в газеті „За Вільну Україну” (перестройка в ССРСР йшла до логічного розвалу Союзу), були спроби виставити Сташинського „двійником”, який працював і на ОУН, і на КГБ.

Такі публікації, безумовно, були розраховані на людей, задурманених сталінською пропагандою. Що стосується підпілля, то його члени і до суду в Карлсруе не мали сумнівів у причетності КГБ до вбивства свого Провідника. Свідченням того є лист, наданий львівському мережею 22 березня 1961 року до ЗЧ ОУН: „Нам відомо, що С. замордований, тут пояснюють інакше, але ми знаємо, хто фахівець від мордів. Ми поклялись мститися так довго, поки ці злочинці по назуї землі ходити будуть...”

19 жовтня оголошено присуд Сташинському: 8 років в'язниці. Німецький Верховний Суд у Карлсруе ствердив, що головним обвинуваченим у вбивстві Степана Бандери є радянський уряд в Москві.

Закінчилось життя Степана Бандери, але не його місія. Символ, яким він став ще за життя, виконує свою суспільну рушійну функцію, навіть коли його політичні опоненти чи вороги намагаються применшити чи заперечити мету, засади та зміст діяльності Бандери і бандерівців загалом. Безглуздо стверджувати, що націоналістичний рух був випадковістю, чи справою жменьки людей. Дані про масовість цього руху, приведені в радянських джерелах, ддають змогу поррахувати кількість людей, які пройшли через ОУН-УПА за час радянської влади, — це приблизно півмільйона.

Під тиском беззаперечних фактів антиукраїнська пропаганда, яка націоналістів інакше, як злочинцями, не називала, змушена була поступитись і визнати злочинні дії радянської держави проти народів у 30-50-х роках. Вже не називається вигадкою голод на Великій Україні, визнається, що тюрми та слідчі відділення НКВД на Західній Україні були бойнями для людей. І історія, й народ на західноукраїнських землях вже дали свою оцінку цих подій. Саме УПА не дозволила повторити на Західній Україні голодомор 30-х років. Був голод на Україні 1947 року, але не на теренах дії УПА. Навпаки, українці зі Сходу рятувались від голоду на Заході. Те, що в містах Західної України місцеве населення не асимілювалось і досі розмовляє українською мовою, зберегло традиції, аж ніяк не є заслугою проєктантів розквіту соціалістичних націй. Ті залишки культури й духовності, що збереглися на Західній Україні в часи ССРСР, оплачені кров'ю Степана Бандери, його батька і братів, Шухевича, Грицая, Горнового, Полтави і сотень тисяч незнаних нам людей, кістки яких поховані не лише в рідній землі, а й за Полярним колом. Для цих людей ім'я Бандери було прапором і символом боротьби за волю України, і великою особистою місією Степана Бандери було — не сплямити тих чистих символів, за які люди без вагань віддавали життя. Він не здобув на вимушеній еміграції маєтку ні для себе, ні для своїх дітей, не облаштував вигідного життя, боровся в обставинах, коли оптимісти втрачали віру в успіх його великої мети, — як член ОУН і Провідник він виконував свій життєвий обов'язок за будь-яких, найнесприятливіших обставин — і тому він став прапором для борців за Україну. Він став орієнтиром на тому полі

боротьби Добра і Зла, яким є буття Української Нації. Коли одні провідники суспільства задля власних корисливих інтересів зраджували інтереси національні, — а народ за цей гріх національної зради розпачувався асиміляцією і голодоморами, кращі сини й дочки нації повинні були відкупити цей гріх своїм життям. „На нашій крові буде збудована Українська Держава“, — це послання Головного Командира УПА Романа Шухевича є простим і зрозумілим поясненням безстрашної боротьби усіх бандерівців в обставинах, які багатьом, хто сповідував матеріялістичний світогляд, здавалися безнадійними, а сама боротьба в таких умовах — безглуздою. Степан Бандера переміг у своїй боротьбі, бо правильним є його переконання і послання до нас: **„Проби смерти не витримує те, що є витвором самого життя. А оце мільйони людей, цілі народи в обличчі смерти захищають правди і цінності, які їм дорожчі від самого життя! Бо людська душа походить від Того, Хто споконвіку був перед життям і буде після життя, вічно, а оборона великих правд більше наближає людську душу до Бога, ніж життя“.**

Посмертна маска Степана Бандери

Додатки:

Декалог (Десять заповідей українського націоналіста)

„Я — Дух одвічної стихії, що зберіг Тебе від татарської потопаи й поставив на грані двох світів творити нове життя:

1. Збудуєш Українську Державу, або згинеш в боротьбі за неї.
2. Не дозволиш нікому плямити ні слави, ні чести Твоєї Нації.
3. Пам'ятай про великі дні наших Визвольних змагань.
4. Будь гордий з того, що Ти є спадкоємцем боротьби за славу Володимирового Тризуба.
5. Пимтиш смерть Великих Лицарів.
6. Про справу не говори з тим, з ким можна, а з тим, з ким треба.
7. Не завагаєшся виконати найнебезпечнішого чину, якщо цього вимагатиме добро справи.
8. Ненавистю й безоглядною боротьбою прийматимеш ворогів своєї Нації.
9. Ні просьби, ні грозби, ні тортури, ані смерть не приневольять Тебе виявити тайни.
10. Змагатимеш до поширення сили, слави, багатства й простору Української Держави.“

12 прикмет характеру українського націоналіста

„Український націоналіст є:

1. Все готовий, це значить, що він є вояком Української Революційної Армії. Він бореться на великому всеобіймаючому фронті Української Національної Революції, віддаючи всі свої сили, готовий кожної хвилини віддати і своє життя. Український націоналіст є завжди в повній бойовій готовності.

2. Безкорисливий, це значить, що Ідею Українського Націоналізму й службу для неї ставить він вище всіх скорбів світу цього. Для неї він проминяє з радістю можливість спокійного та вигідного життя на тверду долю жовніра-борця, теплу хату – на окопи й тюрму. Щастя шукає і знаходить він у радості з боротьби й перемоги на службі Великій Святій Справі. Лише в щасті Української Нації – щастя українського націоналіста. Її воля, слава, могутність – його найбільше бажання.

3. Чесний, це значить, що він ім'я націоналіста носить гідно й ніколи не сплямить ніяким нечесним вчинком. Він завжди притримується високих вимог націоналістичної моралі. Мораль опортуністичного світу родить і плекає безділля, страх, фарисейство й угоди. Мораль націоналістична – це мораль нового світу, світу чину й боротьби. Її засади взнеслі й тверді. Вона є основою чинного й чистого, мов кришталю, характеру українського націоналіста, Лицаря-Революціонера.

4. Карний, це значить, що він безоглядно підпорядкований і вірний аж до смерти Ідеї Українського Націоналізму, Організації Українських Націоналістів і своїм провідникам. Кожний наказ для нього святий. Він знає, що карність – це основа організації й сили, а анархія – це руїна. Тому він завжди підтримує авторитет Проводу Української Нації в Організації.

5. Активний і підприємчий, це значить, що він бореться всіма силами, використовуючи всі можливості, кожную хвилинку для добра Великої Справи – Української Національної Революції. Він не знає безділля. В нього за думкою й словом іде чин, мов за блискавкою грим. Бо життя – це рух, боротьба, а спокій – це застій і холодна смерть. Кожну ідею, організацію чи людину він оцінює по ділах, а не по словах. Пасивність – це прикмета раба. Пасивності раба протиставляє він творчу ініціативу й напружену активність борця-провідника.

6. Відважний, це значить, що він відважно й невстрашно протиставиться всім перешкодам і небезпекам. Він не знає, що то є страх. Заяча вдача боягуза-труса йому чужа й гідка.

7. Рішучий, це значить, що він кожний наказ і кожную свою постанову виконує рішуче й без вагань. Постановив – зробив.

8. Витривалий, це значить, що він завжди бореться завзято й витривало. Він знає, що без витривалості, доведеної аж до впертості, немає перемоги.

9. Зрівноважений, це значить, що він у всіх випадках життя задержує повну рівновагу духа. Життя українського націоналіста повне трудові, перешкод і небезпек. Щоб їх перебороти, щоб опанувати положення і опанувати всі сили до удару в відповідне місце, треба насамперед опанувати себе. Тому український націоналіст в підліллі й у твердому бою, в окопах і в тюрмі, в триюмфі чи на ступнях шибениці, завжди однаково спокійний, гордий і усміхнений. Він вміє по-лицарськи перемагати й по-геройськи вмирати.

10. Точний, це значить, що він завжди піддержується точністю в житті аж до дрібниць.

11. Здоровий, це значить, що він хоче бути здоровим. Він хоче, щоб ціле молоде українське покоління було здорове. Україна потребує сильних і здорових тілом і духом синів. Тому він в міру можливості вправляє та поширює руханку і спорт, не нищить свого здоров'я вживанням отруту – не п'є і не курить, ні гуляючи життям. В українського націоналіста Велика Ідея в серці, вогонь революційного духа в грудях, міцні й гнучкі м'язи, сталеві нерви, бистрий соколиний зір і слух та твердий п'ястук.

12. Обережний, це значить, що він завжди суворо дотримується усіх засад конспірації."

44 правила життя українського націоналіста

„Невмируща владарна воля Української Нації, що казала Твоїм предкам завойовувати світ, водила їх від мурів Царгороду, поза Каспій та Вислу, здвинула могутню Українську Державу, мечем і плугом зазнавала границі своєї владарності, в боротьбі проти орд сповняла історичну місію України, що проявлялася в державницьких чинах і творчих замірах Великих Гетьманів і Геніїв, що піднялися з руїни до нового революційного чину й державного будівництва, що сягає тепер владно по нове життя й творить могутню епоху Українського Націоналізму наказує Тобі: Встань і борись! Слухай і вір, здобувай і перемагай, щоб Україна була знову могутня, як колись і творила нове життя по власній уподобі і по своїй волі.

1. Приймай життя як героїчний подвиг і здобувчий чин незламної волі та творчої ідеї.
2. Найвищим Твоїм законом і Твоїм бажанням є воля й ідея Нації.
3. Будь гідним виконавцем заповітів великих синів Твоєї Нації і борись та працюй для великого майбутнього.
4. Твоїм найбільшим добром і Твоєю честю є сила і велич Твоєї Нації.
5. Залізна дисципліна супроти Ідеї та Проводу й обов'язок праці є Твоєю чеснотою.
6. Памятай, що Україна покликана до творення нового життя і тому працюй для її могутності й розвитку.
7. Плекай духа волі й творчості, неси всюди Ідею Правди України і закріплюй в житті її історичну місію.
8. Твоєю найбільшою любов'ю є Українська Нація, а Твоїми братами всі члени української національної спільноти
9. Будь вірний Ідеї Нації на життя і смерть і не здавайся, хоч би проти Тебе був увесь світ.

10. Красу і радість життя вбачай у невинному стремлінні на вершини духа, ідеї і чину.
 11. Могутній Бог Книгини Ольги і Володимиря Великого жадає від Тебе не сліз, ані милосердя чи пасивного роздумування, але мужності й активного життя.
 12. Знай, що найкраще віддаси Богові почесь через Націю та в ім'я Нації чинною любов'ю до України, суворою мораллю борця та творця вільного державного життя.
 13. Здобувай знання, що допоможе Тобі опанувати світ і життя, піднести Україну й перемогти ворогів.
 14. Будь свідомим того, що Ти є співвідповідальним за долю цілої Нації.
 15. Пам'ятай, що найбільшим злочином є шкодити своїй Нації.
 16. Твоїми ворогами є тільки вороги Твоєї Нації.
 17. З ворогами чини так, як того вимагає добро й велич Твоєї Нації.
 18. Знай, що найкращою ознакою українця є мужній характер і вояцька честь, а охороною – меч.
 19. Постійно пізнавай, удосконалюй себе, а здобудеш світ і життя.
 20. Знай, що світ і життя – це боротьба, а в боротьбі перемагає той, хто має силу.
 21. Тоді Ти повна людина, коли перемагаєш себе і світ і постійно стремиш на вершини.
 22. Знай, що в боротьбі перемагає той, хто не запам'ятується невдачами, але має відвагу піднятися з упадку й завзято змагає до цілі.
 23. До перемоги треба витривалости й постійного зусилля в діянні й боротьбі.
 24. Кожночасно будь готов на найбільший чин, але при тому не занебудь щоденної праці.
 25. Будь перший в боротьбі й перемогах життя, щоб здобути для Нації вінець перемоги.
 26. Живи ризиком, небезпеками й постійним змагом, а погорджуй всякою вигодою та спокійним життям філістра.
 27. Радо й без нарікань виконуй покладені на Тебе обов'язки, щоб власною працею й наявними вартостями здобути собі право на провідництво.
 28. Пам'ятай, що провідництво вимагає постійних трудів і великих зусиль.
 29. Будь сильний і незламний навіть в обличчя смерті і всяких терпіль.
 30. Став гордо чоло небезпекам, а на удари життя відповідай збільшеним зусиллям праці й боротьби.
 31. Пам'ятай, що милостиню приймає тільки немічний прошак, що не може власною працею і власними вартостями здобути право на життя.
 32. Не покладайся на нікого. Будь сам творцем свого життя.
 33. Будь скромний і шляхетний, але знай, що значить слабкість і покора.
 34. Співчуття з велетнями духа Тебе підносить, а співчуття з підлими й безхарактерними людьми ослаблює. Подай братню руку тим, що як і Ти, хочуть іти на верхів'я.
 35. Не завидуй нікому. Приймай те, що здобудеш власною працею й вартістю.
 36. Будь товариський. Зав'язуй побратимство духа, ідеї і зброї в житті, праці й боротьбі.
 37. Зв'язуй тісно своє життя з життям Нації. Віддай Україні свою працю, майно, кров.
 38. Гидуй всякою лицемірною облудою і хитрим фальшем, але перед ворогом укривай таємні справи і не дайся заманути в наставлені сіті, для здобуття тайни від ворога вживай навіть підступу.
 39. Шануй жінок, що мають стати Тобі товаришками духа, ідеї і чину, але гидуй розгнущаними.
 40. Цінуй високо материнство, як джерело продовження життя. З Твоєї родини зроби кивот чистоти Твоєї Раси і Нації.
 41. Люби й олікуйся діворою, як молодістю майбутнього нації.
 42. Плекай фізичні сили, щоб тим видатніше працювати для своєї Нації.
 43. Будь точний. Вважай за втрачену частину життя кожну хвилину, що пройшла без діла.
 44. Що робиш, роби совісно й так, якби воно мало остатися вічно й мало стати останнім і найкращим свідцтвом про Тебе.
- На кров і славу пам'ять Великих лицарів, в ім'я майбутніх поколінь все і всюди засвідчуй чином вірність і любов Україні. Неси гордо й непохитно прапор Українського Націоналізму, високо цінні й шануй честь та ім'я Українського Націоналіста."

**Видання „Місії Бандери“ 2003 року ISBN 966-7893-29-4
здійснене з нагоди оголошеного року Росії в Україні**

Автор

ГІМН УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Зродились ми великої години,
З пожеж війни і з полум'я вогнів,
Плавав нас біль по втраті України,
Кормив нас гніт і гнів на ворогів.

І ось ідемо в бою життєвому
Тверді, міцні, незламні, мов граніт,
Бо плач не дав свободи ще нікому,
А хто борець, той здобуває світ.

Не хочемо ні слави, ні заплати,
Заплатою нам радість боротьби,
Солодше нам у бою умирати,
Як жити в путах, мов німі раби.

Доволі нам руїни і незгоди,
Не сміє брат на брата йти у бій.
Під синьо-жовтим прапором свободи
З'єднаєм весь великий нарід свій.

Велику Правду, для усіх єдину,
Наш гордий клич народові несе:
Батьківщини будь вірний до загиби,
Нам Україна вища понад все!

Ведє нас в бій борців упавших слава,
Для нас закон найвищий та наказ:
Соборна Українська Держава
Вільна й міцна від Тиси по Кавказ!

Бабій Ол

Олесь Бабій, автор тексту Гімну ОУН та його автограф на картці учасника Першого (установчого) Конгресу Українських Націоналістів

Відзначення 90-річчя з дня народження Степана Бандери в Старому Угринові

Світлана Гондрина Салатан

Закінчилось життя Степана Бандери, але не його місія. Символ, яким він став ще за життя, виконує свою суспільну рушійну функцію, навіть коли його політичні опоненти чи вороги намагаються применшити чи заперечити мату, засади та зміст діяльності Бандери і бандерівців загалом.

Ім'я Бандери стало прапором і символом боротьби за волю України, і великою особистою місією Степана Бандери було — не сплямити тих чистих символів, за які люди без вагань віддавали життя. Він не здобув на вимушеній еміграції мастку ні для себе, ні для своїх дітей, не облаштував вигідного життя, боровся в обставинах, коли оптимісти втрачали віру в успіх його великої мети, — як член ОУН і Провідник він виконував свій життєвий обов'язок — будь-яких, найнасприятливіших обставин — і тому він став прапором для борців за Україну. Він став орієнтиром на тому полі боротьби Добра і Зла, яким є буття Української Нації.

Степан Бандера переміг у своїй боротьбі, бо правильним є його переконання і послання до нас: „Проби смерти не витримує те, що є витвором самого життя. А оце мільйони людей, цілі народи в обличчі смерти захищають правди і цінності, які їм дорожчі від самого життя! Бо людська душа походить від Того, Хто споконвіку був перед життям і буде після життя, вічно, а оборона великих правд більше наближає людську душу до Бога, ніж життя”.